

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

UNESCO ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΧΘΟΝΩΝ ΛΑΩΝ

ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΕΛΕΝΗ
ΑΜ.: 1210 Μ104

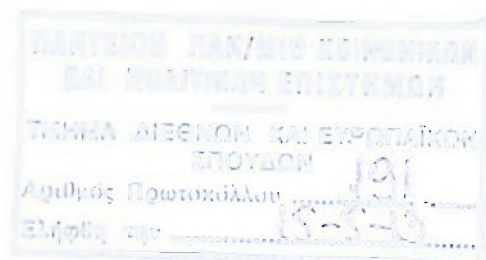
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ
2013

UNESCO

ΚΑΙ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΧΘΟΝΩΝ ΛΑΩΝ

ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΑΘΗΝΑ

2013

met
tatt

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η Παρούσα εργασία με θέμα «UNESCO & Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών: Η περίπτωση των Αυτοχθόνων Λαών» εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές» του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Επιβλέποντα Καθηγητή κο. Στέλιο Περράκη για την καθοδήγηση του στην επιλογή του θέματος και για την προσπάθειά του να μου μεταδώσει τις αρχές και τις αξίες του διεθνούς δικαίου σε ένα κόσμο γεμάτο αδικίες. Τον ευχαριστώ ιδιαίτερα για όσα μου έμαθε κατά τη διάρκεια των σπουδών μου αλλά και διότι με δίδαξε την ανάγκη της υπομονής και της επιμονής προκειμένου να επιτύχω τα μελλοντικά μου εγχειρήματα.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω τον κ. Παναγιώτη Κουτσομπέλη, Πρόεδρο & Γενικό Διευθυντή του Ελληνικού Κέντρου Ευρωπαϊκών Μελετών, τον κ. Αλέξανδρο Παπαναστασίου, Διοικητικό Διευθυντή και τη Δρ. Μαρία Γιαννιού, Επιστημονική Συνεργάτη για τις πολύτιμες συμβουλές και την αδιάκοπη συμπαράστασή τους.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την πολύτιμη στήριξη τους αλλά και τον αδερφό μου που με μύησε στον κόσμο του κινηματογράφου, δίνοντάς μου την ευκαιρία να ασχοληθώ για πρώτη φορά με τον κλάδο του πολιτισμού.

Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω την παρούσα εργασία στη γιαγιά μου όπως αφιέρωσε και εκείνη τη ζωή της στα εγγόνια της...

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Η Ειρήνη δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη δικαιοσύνη, η δικαιοσύνη χωρίς το δίκαιο, το δίκαιο χωρίς την ανάπτυξη, η ανάπτυξη χωρίς τη δημοκρατία, η δημοκρατία χωρίς το σεβασμό για την ταυτότητα και την αξία των πολιτισμών και των ανθρώπων». Τα λόγια αυτά της Rigoberta Menchú Tum, υπέρμαχο των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων από τη Γουατεμάλα, η οποία κέρδισε το Νόμπελ Ειρήνης το 1992, καταδεικνύουν την άμεση σύνδεση μεταξύ του πολιτισμού των ανθρώπων και της διατήρησης της ειρήνης στον πλανήτη. Ο πολιτισμός αποτελεί των πυρήνα της ταυτότητας ενός λαού του και επηρεάζει όλα τα στάδια της εξέλιξής σε βάθος χρόνου. Τι είναι όμως η ταυτότητα και πως διαμορφώνεται;

Η ταυτότητα αποτελεί έννοια που συνδέεται στενά και διαμορφώνεται μέσα από άυλα στοιχεία όπως είναι οι παραδόσεις, τα ήθη, τα έθιμα, οι ιστορικές μνήμες και οι συνήθειες ενός λαού. Επιπλέον, οι υλικές εκφάνσεις της ταυτότητας ενός λαού, ήτοι τα μνημεία και άλλες ανθρώπινες κατασκευές, οι οποίες αποτελούν την απτή έκφραση των παραπάνω άυλων στοιχείων, αποδεικνύουν την έμφυτη ανάγκη για δημιουργία και αποτύπωση της ανθρώπινης σκέψης. Το σύνολο των παραπάνω στοιχείων – άυλα και υλικά – συνιστούν την πολιτιστική κληρονομιά ενός λαού, την οποία οφείλουμε να προστατεύουμε και να διατηρούμε με σκοπό αφενός την ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου και αφετέρου την απρόσκοπτη μεταβίβαση στις επόμενες γενιές. Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να σημειώσουμε την ιδιαίτερη σημασία των αυτοχθόνων πολιτισμών, καθώς τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά των λαών αυτών και η παραδοσιακή γνώση που κατέχουν, συνεισφέρουν στην παγκόσμια πολιτιστική πολυμορφία αλλά και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο αυτό, το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου σημείωσε την απαρχή μιας παγκόσμιας προσπάθειας για την εξάλειψη του πολέμου και την εγκαθίδρυση της ειρήνης. Η δημιουργία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το 1945, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της προσπάθειας αυτής, ενώ ιδιαίτερα για τον τομέα του πολιτισμού η ίδρυση της UNESCO, η οποία σήμερα συγκεντρώνει 195 κράτη - μέλη, συνέβαλε δραστικά στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το έργο της UNESCO χωρίζεται σε τρεις διακριτούς τομείς (Εκπαίδευση, Επιστήμη και Πολιτισμός), οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν προγράμματα και δράσεις για κάθε γωνιά και λαό του πλανήτη. Συγκεκριμένα για το πεδίο του πολιτισμού, το έργο του Οργανισμού αφιερώνεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών αγαθών τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης, ενώ τα τελευταία χρόνια η UNESCO προωθεί ιδιαίτερα την παγκόσμια πολιτιστική πολυμορφία και το διάλογο καθώς, σύμφωνα με το Καταστατικό του Οργανισμού, τα ζητήματα αυτά αποτελούν τη ρίζα του πολέμου και των ενόπλων συγκρούσεων. Επιπλέον, το έργο της UNESCO υλοποιείται μέσα από τη λειτουργία των τριών κυρίαρχων οργάνων της: τη Γενική Συνέλευση, το Εκτελεστικό Συμβούλιο και τη Γραμματεία, όργανα, τα οποία λειτουργούν παράλληλα και συμπληρωματικά. Από τη μία πλευρά η Γενική Συνέλευση των κρατών – μερών του Οργανισμού είναι αρμόδια να καταρτίζει τις γενικές πολιτικές και τους βασικούς άξονες δράσης, ενώ από την άλλη πλευρά το Εκτελεστικό Συμβούλιο είναι υπεύθυνο να προετοιμάζει την ατζέντα της Γενικής Συνέλευσης και να προτείνει προγράμματα και δράσεις προς υλοποίηση. Τέλος, η Γραμματεία, επικεφαλής της οποίας είναι ο Γενικός Διευθυντής της UNESCO, παρέχει διοικητική υποστήριξη προς τη Γενική Συνέλευση και το Εκτελεστικό Συμβούλιο και λειτουργεί ως ενδιάμεσος φορέας ανάμεσα στα κράτη – μέρη και τον Οργανισμό.

Με βάση τα παραπάνω, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει και να εκτιμήσει συνολικά το έργο της UNESCO αναφορικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών αγαθών σε παγκόσμιο επίπεδο, εξετάζοντας παράλληλα την ιδιαίτερη περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών. Προς το σκοπό αυτό, το πρώτο μέρος της εργασίας αφιερώνεται στην καταγραφή του έργου της UNESCO όσον αφορά τους επί μέρους κλάδους της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως για παράδειγμα η προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε ένοπλες συγκρούσεις και η προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο μέρος της εργασίας αφιερώνεται στην ανάλυση του ιδιαίτερου ζητήματος των αυτοχθόνων λαών και στο έργο της UNESCO σχετικά με την προστασία τόσο των ίδιων όσο και του πολιτισμού τους. Τέλος, στόχος της παραπάνω ανάλυσης είναι η κριτική θεώρηση του συνολικού έργου της UNESCO και η καταγραφή των επιτευγμάτων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει στην προσπάθεια ανάδειξης του πολιτισμού ως δομικού στοιχείου της αλληλοκατανόησης μεταξύ των λαών και της διατήρησης της παγκόσμιας ειρήνης.

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

CPIA	Cultural Property Implementation Act
ICOM	International Council of Museums
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
INTERPOL	International Criminal Police Organization
ISA	International Seabed Authority
IUCN	INTERNATIONAL UNION
LINKS	Local and Indigenous Knowledge Systems
OAS	Organization of American States
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNIDROIT	United Nations
WHC	World Heritage Centre
WIPO	World Intellectual Property Organization
ΚτΕ	Κοινωνία των Εθνών
UN / OHE	United Nations / Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ILO / ΔΟΕ	International Labor Organization / Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ICTs/ΚτΠ	Information and Communication Technologies / Κοινωνία της Πληροφορίας

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	III
ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ.....	V
ΜΕΡΟΣ Α΄: UNESCO ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΕ ΎΠΟΧΡΕΩΣΗ	
ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ.....	3
1.1 Γενικά.....	3
1.2 Σύμβαση για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ενοπλης Σύρραξης (1954).....	3
1.3 Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Χάγης (1954).....	7
1.4 Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Χάγης (1999).....	8
1.5 Διακήρυξη της UNESCO σχετικά με την Εσκεμμένη Καταστροφή Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003).....	12
1.6 Πρακτική Εφαρμογή του Νομικού Πλαισίου.....	13
1.6.1 Ειδική Προστασία.....	14
1.6.2 Ενισχυμένη Προστασία – Οικονομική Βοήθεια.....	15
1.6.3 Σχέδιο δράσης της UNESCO για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Ύποπλες Συγκρούσεις.....	16
1.7 Επίλογος.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ	
ΑΓΑΘΩΝ.....	19
2. 1 Γενικά.....	19
2.2 Σύμβαση που αφορά στα Μέτρα Παρεμπόδισης και Καταπολέμησης της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών (1970).....	20
2.2.1 Τα Μειονεκτήματα και τα Επιτεύγματα της Σύμβασης.....	23
2.3 Η Σύμβαση UNIDROIT και η σχέση της με την UNESCO.....	24
2.3.1 Βασικά Σημεία της Σύμβασης UNIDROIT.....	25
2.3.2 Σύμβαση UNIDROIT και Σύμβαση UNESCO: Ομοιότητες και Διαφορές.....	26
2.3.3 Η προστιθέμενη αξία της Σύμβασης UNIDROIT.....	27
2.3.4 UNIDROIT και UNESCO: Παράλληλα και αλληλένδετα συστήματα.....	29
2.4 Παράνομη Διακίνηση Ενόπλιων Αρχαιοτήτων.....	29
2.4.1 Σύμβαση για την Προστασία της Ενόπλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2001).....	31
2.5 Μηχανισμοί της UNESCO για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών.....	34
2.5.1 Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προώθηση της Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών.....	34
2.5.2 Διεθνές Ταμείο για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών.....	35
2.5.3 Επείγουσες Δράσεις: Λιβύη, Αίγυπτος, Αϊτή.....	36
2.5.3.1 Αίγυπτος.....	36
2.5.3.2 Λιβύη.....	37
2.5.3.3 Αϊτή.....	38
2.6 Επίλογος.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	39
3.1 Γενικά.....	39
3.2 Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972).....	40
3.2.1 Εννοιολογική προσέγγιση	40
3.2.2 Το περιεχόμενο της Σύμβασης.....	41
3.2.2.1 Υποχρεώσεις Κρατών - Μερών	41
3.2.2.2 Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς	42
3.2.2.3 Ταμείο για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς	44
3.3 Σύσταση για την Προστασία, σε Εθνικό Επίπεδο, της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972).....	44
3.4 Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς	45
3.4.1 Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς	47
3.4.2 Παγκόσμια στρατηγική (1994)	48
3.4.3 Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε Κίνδυνο.....	50
3.5.5 Έμβλημα Παγκόσμιας Κληρονομιάς	51
3.5 Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.....	51
3.6 Επίλογος.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ	
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ	53
4.1 Γενικά.....	53
4.2 Το Νομικό Πλαίσιο της UNESCO	54
4.2.1 Παγκόσμια Σύμβαση Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Αναθεωρημένη 1971)	54
4.2.2 Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003).....	57
4.2.2.1 Ορισμοί.....	57
4.2.2.2 Συμβατικά Όργανα	58
4.2.2.3 Παρεχόμενη Προστασία.....	59
4.2.3 Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (2005).....	60
4.2.4 Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία (2001)	63
4.3 Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Πράξη.....	64
4.3.1 Στοιχεία και Εκφάνσεις της Άυλης Κληρονομιάς	65
4.3.2 Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	67
4.3.2.1 Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς...	67
4.3.2.2 Κατάλογος Επείγουσας Προστασίας Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	69
4.3.2.3 Μητρώο Προγραμμάτων και Καλύτερων Πρακτικών Διαφύλαξης	69
4.4 Προκλήσεις για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	70
4.4.1 Παγκοσμιοποίηση	70
4.4.2 Τουρισμός	71
4.4.3 Διαφύλαξη Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Προστασία Πνευματικής Ιδιοκτησίας.....	72
4.5 Επίλογος.....	73
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΜΕΡΟΥΣ Α΄	75

ΜΕΡΟΣ Β΄: UNESCO ΚΑΙ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΙ	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι : ΟΙ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΙ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ	78
1.1 Γενικά.....	78
1.2 Αυτόχθονες Λαοί: Εννοιολογική Προσέγγιση.....	79
1.3 Προκλήσεις και Προβλήματα στη Σύγχρονη Εποχή.....	82
1.3.1 Ρατσισμός – Διακρίσεις – Αφομοίωση.....	82
1.3.2 Απώλεια Γης – Κλιματική Αλλαγή – Φτώχεια.....	83
1.3.3 Οικειοποίηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	85
1.4 Διεθνές Νομικό Πλαίσιο για την Προστασία των Αυτοχθόνων Λαών	86
1.4.1 Συμβάσεις Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας.....	87
1.4.2 Άλλα κείμενα Δικαίου και η Διακήρυξη του 2007.....	88
1.5 Επίλογος.....	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: UNESCO ΚΑΙ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΙ: ΔΙΑΘΕΣΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	91
2.1 Γενικά.....	91
2.2 Η στρατηγική της UNESCO για τους Αυτόχθονες Λαούς.....	91
2.3 Η UNESCO και οι Διεθνείς Δεκαετίες για τους Αυτόχθονες Λαούς	93
2.3.1 Πρώτη Δεκαετία	93
2.3.2 Δεύτερη Δεκαετία	95
2.4 Συνεργασία της UNESCO με την Κοινωνία των Πολιτών.....	97
2.4.1 Εθνικές Επιτροπές της UNESCO	97
2.4.2 UNESCO και Μη – Κυβερνητικές Οργανώσεις.....	99
2.5 Επίλογος.....	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: Η ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ UNESCO ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΥΣ.....	102
3.1 Γενικά.....	102
3.2 Θεσμικό Πλαίσιο.....	103
3.3 Πολιτιστική Κληρονομιά.....	104
3.4 Μετάδοση Παραδοσιακής Γνώσης από Γενιά σε Γενιά	107
3.4.1 Γλωσσική Πολυμορφία και Γλώσσες υπό Εξαφάνιση	107
3.4.2 Συστήματα Γνώσης Τοπικών και Αυτοχθόνων Κοινοτήτων.....	109
3.6 Οι Αυτόχθονες Λαοί στην Κοινωνία της Πληροφορίας.....	110
3.7 Πολιτιστική Χαρτογράφηση (Cultural Mapping).....	113
3.8 Επίλογος.....	115
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΜΕΡΟΥΣ Β΄	116
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	118
ΠΗΓΕΣ	121
ΆΡΘΡΑ - ΒΙΒΛΙΑ.....	121
ΕΚΔΟΣΕΙΣ UNESCO	128
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΚΑΙ ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	130
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ UNESCO ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΑΠΟ ΤΟ 1945 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ.	136

Το πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας εξετάζει το επίπεδο προστασίας που παρέχει η UNESCO στα πολιτιστικά αγαθά και την πολιτιστική κληρονομιά κάθε κράτους και λαού. Στόχος του πρώτου μέρους είναι να περιγράψει συνολικά το μηχανισμό της UNESCO στο πεδίο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών και να θέσει το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο με σκοπό στο δεύτερο μέρος της εργασίας να επικεντρωθούμε αποκλειστικά στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών και στις δράσεις της UNESCO για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Για την αποτελεσματικότερη εξέταση του μηχανισμού της UNESCO το Μέρος Α΄ χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια, τα οποία εξετάζουν διαφορετικές θεματικές και όψεις της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το Κεφάλαιο I της εργασίας εξετάζει την προστασία των πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια ενόπλων συγκρούσεων, ενώ το Κεφάλαιο II καταπιάνεται με την παράνομη διακίνηση και επιστροφή πολιτιστικών αγαθών, φαινόμενο, το οποίο πολλές φορές αποτελεί απόρροια της ένοπλης σύγκρουσης χωρίς ωστόσο να αποκλείεται σαν ενδεχόμενο, η παράνομη διακίνηση σε καιρό ειρήνης. Επιπροσθέτως, το Κεφάλαιο III μελετά τα εργαλεία που χρησιμοποιεί η UNESCO στην προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ τέλος το Κεφάλαιο IV επικεντρώνεται στην μελέτη μιας σχετικά νέας κατηγορίας, αυτή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ο παραπάνω διαχωρισμός έχει στόχο να καταστήσει σαφείς τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των διάφορων όρων που μπορεί να χαρακτηρίζουν την πολιτιστική κληρονομιά (Παγκόσμια, Άυλη, Ενάλια κλπ.) αλλά και να αποσαφηνίσει το πλαίσιο που παρέχεται αναλόγως την κατάσταση που επικρατεί στα έθνη – κράτη (κατάσταση πολέμου, ειρηνική περίοδος, κατοχή κλπ.). Για το σκοπό αυτό καταγράφεται, σε κάθε κεφάλαιο και για κάθε θεματική, τόσο νομικό πλαίσιο προστασίας όσο και οι μηχανισμοί και τα εργαλεία της UNESCO, ενώ παράλληλα περιλαμβάνονται και κάποιες ενδεικτικές περιπτώσεις και παραδείγματα που καταδεικνύουν την πρακτική εφαρμογή του θεωρητικού πλαισίου.

Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να γίνει κατανοητή η έννοια του νομικού πλαισίου προκειμένου να γίνεται αντιληπτός, από τον αναγνώστη, ο ρόλος που διαδραματίζει στην πρακτική των κρατών. Από νομικής σκοπιάς, η βασική διαφορά μεταξύ των Συμβάσεων από τη μια και των Διακηρύξεων και Συστάσεων από την

άλλη είναι ο βαθμός δέσμευσης των κρατών. Οι Συμβάσεις αποτελούν δεσμευτικά κείμενα, τις διατάξεις των οποίων τα κράτη υποχρεούνται να εφαρμόσουν από τη στιγμή που τίθεται σε ισχύ η Σύμβαση. Από την άλλη πλευρά, εκτός από τις Συμφωνίες και τις Συμβάσεις, οι οποίες αποτελούν τα βασικά νομικά εργαλεία που διαθέτει ένας διεθνής οργανισμός για να προωθήσει τις αρχές και τους σκοπούς του, η UNESCO έχει υιοθετήσει και μια σειρά από διακηρύξεις και συστάσεις, η οποίες έχουν στόχο την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα για τον τομέα του πολιτισμού, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού έχει υιοθετήσει, μέχρι σήμερα, 13 Συμβάσεις, 15 Συστάσεις και 5 διακηρύξεις, οι οποίες καλύπτουν διαφορετικά, πιο εξειδικευμένα, ζητήματα η κάθε μία.

Τέλος, η βασική θεσμική διαφορά ανάμεσα στις Συστάσεις και τις Διακηρύξεις της UNESCO έγκειται στο ότι οι τελευταίες θεωρούνται περισσότερο επίσημες από τις Συστάσεις και προορίζονται για να καλύπτουν διαχρονικές θεματικές μείζονος σημασίας. Αντιθέτως, οι Συστάσεις είναι πιο εξειδικευμένες και μπορεί να περιέχουν, εκτός από τις γενικές αρχές, συγκεκριμένα μέτρα και κανόνες που καλούνται να υιοθετήσουν τα κράτη αναφορικά με κάποιο συγκεκριμένο ζήτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΕ ΈΝΟΠΛΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

1.1 Γενικά

Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών αποτελεί ζήτημα, το οποίο καθίσταται ιδιαίτερα περίπλοκο όταν συνδέεται με τις ένοπλες συγκρούσεις καθώς ο πόλεμος έχει συχνά τεράστιες επιπτώσεις στην πολιτιστική κληρονομιά μιας χώρας. Οι καταστροφές σε μνημεία και πολιτιστικά αγαθά καθώς και οι λεηλασίες είναι φαινόμενα, τα οποία αφενός παρατηρούνται συχνά κατά τη διάρκεια του πολέμου και αφετέρου συμβάλλουν στην εξαθλίωση της πολιτιστικής ταυτότητας των λαών και των εθνών. Είναι χαρακτηριστική η καταστροφή που υπέστησαν 207, από τα 609 περίπου, τεμένη στο Κόσσοβο κατά τη διάρκεια της σύρραξης το 1998 – 1999.¹

Στο πλαίσιο αυτό, στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι η ανάλυση των εργαλείων που διαθέτει και χρησιμοποιεί η UNESCO για το συγκεκριμένο ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα, ακολουθεί τόσο η ανάλυση της Σύμβασης για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (1954) και των δύο Πρωτοκόλλων της (1954, 1999) όσο και η καταγραφή ενδεικτικών περιπτώσεων εφαρμογής τους.

1.2 Σύμβαση για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (1954)

Η εν λόγω Σύμβαση υπογράφηκε στις 14 Μαΐου 1954 στην Χάγη της Ολλανδίας και τέθηκε σε ισχύ δύο χρόνια αργότερα το 1956 με αφορμή τις πρωτόγνωρες καταστροφές πολιτιστικών αγαθών που γνώρισε ο πλανήτης εξαιτίας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.² Μετά το τέλος του πολέμου και με

¹ Herscher, Andrew and Riedlmayer, Andras, *“Monument and Crime: The Destruction of Historic Architecture in Kosovo”*, Grey Room, Volume Fall, MIT Press, 2000, σ. 112

² Οι περισσότερες καταστροφές πολιτιστικών αγαθών έλαβαν χώρα στην Ιαπωνία καθώς και σε μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, οι οποίες βρίσκονταν υπό την κατοχή της Γερμανίας. Η διευρυμένη ερμηνεία του όρου «στρατιωτική αναγκαιότητα», έδωσε την αφορμή για τους ανεξέλεγκτους αεροπορικούς βομβαρδισμούς των συμμαχικών δυνάμεων σε πόλεις όπως η Κολωνία και το Μόναχο στη Γερμανία και το Τόκιο στην Ιαπωνία. O’Keefe, Roger, *“The Protection of Cultural Property in Armed Conflict”*, Cambridge University Press, USA, 2006, σσ. 66 – 69

πρωτοβουλία της κυβέρνησης της Ολλανδίας³, η UNESCO διοργάνωσε στην Χάγη διακυβερνητική συνδιάσκεψη, η οποία οδήγησε στην υπογραφή της Σύμβασης⁴, του Κανονισμού Εκτέλεσης⁵ καθώς και του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου⁶. Η Σύμβαση της Χάγης, όπως έχει μείνει γνωστή, η οποία έχει καθολικό χαρακτήρα, αποτελεί ορόσημο για το πεδίο της προστασίας πολιτιστικών αγαθών, καθώς για πρώτη φορά δημιουργείται συμβατικό κείμενο σχετικό με το συγκεκριμένο ζήτημα, το οποίο επικεντρώνεται αποκλειστικά σε περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης.

Η Σύμβαση εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης μεταξύ δύο ή περισσότερων συμβαλλομένων κρατών, καθώς επίσης και σε περιπτώσεις στρατιωτικής κατοχής, ακόμα και αν ένα ή παραπάνω από τα αντιμαχόμενα μέρη αφενός δεν αναγνωρίζει ότι υπάρχει καθεστώς πολέμου και αφετέρου δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στην Σύμβαση.⁷ Επιπροσθέτως, στις περιπτώσεις ενόπλων συγκρούσεων μη διεθνούς χαρακτήρα τα αντιμαχόμενα μέρη είναι υποχρεωμένα να εφαρμόζουν ως ελάχιστο τις διατάξεις εκείνες της Σύμβασης που αναφέρονται στο σεβασμό των πολιτιστικών αγαθών, ενώ παράλληλα η UNESCO είναι δυνατόν να προσφέρει τις υπηρεσίες της στα αντιμαχόμενα μέρη προκειμένου να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με σκοπό την υπογραφή ειδικών συμφωνιών προστασίας πολιτιστικών αγαθών.⁸

Η Σύμβαση του '54 ορίζει την έννοια του πολιτιστικού αγαθού και συμπεριλαμβάνει σε αυτήν κάθε κινητό και ακίνητο αγαθό, το οποίο αποτελεί εξέχουσας σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά, όπως αρχιτεκτονικά, ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, βιβλιοθήκες, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία καθώς επίσης και επιστημονικές συλλογές.⁹ Ο κατάλογος αυτός σίγουρα δεν είναι εξαντλητικός και ο ορισμός, στο σύνολό του, φαίνεται απλοποιημένος ωστόσο, αποτελεί σημαντική πρόοδο συγκριτικά με τον ορισμό του

³ Παπαγεωργίου Νίκος., «Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας – Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης», Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, 2006, σ. 149

⁴ Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention, UNESCO, The Hague, 1954. Για το πλήρες κείμενο της Συνθήκης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

⁵ Ibid

⁶ Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed conflict, UNESCO, The Hague, 1954. Για το πλήρες κείμενο του Πρωτοκόλλου βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15391&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

⁷ Op Cit 4., αρθρ.18

⁸ Op Cit 4., αρθρ.19

⁹ Op Cit 4., αρθρ.1

Διεθνούς Γραφείου για τα Μουσεία του 1939, ο οποίος έκανε λόγο μόνο για ιστορικά κτίρια και έργα τέχνης.¹⁰

Η Σύμβαση της Χάγης διακρίνει την παρεχόμενη προστασία σε Γενική¹¹ και Ειδική¹² ενώ παράλληλα διαφοροποιήσεις υφίστανται αναλόγως με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το κράτος (διάκριση σε καιρό ειρήνης, πολέμου ή κατοχής). Αρχικά, τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν, σε καιρό ειρήνης, την υποχρέωση να υιοθετήσουν μέτρα¹³ – τόσο σε επίπεδο εθνικών νόμων όσο και σε επίπεδο στρατιωτικού κανονισμού και εγχειριδίων¹⁴ – με στόχο αφενός την προστασία των πολιτιστικών αγαθών ενάντια σε καταστροφές που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύγκρουσης και αφετέρου την προώθηση του σεβασμού απέναντι τους.¹⁵ Επιπλέον, η Σύμβαση απαγορεύει ρητά τα αντίποινα, τις εχθρικές επιθέσεις, την κλοπή και τη λεηλασία πολιτιστικών αγαθών καθώς και την έκθεσή τους σε συνθήκες όπου θα κινδυνεύσουν να αλλοιωθούν ή να καταστραφούν, εξαιρώντας περιπτώσεις όπου η στρατιωτική αναγκαιότητα επιτάσσει τέτοιου είδους πράξεις.¹⁶ Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι η Σύμβαση της Χάγης δεν διασαφηνίζει την έννοια της στρατιωτικής αναγκαιότητας με αποτέλεσμα να επαφίεται στο κάθε μέρος της σύρραξης να ερμηνεύσει τη διάταξη και να αποφασίσει τις απαραίτητες ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί προκειμένου να αποκτήσει το στρατιωτικό πλεονέκτημα.¹⁷

Όσον αφορά την περίπτωση κατοχής (occupation), η Σύμβαση ορίζει ότι το κατέχον κράτος θα πρέπει να συνεργάζεται με τις τοπικές αρχές του κατεχόμενου

¹⁰ Το Διεθνές Γραφείο Μουσείων δημιουργήθηκε το 1926 στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών με στόχο να ενισχύσει τη διακρατική συνεργασία σε ζητήματα μείζονος σημασίας για την παγκόσμια μουσειακή κοινότητα. Boylan, J. Patrick, *“Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague Convention of 1954”*, UNESCO Archives, 1993, σ. 49

¹¹ Op Cit 4., Κεφάλαιο I

¹² Op Cit 4., Κεφάλαιο II

¹³ Maniscalco, Fabio, *“Preventive Measures for the Safeguard of Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict”*, στο World Heritage and War, monographic series *“Mediterraneum, Tutela e valorizzazione ed ambientale”*, Naples: Massa Publisher, vol. 6 (2007)

¹⁴ Op Cit 4., αρθρ.7

¹⁵ Op Cit 4., αρθρ.3

¹⁶ Op Cit 4., αρθρ.4

¹⁷ Desch, Thomas, *“The Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict”*, Yearbook of International, Humanitarian Law, 2, 1999, σ. 72

εδάφους ώστε να προστατεύονται τα πολιτιστικά αγαθά και όπου χρειάζεται να πραγματοποιούνται οι απαραίτητες για την συντήρησή τους ενέργειες.¹⁸

Το Κεφάλαιο II της Σύμβασης εγκαθιδρύει το καθεστώς της «Ειδικής Προστασίας»¹⁹, το οποίο παρέχει αυξημένη προστασία σε αυτοσχέδια καταφύγια και μνημειακά κέντρα, τα οποία περιέχουν κινητά και ακίνητα πολιτιστικά αγαθά μεγάλης σπουδαιότητας. Προκειμένου να χορηγηθεί το καθεστώς της Ειδικής Προστασίας, τα κέντρα αυτά θα πρέπει αφενός να βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από το χώρο διεξαγωγής των εχθροπραξιών και αφετέρου να μη χρησιμοποιούνται για στρατιωτικούς σκοπούς, ήτοι να μην χρησιμοποιούνται ως χώρος στάθμευσης για το στρατιωτικό προσωπικό αλλά και ως αποθηκευτικός χώρος για όπλα ή άλλου είδους στρατιωτικό υλικό. Τα πολιτιστικά αγαθά που τίθενται υπό το καθεστώς της Ειδικής Προστασίας αναγράφονται στον «Διεθνή Κατάλογο Πολιτιστικών Αγαθών υπό Ειδική Προστασία»²⁰, ενώ από τη στιγμή που τίθεται σε ισχύ το καθεστώς αυτό τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εγγυηθούν την ασυλία των αγαθών αυτών αποφεύγοντας κάθε εχθρική πράξη εναντίον τους.²¹

Αναφορικά με τα μεταφορικά μέσα, τα οποία χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την μεταφορά πολιτιστικών αγαθών, χρήζουν ειδικής προστασίας και θα πρέπει να φέρουν ειδικό έμβλημα κατά τη μετακίνηση, ενώ παράλληλα τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται να απέχουν από κάθε είδους εχθροπραξία εναντίον τους.²² Η Σύμβαση εισάγει ένα νέο έμβλημα, το οποίο έχει στόχο να προσδιορίζει και να «μαρκάρει» τα πολιτιστικά αγαθά ώστε να μην μετατρέπονται σε στρατιωτικούς στόχους και να μην πραγματοποιούνται επιθέσεις εναντίον τους. Το έμβλημα αυτό, το οποίο τοποθετείται εις τριπλούν στα αγαθά υπό ενισχυμένη προστασία, έχει τη μορφή ασπίδας, σε μπλε και άσπρο χρώμα, και προορίζεται για προστασία ακίνητων πολιτιστικών αγαθών, για μετακίνηση κινητών αγαθών και για αυτοσχέδια καταφύγια όπου στεγάζονται τέτοιου είδους αγαθά.²³ Το παραπάνω έμβλημα αποτελεί σήμερα και το σήμα της Διεθνούς Επιτροπής της Μπλε Ασπίδας (ICBS)²⁴, η οποία συστάθηκε το 1996 και αποτελεί το αντίστοιχο της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού

¹⁸ Op Cit 4., αρθρ.5

¹⁹ Op Cit 4., αρθρ.8

²⁰ Op Cit 4., αρθρ.8 (6)

²¹ Op Cit 4., αρθρ.9

²² Op Cit 4., αρθρ.12

²³ Op Cit 4., αρθρ.16-17

²⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες για την Επιτροπή της Μπλε Ασπίδας βλ.
<http://www.ancbs.org/cms/index.php/en/home>

για τον τομέα του πολιτισμού. Επιπλέον, το εξειδικευμένο προσωπικό, το οποίο εμπλέκεται στην προστασία πολιτιστικών αγαθών, έχει τη δυνατότητα, σε περίπτωση αιχμαλωσίας, να συνεχίσει κανονικά την άσκηση των καθηκόντων του με δεδομένο ότι και τα μνημεία για τα οποία είναι υπεύθυνο βρίσκονται επίσης υπό κατοχή.²⁵

Η εφαρμογή της Σύμβασης στηρίζεται στο σύστημα των Προστάτιδων Δυνάμεων, οι οποίες αναλαμβάνουν, σύμφωνα με το άρθρο 22, να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε περίπτωση που προκύψει οποιαδήποτε διαφορά μεταξύ των κρατών – μερών. Τέλος, η Σύμβαση παρουσιάζει ένα βασικό μειονέκτημα όσον αφορά τον κυρωτικό μηχανισμό σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεών της, καθώς διαθέτει μόνο ένα άρθρο σχετικό με το ζήτημα.²⁶ Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 28, τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να υιοθετήσουν, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους, τα απαραίτητα μέτρα ώστε να εφαρμόζουν ποινικές κυρώσεις στα άτομα που, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, παραβιάζουν τις διατάξεις της Σύμβασης. Η βιαστική διατύπωση της συγκεκριμένης διάταξης αφήνει δυστυχώς το ζήτημα της εφαρμογής κυρώσεων εξολοκλήρου στη βούληση των κρατών αποδυναμώνοντας επομένως ολόκληρο το μηχανισμό της Σύμβασης.

1.3 Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Χάγης (1954)

Το παραπάνω πρωτόκολλο δημιουργήθηκε παράλληλα με τη Σύμβαση το 1954 και τέθηκε σε ισχύ στις 7 Αυγούστου 1956. Σήμερα απαριθμεί 102 μέρη (τη βασική Σύμβαση έχουν υπογράψει 126 χώρες) μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Το Πρωτόκολλο αφορά κινητά πολιτιστικά αγαθά και απαγορεύει την εξαγωγή τους από κατεχόμενο έδαφος κατά την διάρκεια της ένοπλης σύρραξης.²⁷ Επιπλέον, το Πρωτόκολλο ορίζει ότι σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεών του, ήτοι σε περίπτωση μεταφοράς αγαθών έξω από τη χώρα προέλευσης, τα κράτη που παραλαμβάνουν τα αγαθά αυτά θα πρέπει να τα επιστρέψουν μετά το τέλος των εχθροπραξιών στις αρχές τις χώρας από προέλευσης, ενώ σε καμία περίπτωση δεν έχουν δικαίωμα παρακράτησής τους ως πολεμική αποζημίωση.²⁸

²⁵ Op Cit 4., αρθρ.15

²⁶ Op Cit 4., αρθρ.28

²⁷ Op Cit 6., αρθρ.Ι.1

²⁸ Op Cit 6., αρθρ.Ι.3

1.4 Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Χάγης (1999)²⁹

Μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, η διεθνής κοινότητα κλήθηκε να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις στο πεδίο της προστασίας πολιτιστικών αγαθών λόγω της εμφάνισης ενός νέου τύπου πολέμου, αυτού των ενόπλων συγκρούσεων μη διεθνούς χαρακτήρα. Οι καταστροφές που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία³⁰, οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί και ως πολιτιστική κάθαρση³¹, κατέδειξαν την ανάγκη επέκτασης και αναθεώρησης του θεσμικού πλαισίου, που υπήρχε μέχρι τότε, σχετικά με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των καταστροφών στην πρώην Γιουγκοσλαβία ήταν ο βομβαρδισμός της πόλης του Ντουμπρόβνικ και η πλήρης καταστροφή της εκκλησίας Αγία Άννα, αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής³² αλλά και η καταστροφή της γέφυρας της πόλης Μόσταρ το 1993³³.

Η Σύμβαση και το πρωτόκολλο του '54 δεν ήταν σε θέση να καλύψουν πλήρως την νέα αυτή κατάσταση εφόσον από τη μια πλευρά, οι διατάξεις της Σύμβασης δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν πλήρως σε συγκρούσεις μη διεθνούς χαρακτήρα, ενώ το σύστημα εφαρμογής, το οποίο βασιζόταν στις Προστάτιδες Δυνάμεις (Protective Powers) και στους Γενικούς Επιτρόπους Πολιτιστικών Αγαθών³⁴ (Commissioners - General)

²⁹ Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, UNESCO, The Hague, 1999. Για το πλήρες κείμενο του Πρωτοκόλλου βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

³⁰ Για περαιτέρω ανάγνωση βλ. Crawford, Beverly, "Explaining cultural conflict in Ex-Yugoslavia: Institutional weakness, economic crisis and identity politics", στο Crawford, Beverly and Lipschutz, Ronnie D. "The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics, Cultural Violence", University of California, Research Series/ Number 98, 1998

³¹ Mose, Gregory M., "The destruction of churches and mosques in Bosnia-Herzegovina: a rights based approach to the protection of religious cultural property", Buff. J. Int'l L., 3 (1996), σ. 195-199.

³² Detling, J. Karen, "Eternal silence: The destruction of cultural property – Yugoslavia", Maryland Journal of International Law and Trade, 17 (1993), 66-68.

³³ Calame, Jon (Minerva Partners) and Pasic, Amir (IRCICA), "Post-conflict reconstruction in Mostar: Cart before the Horse", στο "Divided Cities/Contested States Working Paper Series", Working Paper No. 7, 2009

³⁴ Πρόκειται για το σύστημα ελέγχου που εγκαθιδρύεται σύμφωνα με το κεφάλαιο I του Κανονισμού για την εκτέλεση της Σύμβασης της Χάγης, ο οποίος υιοθετήθηκε ταυτόχρονα με τη Σύμβαση το 1954. Συγκεκριμένα το άρθρο 1 του κανονισμού ορίζει ότι ο Γενικός Διευθυντής της UNESCO, είναι αρμόδιος να συντάξει διεθνή κατάλογο με προτεινόμενους από τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποψηφίους για τη θέση του Γενικού Επιτρόπου Πολιτιστικών Αγαθών. Ο γενικός Επίτροπος, μεταξύ άλλων, καταρτίζει αναφορές σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης ενώ στην περίπτωση που δεν έχει οριστεί Προστάτιδα Δύναμη, αναλαμβάνει εξολοκλήρου τις αρμοδιότητές της. Βλ. "Regulations for the Execution of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict", UNESCO, The Hague, 1954, άρθρα 1, 6.

αποδείχθηκε πρακτικά αναποτελεσματικό³⁵. Επιπλέον, οι διατάξεις της Σύμβασης δεν εγκαθιδρύουν καθεστώς υποχρεωτικών ποινικών κυρώσεων, γεγονός που κατέστησε ακόμα πιο δύσκολη την εφαρμογή της.³⁶ Επιπροσθέτως, οι εξελίξεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και συγκεκριμένα η υιοθέτηση των δύο πρωτοκόλλων στις Συμβάσεις της Γενεύης το 1977, η ίδρυση των δύο ad hoc ποινικών δικαστηρίων³⁷ καθώς και του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου³⁸, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις για τη διαμόρφωση του δευτέρου πρωτοκόλλου.³⁹

Τα παραπάνω γεγονότα οδήγησαν στην υπογραφή το 1999 του Δεύτερου Πρόσθετου, στη Σύμβαση του '54, Πρωτοκόλλου⁴⁰, το οποίο είχε ως στόχο να συμπληρώσει τις διατάξεις της Σύμβασης και να ενισχύσει την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίοδο πολέμου. Το πρωτόκολλο εισάγει ένα νέο καθεστώς ενισχυμένης προστασίας⁴¹ για ορισμένες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών, τα οποία έχουν «ύψιστη σημασία για την ανθρωπότητα». Βασικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση του καθεστώτος της ενισχυμένης προστασίας είναι αφενός η υπάρχουσα ήδη προστασία από την εθνική νομοθεσία, γεγονός που καταδεικνύει την υψίστη αξία ενός πολιτιστικού αγαθού και αφετέρου η μη - χρήση του πολιτιστικού αγαθού για στρατιωτικούς σκοπούς.⁴² Το καθεστώς της ενισχυμένης προστασίας παρέχεται στα αγαθά, τα οποία εγγράφονται, μετά από αίτημα του κράτους, στην «Λίστα Πολιτιστικών Αγαθών υπό Ενισχυμένη Προστασία⁴³» ενώ σύμφωνα με το άρθρο 12 του Πρωτοκόλλου απαγορεύεται οποιαδήποτε επίθεση εναντίον τους. Βεβαίως, η

³⁵ Στην περίπτωση του πολέμου Ιράν – Ιράκ στην δεκαετία του '80, οι δύο πλευρές δεν αναγνώριζαν καθεστώς πολέμου και υποστήριζαν ότι η σύγκρουση περιοριζόταν σε ένοπλα συνοριακά επεισόδια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όλες οι προσπάθειες της UNESCO να ορίσει Γενικό Επίτροπο Πολιτιστικών Αγαθών προκειμένου να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών αποδείχθηκαν μάταιες. Boylan, J. Patrick, *“Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague Convention of 1954”*, UNESCO Archives, 199, σ. 85 και Op Cit, 17 (Desch, Thomas) σ. 63

³⁶ Op Cit 17., (Desch, Thomas), σ. 64

³⁷ Πρόκειται για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) και για το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για τη Ρουάντα (ICTR) με ημερομηνίες ιδρύσεως 1993 και 1994 αντίστοιχα.

³⁸ Το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (Καταστατικό της Ρώμης) υιοθετήθηκε το 1998 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιουλίου 2002, μετά την κύρωσή του από 60 κράτη.

³⁹ Op Cit 17., (Desch, Thomas), σ. 64

⁴⁰ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Woudenberg, Nout van, *“Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict – Dutch Involvement”*, 2007. Μέχρι σήμερα έχουν προσχωρήσει 64 κράτη στο συγκεκριμένο Πρωτόκολλο, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, η οποία και το επικύρωσε στις 20/4/2005. Βλ. ιστοσελίδα της UNESCO (<http://www.unesco.org>), List in Chronological Order.

⁴¹ Op Cit 29., Κεφάλαιο III

⁴² Op Cit 29., άρθρ.10

⁴³ Op Cit 29., άρθρ.27 (b)

ενισχυμένη προστασία είναι δυνατόν να αρθεί στην περίπτωση που δεν πληρούνται πλέον τα κριτήρια του άρθρου 10 ή από τη στιγμή που το εν λόγω πολιτιστικό αγαθό έχει μετατραπεί σε στρατιωτικό στόχο⁴⁴ και άρα να επιτραπούν, υπό προϋποθέσεις, οι επιθέσεις εναντίον του⁴⁵. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι το πρωτόκολλο ορίζει, στο άρθρο 6, ότι στρατιωτικό στόχο αποτελεί «ένα αντικείμενο, το οποίο από τη φύση του, τη θέση, το σκοπό και τη χρήση του συμβάλλει αποτελεσματικά στη στρατιωτική δράση και η ολική ή μερική καταστροφή ή εξουδετέρωση του οποίου, προσφέρει σαφές στρατηγικό πλεονέκτημα».⁴⁶ Το παραπάνω άρθρο είναι ουσιαστικά το αποτέλεσμα της συγχώνευσης του άρθρου 4(2) της Σύμβασης του '54 και του άρθρου 52 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1977⁴⁷ αφού εμπεριέχει το στοιχείο της διάκρισης μεταξύ στρατιωτικού και πολιτικού στόχου.⁴⁸

Εκτός από το καθεστώς της ενισχυμένης προστασίας, μια ακόμη καινοτομία του Πρωτοκόλλου είναι το γεγονός ότι δημιουργεί τόσο την «Επιτροπή⁴⁹» όσο και το «Ταμείο για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης⁵⁰». Από την μία πλευρά, η Επιτροπή αποτελείται από 12 μέλη και έχει ως στόχο, μεταξύ άλλων, να αναπτύσσει κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την υλοποίηση του Πρωτοκόλλου, να χορηγεί ή να αναστέλλει/ακυρώνει το καθεστώς ενισχυμένης προστασίας και να διαχειρίζεται τους πόρους του Ταμείου. Η Επιτροπή έχει τη δυνατότητα να συνεργάζεται με διεθνείς και εθνικούς κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς και μπορεί να προσκαλεί στις συνεδριάσεις της οργανισμούς που διατηρούν επίσημες σχέσεις με την UNESCO, όπως για παράδειγμα την Επιτροπή της Μπλε Ασπίδας ή το ICCROM⁵¹. Από την άλλη πλευρά το Ταμείο για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης δημιουργήθηκε με στόχο να παρέχει οικονομική βοήθεια αφενός για την υποστήριξη των μέτρων που λαμβάνονται σε καιρό ειρήνης⁵² και αφετέρου για την

⁴⁴ Op Cit 29., αρθρ.13 (1.b)

⁴⁵ Op Cit 29., αρθρ.6

⁴⁶ Op Cit 29., αρθρ.1 (f)

⁴⁷ Άρθρο 52, «Γενική Προστασία Πολιτικών Στόχων», Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 για την προστασία των θυμάτων διεθνών ενόπλων συρράξεων (1977). Για το πλήρες κείμενο του Πρωτοκόλλου βλ. www.icrc.org

⁴⁸ Op Cit 17., (Desch, Thomas), σσ. 74, 90

⁴⁹ Op Cit 29., αρθρ.24

⁵⁰ Op Cit 29., αρθρ.29

⁵¹ Διεθνές Κέντρο για την Μελέτη της Διατήρησης και της Ανασφάλωσης των Πολιτιστικών Αγαθών. <http://www.iccrrom.org/>

⁵² Το άρθρο 5 του Δευτέρου Πρωτοκόλλου προβλέπει μέτρα που λαμβάνονται σε καιρό ειρήνης όπως πχ. Λίστες απογραφής, σχεδιασμός μέτρων έκτακτης ανάγκης για την προστασία ενάντια σε πυρκαγιά

υιοθέτηση μέτρων έκτακτης ανάγκης σε περιόδους ένοπλης σύρραξης. Όσον αφορά τους πόρους του Ταμείου, προέρχονται, *inter alia*, είτε από εθελοντικές δωρεές από τα συμβαλλόμενα κράτη είτε από δωρεές της UNESCO και άλλων οργανισμών μερών του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών.⁵³

Βασικό σημείο του Πρωτοκόλλου αποτελεί το Κεφάλαιο IV, το οποίο ρυθμίζει θέματα ποινικής ευθύνης και δικαιοδοσίας. Οι παραβιάσεις των διατάξεων του Πρωτοκόλλου διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες: α) σοβαρές παραβιάσεις, οι οποίες επισείουν ποινική ευθύνη και για τις οποίες προβλέπεται δίωξη και έκδοση⁵⁴ των δραστών και, β) άλλες παραβιάσεις των διατάξεων της Σύμβασης ή του Πρωτοκόλλου.⁵⁵ Τα κράτη – μέρη, σε αντίθεση με τη Σύμβαση του '54, είναι πλέον υποχρεωμένα να υιοθετήσουν εθνικά μέτρα, αφενός για την ποινικοποίηση των παραπάνω παραβιάσεων⁵⁶ και αφετέρου για τη θεμελίωση της δικαιοδοσίας τους⁵⁷. Επιπλέον, κατά την υιοθέτηση των προβλεπόμενων εθνικών μέτρων τα κράτη – μέρη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όχι μόνο τους γενικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου αλλά και τους κανόνες εκείνους που επισείουν ατομική ποινική ευθύνη τόσο για άτομα που διαπράττουν την παραβίαση όσο και για τους έμμεσα εμπλεκόμενους στην παραβίαση, όπως για παράδειγμα ανώτερους αξιωματικούς που ευθύνονται για την απόφαση επίθεσης εναντίον πολιτιστικών αγαθών.⁵⁸

Μια από τις πιο σημαντικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου είναι το άρθρο 22, το οποίο αναφέρει την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου σε ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα χωρίς ωστόσο να εγείρει ζητήματα όπως είναι η κυριαρχία του κράτους ή

ή κατάρρευση κτιρίου, προετοιμασία για μετακίνηση κινητών πολιτιστικών αγαθών και καθορισμός αρμόδιων αρχών υπεύθυνων για τη φύλαξη τους. *Op Cit* 3., (Παπαγεωργίου, Νίκος) σ. 151

⁵³ *Op Cit* 29., αρθρ.29 (4)

⁵⁴ Η έκδοση των δραστών, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 18 του Πρωτοκόλλου, δεν απαιτεί απαραίτητα διμερή συμφωνία μεταξύ των κρατών. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παραπάνω άρθρου, τα κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν ως νομική βάση τις διατάξεις του ίδιου του Πρωτοκόλλου για την έκδοση ατόμων, τα οποία φέρονται να έχουν διαπράξει σοβαρές παραβιάσεις.

⁵⁵ *Op Cit* 29., αρθρ.21

⁵⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 15 ως σοβαρή παραβίαση των διατάξεων του πρωτοκόλλου νοείται η επίθεση εναντίον πολιτιστικών αγαθών υπό ενισχυμένη προστασία, η χρήση πολιτιστικών αγαθών για στρατιωτικούς σκοπούς καθώς και η καταστροφή, ιδιοποίηση, κλοπή και υπεξαίρεση αγαθών που προστατεύονται τόσο από τη Σύμβαση του '54 όσο και από το παρών Πρωτόκολλο.

⁵⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 16 η δικαιοδοσία του κράτους θεμελιώνεται είτε όταν η παραβίαση διαπράττεται στο έδαφος του κράτους είτε όταν ο φερόμενος ως δράστης είναι υπήκοος του εν λόγω κράτους ή βρίσκεται στο έδαφός του.

⁵⁸ Πρόκειται για την περίπτωση του Ηθικού Αυτουργού, βασικής έννοιας της Διεθνούς Ποινικής Δικαιοσύνης. Για περαιτέρω ανάγνωση βλ. Ιωάννου, Κρατερός και Περράκης Στέλιος, «Εισαγωγή στη διεθνή δικαιοσύνη: Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές», 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκουλας, Αθήνα, 2009, σσ. 373 -389

το νομικό status των αντιμαχόμενων μερών.⁵⁹ Το άρθρο 22, ενώ αποτελεί σημαντική πρόοδο συγκριτικά με το αντίστοιχο άρθρο⁶⁰ της Σύμβασης του '54, παρουσιάζει βασικές ελλείψεις καθώς προσπαθεί να καταστήσει όλες τις διατάξεις του πρωτοκόλλου νομικά δεσμευτικές για όλα τα εμπλεκόμενα, στη σύρραξη, μέρη, αγνοώντας βασικές αρχές και έννοιες του διεθνούς δικαίου. Αρχικά, σε μια ένοπλη σύγκρουση μη διεθνούς χαρακτήρα, οι μη κρατικοί δρώντες δεν θεωρούνται υποκείμενα του διεθνούς δικαίου εκτός από την περίπτωση εκείνη όπου έχουν αναγνωριστεί ως εμπόλεμο μέρος από το αντίπαλο κράτος.⁶¹ Επιπλέον, η κρατική πρακτική καταδεικνύει ότι, εκτός από τους στοιχειώδεις κανόνες του διεθνούς εθιμικού δικαίου που εφαρμόζονται σε όλες τις περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης, οι κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου που διέπουν τις διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις, λαμβάνουν νομική ισχύ είτε μετά από υπογραφή συμφωνίας μεταξύ των μερών είτε με μονομερή διακήρυξη εκ μέρους των μη κρατικών δρώντων.⁶² Με βάση τα παραπάνω και παρά την πρόθεση των συντακτών, καθίσταται σαφής η αδυναμία εφαρμογής της συγκεκριμένης διάταξης σε όλες τις περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης, γεγονός που αποδυναμώνει τη συνολική προσπάθεια προστασίας των πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια ενός πολέμου.

1.5 Διακήρυξη της UNESCO σχετικά με την Εσκεμμένη Καταστροφή Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003)

Η Παραπάνω διακήρυξη⁶³, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO το 2003 με αφορμή την καταστροφή των αγαλμάτων του Βούδα στο Αφγανιστάν⁶⁴, αφορά την σκόπιμη καταστροφή πολιτιστικών αγαθών και τα μέτρα, τα οποία είναι αναγκαία για την αποφυγή τέτοιου είδους φαινομένων. Τα μέτρα, τα οποία προτείνονται στο κείμενο της Διακήρυξης για την αποτελεσματικότερη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συμπεριλαμβάνουν, *inter alia*, νομικά,

⁵⁹ Op Cit 29., αρθρ.22 (6)

⁶⁰ Op Cit 4., αρθρ.28

⁶¹ Shaw, N. Malcolm, "*International Law*", 6th Edition, Cambridge University Press, New York, 2008, σσ. 1148 - 1151

⁶² Op Cit 17., (Desch, Thomas), σ. 83

⁶³ UNESCO Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage, UNESCO, 2003. Για το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17718&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

⁶⁴ Manhart, Christian, "*The destruction of the Buddha Statues in March 2001 and the First UNESCO Activities*", στο Petzet, Michael (e.d) "*The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*", Monuments and Sites series, No. XIX. Berlin, ICOMOS-Hendrik Bäbler, 2009, σσ.37- 40.

διοικητικά και τεχνικά εθνικά μέτρα καθώς επίσης εκπαιδευτικά και επιμορφωτικά προγράμματα, τα οποία έχουν στόχο να διασφαλίσουν το σεβασμό της κοινωνίας απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά.⁶⁵ Η συνεργασία τόσο μεταξύ των κρατών όσο και με την UNESCO, είναι εξέχουσας σημασίας για την προστασία της κληρονομιάς από σκόπιμες καταστροφές και μπορεί να σημαίνει είτε την ανταλλαγή πληροφοριών είτε τη δικαστική και διοικητική υποστήριξη.⁶⁶

Επιπλέον, καθίσταται σαφής η ανάγκη προσχώρησης όλων των κρατών που δεν το έχουν ήδη κάνει, στην Σύμβαση για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης καθώς και στα πρόσθετα σε αυτήν Πρωτόκολλά του 1954 και 1999 αντίστοιχα. Η Διακήρυξη δεν διαχωρίζει την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιόδους ειρήνης και περιόδους ένοπλης σύρραξης υπό την έννοια ότι καλεί τα κράτη να την σεβαστούν ανεξαρτήτως και να υιοθετήσουν όλα εκείνα τα απαραίτητα μέτρα, τα οποία επιτάσσουν τόσο οι Συμβάσεις της Οργανισμού όσο και το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο αλλά και το διεθνές εθιμικό δίκαιο.⁶⁷

Τέλος, ξεχωριστή αναφορά γίνεται σχετικά με την ευθύνη του κράτους αλλά και την ατομική ποινική ευθύνη σε περίπτωση σκόπιμης καταστροφής πολιτιστικής κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα το άρθρο VI ορίζει ότι η σκόπιμη καταστροφή πολιτιστικής κληρονομιάς θεμελιώνει κρατική ευθύνη, η οποία μπορεί να συνίσταται είτε σε πράξη είτε σε παράλειψη του κράτους. Παράλληλα, τα κράτη είναι υποχρεωμένα θεμελιώνουν τη δικαιοδοσία τους σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο με σκοπό να επιβάλουν αποτελεσματικές ποινικές κυρώσεις στα άτομα που προβαίνουν σε σκόπιμες ενέργειες ενάντια σε πολιτιστικά αγαθά..⁶⁸

1.6 Πρακτική Εφαρμογή του Νομικού Πλαισίου

Το σύστημα που εγκαθιδρύουν η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα της UNESCO, τα οποία αναλύσαμε προηγουμένως, υλοποιείται κυρίως μέσω των αποφάσεων που λαμβάνουν τόσο η Γενική Διάσκεψη των Μερών της Σύμβασης και του Πρωτοκόλλου όσο και η Επιτροπή για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις. Η δράση των παραπάνω μηχανισμών διακρίνεται κυρίως στην χορήγηση οικονομικής

⁶⁵Op Cit 63., αρθρ.III

⁶⁶Op Cit 63., αρθρ.VIII

⁶⁷Op Cit 63., αρθρ.IV, V

⁶⁸Op Cit 63., αρθρ.VII

βοήθειας μέσω του Ταμείου για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης και στην παροχή του καθεστώτος τόσο της Ειδικής όσο και της Ενισχυμένης Προστασίας. Επιπλέον, η ενημέρωση των αντιμαχόμενων μερών, κατά την διάρκεια των συγκρούσεων, σχετικά με τις υποχρεώσεις τους στο πεδίο της προστασίας πολιτιστικών αγαθών, η διαθεσμική συνεργασία, και η αποστολή ομάδων στο πεδίο (fact finding missions) για την παρεμπόδιση διακίνησης κινητών αγαθών και την αποκατάσταση μνημείων και άλλων ακίνητων πολιτιστικών αγαθών, αποτελούν βασικούς άξονες του μηχανισμού προστασίας της UNESCO⁶⁹.

1.6.1 Ειδική Προστασία⁷⁰

Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, το άρθρο 8 της σύμβασης δίνει τη δυνατότητα στα καταφύγια, τα οποία προορίζονται να στεγάσουν κινητικά πολιτιστικά αγαθά σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης και στα κέντρα, τα οποία περιέχουν μνημεία και άλλα ακίνητα πολιτιστικά αγαθά, να τεθούν υπό το καθεστώς της ειδικής προστασίας. Επιπλέον, το άρθρο 9 ορίζει ότι τα κράτη – μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν την ασυλία αγαθών υπό ειδική προστασία, μέσω της αποχής από οποιαδήποτε εχθρική πράξη εναντίον τους, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η στρατιωτική αναγκαιότητα επιτάσσει τέτοιες πράξεις για το σκοπό της απόκτησης του στρατιωτικού πλεονεκτήματος. Στο πλαίσιο αυτό, η Γραμματεία της UNESCO έχει καταχωρήσει στο Διεθνή Κατάλογο Ειδικής Προστασίας τις εξής πολιτιστικές τοποθεσίες: α) ολόκληρη την πόλη του Βατικανού (1960), β) το καταφύγιο Alt-Aussee στην Αυστρία (1968), γ) έξι καταφύγια πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ολλανδία (1969) και δ) το καταφύγιο Oberried Mine Drift στη Γερμανία (1978). Το 1994 ωστόσο, η κυβέρνηση της Ολλανδίας ζήτησε την ακύρωση της εγγραφής για τρία από τα έξι καταφύγια ενώ το 2000 και η κυβέρνηση της Αυστρίας ζήτησε την ακύρωση της δικής της καταχώρησης με αποτέλεσμα σήμερα ο κατάλογος να περιέχει συνολικά τέσσερα καταφύγια και ένα μνημειακό συγκρότημα.

⁶⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις αποστολές επιτόπιας έρευνας (fact finding missions) μετά από ένοπλες συγκρούσεις βλ. παρακάτω Κεφάλαιο II

⁷⁰ UNESCO, “Report on the Implementation of the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its two Protocols (1954, 1999), 2005 – 2010” (www.unesco.org)

1.6.2 Ενισχυμένη Προστασία – Οικονομική Βοήθεια

Η Επιτροπή για την προστασία πολιτιστικών Αγαθών αποτελεί τον καθ' ύλην αρμόδιο φορέα για την εφαρμογή των διατάξεων του Δευτέρου Πρωτοκόλλου, την παροχή της Ενισχυμένης Προστασίας και τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας. Η Επιτροπή, η οποία λαμβάνει αποφάσεις στο πλαίσιο των τακτικών συνόδων που διεξάγει ανά έτος⁷¹, έλαβε και εξέτασε το Νοέμβριο του 2010, κατά τη διάρκεια της 5ης Τακτικής Συνόδου⁷², έντεκα αιτήματα σχετικά με τη χορήγηση ενισχυμένης προστασίας για τοποθεσίες πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Από τις έντεκα αιτήσεις, η Επιτροπή τελικά αποφάσισε να εγγράψει στον Κατάλογο Πολιτιστικών Αγαθών υπό Ενισχυμένη Προστασία τρεις τοποθεσίες της Κύπρου⁷³ και μια της Ιταλίας⁷⁴. Ένα χρόνο αργότερα, κατά την διάρκεια της 6^{ης} Τακτικής Συνόδου⁷⁵, η Επιτροπή ενέκρινε και το αίτημα της Λιθουανίας⁷⁶ ενώ αντίθετα απέρριψε το αίτημα του Αζερμπαϊτζάν⁷⁷ καθώς το εν λόγω κράτος δεν είχε υιοθετήσει τους απαραίτητους εθνικούς ποινικούς κανόνες, τους οποίους προϋποθέτει το κεφάλαιο IV του Δευτέρου Πρωτοκόλλου προκειμένου να χορηγηθεί η ενισχυμένη προστασία.

Όσον αφορά την οικονομική βοήθεια, η οποία παρέχεται μέσω του Ταμείου, στην περίπτωση του Ελ Σαλβαδόρ η Επιτροπή αποφάσισε, κατά τη διάρκεια της 6^{ης} τακτικής Συνεδρίας, να χορηγήσει το ποσό των 23, 500 δολαρίων με σκοπό την υλοποίηση δραστηριοτήτων σχετικά με την ευαισθητοποίηση του κοινού, τη διάχυση ενημερωτικού υλικού⁷⁸ και τη διεύρυνση της χρήσης του εμβλήματος της Μπλε Ασπίδας σε πολιτιστικά αγαθά της χώρας⁷⁹. Επιπλέον, προσφάτως η Επιτροπή

⁷¹ Μέχρι σήμερα, η Επιτροπή έχει συνεδριάσει συνολικά οκτώ φορές, συμπεριλαμβανομένης και της έκτακτης συνόδου, η οποία διεξήχθη το Σεπτέμβριο του 2009 με αφορμή την υιοθέτηση των τελικών κανόνων διαδικασίας. Βλ. "Meetings of the Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict", www.unesco.org.

⁷² Final Report, Fifth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, UNESCO, Paris, 22 – 24 November 2010, CLT-09/CONF/204/9

⁷³ Πρόκειται για το νεολιθικό οικισμό της Χοιροκοιτίας, την Πάφο (σημερινή Κάτω Πάφος και κοινότητα των Κουκλιών) και τις Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές τοιχογραφημένες εκκλησίες της οροσειράς του Τροόδους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.mcw.gov.cy>.

⁷⁴ Castel del Monte, Ιταλία

⁷⁵ Final Report, Sixth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, UNESCO, Paris, 14-15 December 2011, CLT-11/CONF/211/7

⁷⁶ Πρόκειται για τον αρχαιολογικό χώρο του Kernavė στη Λιθουανία

⁷⁷ Το Αζερμπαϊτζάν είχε ζητήσει την ένταξη έξι τοποθεσιών μεταξύ των οποίων και η περιτειχισμένη πόλη του Μπακού. CLT-10/CONF/204/2

⁷⁸ Sixth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, UNESCO, Headquarters, Room XII, 14 – 16 December 2011, CLT-11/CONF/211/6

⁷⁹ Seventh Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict UNESCO Headquarters, Paris, 20 to 21 December 2012, CLT-12/7.COM/CONF.201/5

αποφάσισε την χορήγηση οικονομικής βοήθειας και για την περίπτωση του Μάλι⁸⁰, αποδεδειγμένα το ποσό των 40,500 δολαρίων για την υλοποίηση έκτακτων δράσεων.⁸¹

1.6.3 Σχέδιο δράσης της UNESCO για την προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις⁸²

Κατά τη διάρκεια της 9^{ης} Γενικής Διάσκεψης των Μερών της Σύμβασης της Χάγης, το 2011, εγκρίθηκε το «Σχέδιο Δράσης για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις». Το σχέδιο αυτό έχει στόχο να τυποποιήσει την προσέγγιση του Οργανισμού στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν σε περιόδους ένοπλης σύρραξης (fast track διαδικασίες) με σκοπό τη γρήγορη και αποτελεσματική διαχείριση κρίσεων. Τα βασικότερα σημεία του σχεδίου συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων:

- Έναρξη επαφών με τα αντιμαχόμενα μέρη προκειμένου να ενημερωθούν σχετικά με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα,
- Αποστολή αντιπροσώπων του Γενικού Γραμματέα της UNESCO για τη διασφάλιση της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών,
- Συνεργασία με την Επιτροπή για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε Ένοπλες Συγκρούσεις και άλλους σχετικούς διακυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς,
- Αποστολή ομάδων για την αξιολόγηση της κατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς μετά το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων.

⁸⁰ Ο εμφύλιος πόλεμος που ξεκίνησε στο Μάλι τον Ιανουάριο του 2012 μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και αρκετών διαφορετικών μη κυβερνητικών δρώντων, όπως για παράδειγμα το Εθνικό Κίνημα για την Απελευθέρωση της Azawad (MNLA), είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση καταστροφών σε κτίρια αφιερωμένα στη θρησκεία, την επιστήμη, την εκπαίδευση, την τέχνη κτλ. Βλ. "Situation in Mali, Article 53(1) Report, The office of the Prosecutor, International Criminal Court, January 2013".

⁸¹ Seventh Meeting of the Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, UNESCO Headquarters, Room XI, 20-21 December 2012, Decision 7.COM 1

⁸² "UNESCO's Standard Plan of Action to Protect Cultural Property in the Event of Armed Conflict", Ninth Meeting of the High Contracting Parties to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Conflict, UNESCO Headquarters, Room XII, 12 December 2011, CLT-11/CONF/209/INF.1

1.7 Επίλογος

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, παρατηρούμε ότι τα εργαλεία που διαθέτει η UNESCO για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης, περιορίζονται είτε στην νομική και θεσμική κατοχύρωση της σημασίας των πολιτιστικών μνημείων και αγαθών είτε στην οικονομική υποστήριξη των χωρών που μαστίζονται από συρράξεις. Ωστόσο, η εμπλοκή της UNESCO στις εμπόλεμες ζώνες, κατά τα πρώτα στάδια της ένοπλης σύρραξης, είναι πολύ περιορισμένη καθώς τόσο οι συνθήκες στην επικράτεια των εμπόλεμων κρατών όσο και οι λιγοστές δυνατότητες του ίδιου του Οργανισμού καθιστούν αδύνατη τόσο την επιτόπια έρευνα όσο και την αποστολή αντιπροσώπων⁸³ προκειμένου να αποφευχθούν εξολοκλήρου οι καταστροφές στην πολιτιστική κληρονομιά. Η UNESCO εξαρτάται πολλές φορές από τους πόρους και τις δυνατότητες όχι μόνο άλλων διεθνών οργανισμών αλλά και άλλων κρατών ώστε να μπορέσει να εκτελέσει το έργο της στις εμπόλεμες ζώνες, γεγονός, το οποίο μειώνει, δυστυχώς, την αυτονομία της δράσης της. Είναι χαρακτηριστικές άλλωστε οι περιπτώσεις της Λιβύης και της Αιγύπτου για τις οποίες η UNESCO χρειάστηκε την συμβολή της Διεθνούς Επιτροπής της Μπλε Ασπίδας⁸⁴ για να μπορέσει να εκτιμήσει την έκταση των καταστροφών στις περιοχές αυτές και να αντιδράσει αναλόγως.

Το γεγονός βέβαια ότι η UNESCO, δεν δύναται να δρα αυτόνομα στις εμπόλεμες περιοχές δεν μειώνει σε καμία περίπτωση τη σημασία του Οργανισμού και του μνημειώδους έργου της. Η UNESCO αποτελεί τον Οργανισμό που έθεσε τα θεμέλια της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης. Όλες οι δράσεις της διεθνούς κοινότητας σε καιρό πολέμου υλοποιούνται μετά από τις εκκλήσεις και τις συστάσεις της UNESCO και πάντοτε σε συνεργασία με τον Οργανισμό.⁸⁵ Από το νομικό πλαίσιο μέχρι την υλοποίηση των δράσεων, η UNESCO, παρέχει την τεχνική γνώση, το εξειδικευμένο προσωπικό και τα εργαλεία που χρειάζονται προκειμένου να προστατευτεί η πολιτιστική κληρονομιά

⁸³ Op Cit 70., σ.18

⁸⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η συνεργασία της UNESCO με τη Διεθνή Επιτροπή της Μπλε Ασπίδας στην περίπτωση της Λιβύης το 2011. Μετά την αποστολή παρακολούθησης που πραγματοποίησε η Διεθνής Επιτροπή στη Λιβύη, η UNESCO διοργάνωσε συνάντηση σε επίπεδο εμπειρογνομόνων στο οποίο οι αντιπρόσωποι τη Διεθνούς Επιτροπής παρουσίασαν τα ευρήματα της αποστολής.

⁸⁵ Για παράδειγμα, η UNESCO έχει συνεργαστεί με οργανισμούς όπως το NATO αλλά και δικαιοδοτικούς φορείς όπως το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία.

Βλ. Op Cit 70., σσ. 13 – 18

των κρατών σε περίοδο ένοπλης σύρραξης, ενώ παράλληλα πρωτοπορεί στο πεδίο αυτό αναλαμβάνοντας το ρόλο του συντονιστή των συνολικών δράσεων της διεθνούς κοινότητας.

Τέλος, οι ανεξάρτητες δράσεις του Οργανισμού, όπως θα δούμε και στο κεφάλαιο ΙΙΙ της παρούσας εργασίας, υλοποιούνται κυρίως μετά το τέλος των συγκρούσεων και με στόχο την ανοικοδόμηση, τη συντήρηση και την αποκατάσταση/επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

2. 1 Γενικά

Το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών αποτελεί φαινόμενο, το οποίο έχει λάβει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις τις τελευταίες δεκαετίες, στο πλαίσιο μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, στην οποία τα άτομα έχουν πλέον τη δυνατότητα να ταξιδεύουν σε κάθε άκρη του πλανήτη και να εξερευνούν τον πολιτισμό του κάθε λαού.⁸⁶ Το άνοιγμα των συνόρων είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο τη διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου σε πολιτιστικά αγαθά αλλά και τη διευκόλυνση της παράνομης διακίνησής τους, η οποία διεξάγεται τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου.⁸⁷ Σύμφωνα με έρευνα που διεξάχθηκε στην Αγγλία το 2002, το παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων ξεπερνά τα 6 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο αποτελώντας μαζί με το εμπόριο όπλων και ναρκωτικών τα τρία πιο επίμονα είδη παράνομου εμπορίου στον πλανήτη.⁸⁸ Στο πλαίσιο αυτό η UNESCO, ήδη από τη δεκαετία του '60, είχε κινητοποιηθεί με σκοπό να υποστηρίξει τα κράτη στην προσπάθειά τους να κάμψουν το φαινόμενο αυτό, υιοθετώντας το 1964 τη Σύσταση για τα Μέσα Παρεμπόδισης και Καταπολέμησης της Παράνομης Εξαγωγής, Εισαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών.⁸⁹ Ακολουθώντας τις προτάσεις της Σύστασης πολλά κράτη ξεκίνησαν να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να εμποδίσουν την παράνομη διακίνηση αγαθών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ιταλία, η οποία είναι και η πρώτη χώρα που εγκαθίδρυσε εξειδικευμένη μονάδα με αποκλειστική αρμοδιότητα την καταστολή τέτοιου είδους φαινομένων⁹⁰.

⁸⁶ Pernille, Askerud and Etienne, Clement, *“Preventing the Illicit Traffic in Cultural Property: a resource handbook for the implementation of the 1970 UNESCO Convention”*, Division of Cultural Heritage, UNESCO, 1997, σ. 9

⁸⁷ Παρά τη γενική αντίληψη που επικρατεί, τα περισσότερα φαινόμενα παράνομης διακίνησης αγαθών έχουν παρατηρηθεί εν καιρώ ειρήνης και κυρίως κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας. Fradier, Georges, *“Return to the Homeland: entire regions have been deprived of their cultural past”*, The UNESCO Courier, July, 1978, σ. 8

⁸⁸ “The Fight Against the Illicit Trafficking of Cultural Objects, The 1970 Convention: Past and Future, Information Kit”, CLT/2011/CONF.207/6, UNESCO Headquarters, Paris, 2011

⁸⁹ Recommendation on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Export, Import and Transfer of Ownership of Cultural Property, UNESCO, 1964. Για το πλήρες κείμενο της Σύστασης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13083&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

⁹⁰ Οι Carabinieri της Ιταλίας έχουν ανακτήσει μέχρι σήμερα περίπου 800.000 πολιτιστικά αντικείμενα, τα οποία είχαν κλαπεί και εξαχθεί παράνομως. Op Cit 88

Στόχος, λοιπόν, του παρόντος κεφαλαίου είναι να καταγράψει και να αναλύσει το θεσμικό πλαίσιο της UNESCO τόσο για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης όσο και για την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών αλλά και να αναλύσει τις δράσεις που υλοποιεί ο Οργανισμός σε επείγουσες καταστάσεις όπως για παράδειγμα τις εμπόλεμες συγκρούσεις και τις φυσικές καταστροφές.

2.2 Σύμβαση που αφορά στα Μέτρα Παρεμπόδισης και Καταπολέμησης της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών (1970)⁹¹

Λίγα χρόνια μετά την υιοθέτηση της Σύστασης, η ανεπάρκεια των εθνικών νομοθεσιών κατέστησε σαφή την ανάγκη υιοθέτησης ενός διεθνούς συμβατικού εργαλείου καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης αγαθών, το οποίο να εδραιώνει διεθνείς κανόνες και νόρμες που να λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές για τις εθνικές νομοθεσίες.⁹² Για το λόγο αυτό, η UNESCO υιοθέτησε, στις 17 Νοεμβρίου 1970, στο πλαίσιο της 16^{ης} Γενικής Συνέλευσης, τη Σύμβαση που αφορά στα Μέτρα Παρεμπόδισης και Καταπολέμησης της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών. Η εν λόγω Σύμβαση απαγορεύει την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και υποχρεώνει τα κράτη να χρησιμοποιήσουν όλα τα μέσα, τα οποία έχουν στη διάθεσή τους για την καταστολή του φαινομένου.⁹³

Η παραπάνω Σύμβαση εξειδικεύει επίσης τον ορισμό του πολιτιστικού αγαθού, συγκριτικά με την Συνθήκη της Χάγης του '54, ορίζοντας ότι στα πολιτιστικά αγαθά συγκαταλέγονται α) Σπάνιες συλλογές και δείγματα χλωρίδας και πανίδας, δείγματα ορυκτών και αντικειμένων παλαιοντολογικού ενδιαφέροντος, β) αγαθά, τα οποία σχετίζονται με την ιστορία ή έχουν εθνολογικό ενδιαφέρον, γ) αγαθά, τα οποία προέρχονται από αρχαιολογικές ανασκαφές και ανακαλύψεις, δ) ιστορικά μνημεία, ε) αντικείμενα που χρονολογούνται περισσότερο από εκατό ετών, όπως αρχαϊκές επιγραφές, νομίσματα, σπάνια χειρόγραφα και βιβλία και στ) αντικείμενα καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος όπως πίνακες ζωγραφικής, σχέδια καθώς και μουσικά

⁹¹ Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, UNESCO, Παρίσι, 1970. Για το πλήρες κείμενο της Σύμβασης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

⁹² Op Cit 85, (Pernille, A and Etienne, C) σ. 15

⁹³ Op Cit 84, αρθρ. 3

όργανα.⁹⁴ Επιπλέον, αναφορικά με την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς κράτους, το άρθρο 4 της Σύμβασης καθορίζει ότι μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός κράτους είναι τα πολιτιστικά αγαθά, τα οποία α) έχουν δημιουργηθεί από υπηκόους του συγκεκριμένου κράτους, β) έχουν ανακαλυφθεί στο έδαφος του κράτους, γ) έχουν αποκτηθεί μέσω αρχαιολογικών ή άλλου είδους αποστολών και με την συναίνεση των αρμοδίων αρχών του κράτους προέλευσης δ) έχουν αποκτηθεί μετά από συμφωνία με τη χώρα προέλευσης ε) έχουν δωριστεί στο κράτος ή στ) έχουν αγοραστεί νόμιμα.

Βασική αρχή που διέπει τη Σύμβαση, είναι το γεγονός ότι η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών συμβάλλει στην εξαθλίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των κρατών και ως εκ τούτου τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να καταπολεμήσουν τέτοιου είδους πρακτικές.⁹⁵ Επιπροσθέτως, η Σύμβαση καθιστά παράνομες όλες τις εισαγωγές, εξαγωγές και μεταβιβάσεις κυριότητας πολιτιστικών αγαθών, οι οποίες έχουν γίνει κατά παράβαση των διατάξεων της συνθήκης⁹⁶ ή είναι αποτέλεσμα καταναγκασμού, όπως παρατηρείται σε πολλές περιπτώσεις κατοχής εδάφους⁹⁷. Για αυτό το λόγο, υποχρεώνει όλα τα συμβαλλόμενα κράτη να υιοθετήσουν ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για τα άτομα που παραβιάζουν τη Σύμβαση⁹⁸. Ωστόσο, η Σύμβαση δεν υποχρεώνει τα κράτη να υιοθετήσουν περιοριστικά μέτρα σχετικά με την εισαγωγές και αντίθετα ενθαρρύνει την σύναψη συμφωνιών με σκοπό την προστασία των πολιτιστικών αγαθών μέσω της πολυμερούς συνεργασίας.⁹⁹

Προκειμένου να ενισχυθεί περισσότερο η προστασία των πολιτιστικών αγαθών και να καταπολεμηθεί αποτελεσματικότερα η παράνομη διακίνηση, η Σύμβαση ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη θα πρέπει να δημιουργήσουν εθνικές υπηρεσίες¹⁰⁰ με εξειδικευμένο προσωπικό, οι οποίες να έχουν τη δυνατότητα να:

- Συμβάλλουν στην σύνταξη εθνικών νόμων και κανονισμών με σκοπό την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης,

⁹⁴Op Cit 84., αρθρ.1

⁹⁵Op Cit 84., αρθρ.2

⁹⁶Op Cit 84., αρθρ.3

⁹⁷Op Cit 84., αρθρ.11

⁹⁸Op Cit 84., αρθρ. 8

⁹⁹ Viantro ,Victoria J., “*Protecting Cultural Objects in an Internal Border-Free EC: The EC Directive and Regulation for the Protection and Return of Cultural Objects*”, Fordham International Law Journal, Volume 17, Issue 4, Article 8, 1993, σ. 1177- 8

¹⁰⁰Op Cit 84, αρθρ. 5

- Διαμορφώνουν λίστες με δημόσια και ιδιωτικά πολιτιστικά αγαθά, η εξαγωγή των οποίων θα συνέβαλλε στην εξαθλίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς του κράτους στο σύνολό της,
- Ιδρύουν θεσμούς, όπως μουσεία και βιβλιοθήκες, με σκοπό να συντηρούν τα πολιτιστικά αγαθά. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι κράτος είναι υποχρεωμένο να διασφαλίσει ότι οι παραπάνω θεσμοί δεν θα αποκτούν πολιτιστικά αγαθά παρανόμως, ενώ σε τυχόν τέτοιες περιπτώσεις θα υιοθετούνται τα απαραίτητα μέτρα ώστε τα πολιτιστικά αγαθά που εισήλθαν παράνομα στο έδαφος του εν λόγω κράτους να επιστρέφονται στην χώρα προέλευσής τους,¹⁰¹
- Επιβλέπουν τις αρχαιολογικές ανασκαφές, με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται, αφενός, η συντήρηση των πολιτιστικών αγαθών και να προστατεύονται, αφετέρου, οι περιοχές που έχουν επιλεγεί για μελλοντικές ανασκαφές
- Υιοθετούν μέτρα σχετικά με την εκπαίδευση γύρω από το σεβασμό των πολιτιστικών αγαθών,
- Φροντίζουν ώστε η τυχόν εξαφάνιση πολιτιστικού αγαθού θα λάβει την κατάλληλη δημοσιότητα.

Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 6 τα κράτη αναλαμβάνουν να δημιουργήσουν πιστοποιητικό έγγραφο, το οποίο θα συνοδεύει όλα τα αγαθά που εξάγονται από τη χώρα, αποδεικνύοντας έτσι ότι η εξαγωγή είναι τόσο νόμιμη όσο και εξουσιοδοτημένη από το κράτος.

Με το άρθρο 17 της Σύμβασης εξασφαλίζεται και η ενεργός συμμετοχή της UNESCO αφού αναγνωρίζεται στα συμβαλλόμενα κράτη η δυνατότητα να ζητήσουν τόσο τεχνική βοήθεια όσο και τη συμβολή των εμπειρογνομόνων της. Η UNESCO, με δική της πρωτοβουλία, μπορεί επίσης να διεξάγει έρευνες, να εκδίδει μελέτες και να κάνει συστάσεις σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα αλλά και να συνεργάζεται, για το σκοπό αυτό, με Μη – Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), ενώ στην περίπτωση που προκύψει κάποια νομική διαφορά μεταξύ των κρατών μπορεί επίσης να προσφέρει της υπηρεσίες της για την επίλυσή της.

¹⁰¹Op Cit 84, αρθρ. 7

2.2.1 Τα Μειονεκτήματα και τα Επιτεύγματα της Σύμβασης

Η σύμβαση της UNESCO έχει κατακριθεί αρκετά στο παρελθόν λόγω της αδυναμίας της να προστατεύσει τα πολιτιστικά αγαθά των κρατών μελών της αλλά και λόγω του γεγονότος ότι πολλές από τις χώρες εισαγωγής τέτοιου είδους αγαθών δεν ήταν, για πολύ καιρό, συμβαλλόμενα μέρη.¹⁰² Τα έθνη – κράτη, ακόμα και σήμερα, φαίνονται απρόθυμα να υπογράψουν και να επικυρώσουν τη Σύμβαση καθώς αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες στην υλοποίηση και τη συμμόρφωση της εθνικής νομοθεσίας.

Ένα ακόμη μειονέκτημα της Σύμβασης αποτελεί το λεκτικό των διατάξεων της, καθώς έχει θεωρηθεί αδύναμο και ανίκανο να επιβάλλει ουσιαστικές υποχρεώσεις στα κράτη – μέρη, καθιστώντας έτσι ολόκληρη τη Σύμβαση περισσότερο ρητορική παρά πρακτική.¹⁰³ Ιδιαίτερη κριτική έχει δεχτεί το άρθρο 7, το οποίο αναφέρεται στην αγορά «καλή τη πίστει» και στην αποζημίωση του αγοραστή καθώς θεωρείται ανεπαρκές.¹⁰⁴

Άλλη μία «δυσκινησία» της Σύμβασης αποτελεί, στις περιπτώσεις όπου μια χώρα διεκδικεί την επιστροφή πολιτιστικού αγαθού από το έδαφος άλλου κράτους, η υποχρέωση απόδειξης νομικού δεσμού μεταξύ κράτους και πολιτιστικού αγαθού. Η υποχρέωση αυτή περιορίζει την εφαρμογή της Σύμβασης στα πολιτιστικά αγαθά, τα οποία είναι καταγεγραμμένα από το κράτος, αφήνοντας απροστάτευτα τα αγαθά, για τα οποία δεν έχει γίνει απογραφή και τα αγαθά που χάνονται σε περίπτωση λεηλασίας (πλιάτσικο). Επιπλέον, σημαντική κριτική έχει ασκηθεί για το γεγονός ότι η Σύμβαση δεν έχει αναδρομική ισχύ για αγαθά, τα οποία έχουν εξαχθεί από τη χώρα προέλευσης τους πριν το 1970. Ωστόσο, οι διατάξεις της Σύμβασης δεν απαγορεύουν ρητά την εφαρμογή της στις παραπάνω περιπτώσεις, ενώ παράλληλα η Επιτροπή για την Προώθηση της Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών έχει συσταθεί ακριβώς για τα αγαθά που έχουν κλαπεί πριν το 1970.¹⁰⁵

Τα μειονεκτήματα και η κριτική που έχει δεχτεί κατά καιρούς η Σύμβαση δεν αναιρούν τα πολύ σημαντικά επιτεύγματά της. Η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών

¹⁰² Lenzer, Nina R., "The Illicit International Trade in Cultural Property: Does the UNIDROIT Convention Provide an Effective Remedy for the Shortcomings of the UNESCO Convention?" *Journal of international business law*, Vol. 15, Philadelphia, Pa, 1994, σ.σ. 469-507

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Prott, Lyndel V. "Strengths and Weaknesses of the 1970 Convention: An Evaluation 40 years after its adoption, Background paper", CLT/2011/CONF.207/7, UNESCO, Paris, 2011, σ. 4

¹⁰⁵ Ibid

αγαθών αποτελεί ένα ζήτημα, για το οποίο όχι μόνο δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των κρατών της διεθνούς κοινότητας αλλά αντιθέτως αποτελεί σημείο ρήξης και άρα το γεγονός ότι η Σύμβαση απαριθμεί σήμερα 123 κράτη – μέρη μπορεί να θεωρηθεί *ipso facto* επίτευγμα.¹⁰⁶ Δεύτερον, η ημερομηνία υιοθέτησης της Σύμβασης έχει καθιερωθεί στην πρακτική των μουσείων και άλλων παρόμοιων θεσμών ως σημείο αναφοράς σχετικά με τα ερωτήματα προέλευσης των πολιτιστικών αγαθών.¹⁰⁷ Επιπλέον, πάρα πολλά κράτη έχουν υιοθετήσει εθνικές νομοθεσίες συμβατές με τις διατάξεις της Σύμβασης, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Αμερικής, η οποία το 1983 ενέκρινε την Νομοθεσία Εφαρμογής της Σύμβασης (CPIA)¹⁰⁸ στο πλαίσιο της οποίας έχει επιβάλλει εισαγωγικούς περιορισμούς σε πολιτιστικά αγαθά για λογαριασμό πολλών χωρών όπως η Ελλάδα, η Ιταλία και η Κίνα.¹⁰⁹ Τέλος, η Σύμβαση έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης για την περαιτέρω ανάπτυξη του θετικού διεθνούς δικαίου σχετικά με την προστασία πολιτιστικών αγαθών, μέσω της υιοθέτησης άλλων διεθνών συμβάσεων και κειμένων, όπως για παράδειγμα τη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς που υιοθέτησε η UNESCO το 1972.¹¹⁰

2.3 Η Σύμβαση UNIDROIT και η σχέση της με την UNESCO

Το Διεθνές Ινστιτούτο της Ρώμης για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου αποτελεί ανεξάρτητο διακυβερνητικό οργανισμό με έδρα τη Ρώμη, ο οποίος έχει στόχο την εναρμόνιση του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου σε παγκόσμιο επίπεδο. Αν και οι δραστηριότητες του επικεντρώνονται κυρίως στο εμπορικό δίκαιο, ο Οργανισμός καταπιάνεται και με άλλα ζητήματα όπως το τραπεζικό και εταιρικό δίκαιο καθώς και θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό, ο Οργανισμός υιοθέτησε το 1995 τη «Σύμβαση για τα Κλαπέντα ή Παρανόμως Εξαχθέντα Πολιτιστικά Αγαθά», η οποία διαμορφώθηκε από την UNESCO και λειτουργεί παράλληλα με τη Σύμβαση του '70.

¹⁰⁶ Op Cit 104., σ. 3

¹⁰⁷ Για παράδειγμα στη Βρετανία, η ημερομηνία αυτή έχει καθιερωθεί στο Βρετανικό Μουσείο από το 1998 και στο Υπουργείο Πολιτισμού από το 2005 ενώ στις ΗΠΑ το «Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αμερικής» την υιοθέτησε αντίστοιχα το 2006. Brodie, Neil, “*The effect of an artifact's provenance on its saleability*”, *Culture without Context*, No. 19, Autumn, 2006 σσ. 4 - 6

¹⁰⁸ “United States Implementation of the 1970 UNESCO Convention: The Convention on Cultural Property Implementation Act”. Βλ. http://www.archaeological.org/pdfs/sitepreservation/CPAC_OverviewAIA.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

¹⁰⁹ Tompa, Peter K., “*The Cultural Property Implementation Act: Is it Working?*”, Seminar Summary, CPRI Seminars and Projects, Cultural Policy Research Institute, <http://www.cprinst.org/Home/issues> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

¹¹⁰ Βλ. παρακάτω Κεφάλαιο III

2.3.1 Βασικά Σημεία της Σύμβασης UNIDROIT

Η Σύμβαση UNIDROIT, όπως και η Σύμβαση του '70, αναφέρεται στην παράνομη διακίνηση και την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους και ρυθμίζει αξιώσεις, διεθνούς χαρακτήρα, σχετικές με πολιτιστικά αγαθά αρχαιολογικού, ιστορικού, λογοτεχνικού, καλλιτεχνικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος.¹¹¹ Η Σύμβαση διαχωρίζει την παρεχόμενη προστασία σε δύο βασικά επίπεδα. Από τη μια πλευρά γίνεται λόγος για «Απόδοση (Restitution)» κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών, ενώ από την άλλη καθορίζεται το πλαίσιο για την «Επιστροφή (Return)» παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών. Οι δύο έννοιες, αν και φαινομενικά παρόμοιες, αναφέρονται σε διαφορετικές περιπτώσεις. Η μεν απόδοση πολιτιστικών αγαθών σημαίνει την επιστροφή σε περίπτωση κλοπής, ενώ η έννοια της επιστροφής, όπως αναγράφεται στον τίτλο του Κεφαλαίου III, αναφέρεται στους εθνικούς εξαγωγικούς περιορισμούς, τους οποίους επιβάλλουν τα κράτη σε ορισμένα αντικείμενα.¹¹² Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο εν απουσία συμβατικών διεθνών δεσμεύσεων, η μετακίνηση ενός πολιτιστικού αγαθού από την επικράτεια μια χώρας κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας δεν θεωρείται αυτόματα παράνομη πράξη από την εθνική νομοθεσία των κρατών, στον οποίον την επικράτεια εισέρχεται το αντικείμενο και συνεπώς δεν αποτελεί, *ipso facto*, νομικό εμπόδιο για την απόκτησή του.¹¹³

Το Κεφάλαιο II της Σύμβασης ρυθμίζει το καθεστώς της απόδοσης πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση κλοπής και συγκεκριμένα ορίζει ότι ο κάτοχος αντικειμένου, το οποίο, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, «προέρχεται από παράνομες ανασκαφές ή νόμιμες ανασκαφές αλλά παρακρατείται παράνομα», θεωρείται κλαπέν και πρέπει να επιστραφεί.¹¹⁴ Στο πλαίσιο αυτό, κάθε αίτημα απόδοσης κλαπέντος πολιτιστικού αγαθού θα πρέπει να διαμορφώνεται εντός τριών ετών από την ημερομηνία, την οποία ο αιτών γνώριζε τον τόπο όπου βρίσκεται το αγαθό αυτό και την ταυτότητα του κατόχου και σε κάθε περίπτωση εντός πενήντα

¹¹¹ UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, Rome, 1995, άρθρο 1. Για το πλήρες κείμενο της Σύμβασης βλ. <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/main.htm> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

¹¹² Kowalski, Wojciech, "Types of Claims for Recovery of Lost Cultural Property", Museum International: Protection and restitution, Vol. LVII n°4 / 228, December 2005, σ. 86

¹¹³ UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects : Explanatory Report prepared by the UNIDROIT Secretariat σ. 524

¹¹⁴ Op Cit 111., άρθρ.3 (2)

ετών από την ημερομηνία της κλοπής.¹¹⁵ Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 4, ο κάτοχος κλαπέντος πολιτιστικού αγαθού έχει το δικαίωμα να λάβει αποζημίωση κατά την απόδοση του αγαθού, εφόσον δεν γνώριζε ότι το αγαθό είναι προϊόν κλοπής και είχε δείξει την απαραίτητη επιμέλεια (due diligence) κατά την απόκτησή του. Η αποζημίωση αυτή ωστόσο, οφείλει να επιβαρύνει το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τη μεταβίβαση του αγαθού και όχι τον αιτούντα την απόδοση.¹¹⁶

Στο κεφάλαιο III περιγράφεται η διαδικασία της επιστροφής παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών μέσω δικαστικών διαδικασιών. Συγκεκριμένα, το κράτος – μέρος, το οποίο διεκδικεί την επιστροφή πολιτιστικού αγαθού έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τα εθνικά δικαστήρια του κράτους, στο οποίο βρίσκεται το πολιτιστικό αγαθό, να διατάξουν την επιστροφή του τη στιγμή που το κράτος προέλευσης μπορεί να αποδείξει την σημασία του αγαθού για την πολιτιστική του κληρονομία.¹¹⁷ Όπως και στην περίπτωση της κλοπής έτσι και στην περίπτωση της παράνομης εξαγωγής, προβλέπεται αποζημίωση για τον κάτοχο του πολιτιστικού αγαθού με την προϋπόθεση και πάλι ότι, τη στιγμή της απόκτησης, δεν γνώριζε και δεν όφειλε να γνωρίζει ότι το αντικείμενο αποτελεί προϊόν παράνομης εξαγωγής.¹¹⁸ Τέλος, αντίθετα από την περίπτωση της κλοπής, σε περίπτωση παράνομης εξαγωγής ο κάτοχος του πολιτιστικού αγαθού έχει το δικαίωμα, μετά από συμφωνία με κράτος προέλευσης, να διατηρήσει την κυριότητα του αγαθού ή να την μεταβιβάσει, έναντι αποζημίωσης, σε πρόσωπο, το οποίο διαμένει στην επικράτεια του αιτούντος κράτους.¹¹⁹

2.3.2 Σύμβαση UNIDROIT και Σύμβαση UNESCO: Ομοιότητες και Διαφορές

Όπως ήδη αναφέραμε παραπάνω, τόσο η Σύμβαση του '70 όσο και η Σύμβαση UNIDROIT, μελετούν το ζήτημα της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Ωστόσο, η Σύμβαση του '70 καλύπτει όχι μόνο ζητήματα επιστροφής αγαθών αλλά και ζητήματα προληπτικής προστασίας με στόχο την εξολοκλήρου παρεμπόδιση οιασδήποτε παράνομης διακίνησης ή κλοπής, ενώ αντίθετα η Σύμβαση UNIDROIT

¹¹⁵ Op Cit 111., αρθρ.3 (3)

¹¹⁶ Op Cit 111., αρθρ.4

¹¹⁷ Επιπλέον το κράτος θα πρέπει να αποδείξει ότι η κλοπή είχε συνέπειες για: α) τη φυσική κατάσταση του αντικειμένου, β) την ακεραιότητα ενός σύνθετου αντικειμένου, γ) τη διατήρηση πληροφοριών επιστημονικού ή ιστορικού χαρακτήρα και δ) την παραδοσιακή ή τελετουργική χρήση αντικειμένων, τα οποία ανήκουν σε αυτόχθονες κοινότητες. Op Cit 112., αρθρ.5 (3)

¹¹⁸ Op Cit 111., αρθρ.6 (1)

¹¹⁹ Op Cit 111., αρθρ.6 (3)

επικεντρώνεται στο ζήτημα της επιστροφής πολιτιστικών αγαθών και προσπαθεί να επεκτείνει το ήδη υπάρχον καθεστώς, το οποίο εδραίωσε η Σύμβαση της UNESCO.¹²⁰

Αρχικά, και οι δύο Συμβάσεις καλύπτουν αντικείμενα, τα οποία έχουν μετακινηθεί παράνομα (κλοπή ή παράνομη εξαγωγή), ενώ παράλληλα καμία από τις δύο δεν έχει αναδρομική ισχύ. Επιπλέον, και τα δύο κείμενα προβλέπουν αποζημίωση για τους κατόχους πολιτιστικών αγαθών, οι οποίοι επιστρέφουν τα αντικείμενα στις χώρες προέλευσής τους. Επιπροσθέτως, χρησιμοποιείται και στα δύο κείμενα ο ίδιος ορισμός του όρου «πολιτιστικό αγαθό» με σκοπό να αποφευχθεί όποια παρανόηση στη χρήση του όρου και την εφαρμογή των διατάξεων των δύο κειμένων.¹²¹

Από την άλλη πλευρά, η Σύμβαση της UNESCO προωθεί περισσότερο την διακρατική συνεργασία μέσω της διπλωματίας, ενώ η Σύμβαση UNIDROIT διαθέτει διατάξεις ιδιωτικού δικαίου και προωθεί την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών μέσω των εθνικών δικαστηρίων. Αναφορικά με το δικαίωμα αίτησης επιστροφής, τόσο η Σύμβαση UNESCO όσο και η Σύμβαση UNIDROIT κάνει λόγο για κράτη – μέρη, άτομα και νομικές οντότητες με τη διαφορά ότι η Σύμβαση του '70 παρέχει σε ιδιώτες δικαίωμα αίτησης επιστροφής μόνο όταν το επιτρέπει η εθνική νομοθεσία του κράτους, ενώ στη Σύμβαση UNIDROIT δεν εισάγεται κανένας τέτοιος περιορισμός για τις περιπτώσεις κλοπής. Στην περίπτωση δε παράνομης εξαγωγής, μόνο τα κράτη έχουν το δικαίωμα να αιτηθούν την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών.¹²²

2.3.3 Η προστιθέμενη αξία της Σύμβασης UNIDROIT

Η συνολική προστιθέμενη αξία της Σύμβασης UNIDROIT είναι φανερή αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η Σύμβαση UNESCO περιέχει ελάχιστες διατάξεις σχετικές με την απόδοση και την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών. Το περιοριστικό άρθρο 7 της Σύμβασης του '70 είναι πράγματι ανεπαρκές, στο μέτρο που δεν καθορίζει συγκεκριμένες διαδικασίες μέσω των οποίων μπορούν να επιτευχθούν οι στόχοι του. Η Σύμβαση UNIDROIT αποτελεί ουσιαστικά την επέκταση του άρθρου 7 και προσπαθεί να επιλύσει τα ζητήματα που προκύπτουν από την ασαφή διατύπωση τις συγκεκριμένης διάταξης.

¹²⁰ “Complementarity between, and functioning of the 1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property and the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects” CLT-2005/Conf/803/2, UNESCO, 2005. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001399/139969E.pdf> (Ημερομηνία

Πρόσβασης: Μάιος 2013)

¹²¹ Ibid

¹²² Ibid

Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι με τη Σύμβαση UNIDROIT τα κράτη πλέον διευκολύνονται πολύ περισσότερο στην προσπάθειά τους να ανακτήσουν χαμένα πολιτιστικά αγαθά. Για παράδειγμα, όταν ένα μουσείο υποψιαστεί ότι κάποιο πολιτιστικό αγαθό έχει εξαχθεί παράνομα δεν προβαίνει στην απόκτησή του καθώς κάτι τέτοιο απαγορεύεται από τον κώδικα δεοντολογίας του ICOM.¹²³ Το ίδιο ωστόσο, δεν συμβαίνει στην διεθνή αγορά όπου τα άτομα αγοράζουν πολιτιστικά αγαθά καλή τη πίστει χωρίς να αφήνουν άλλη επιλογή στα κράτη προέλευσης από το να αγοράσουν πίσω τα αντικείμενα, τα οποία αποτελούν μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Πολλά κράτη διαθέτουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για τέτοιου είδους αγορές ωστόσο, για τις αναπτυσσόμενες χώρες δεν ισχύει το ίδιο. Το παραπάνω ζήτημα έρχεται να επιλύσει η Σύμβαση UNIDROIT δίνοντας στα κράτη – μέρη τη δυνατότητα να διεκδικήσουν τα πολιτιστικά τους αγαθά μέσω των δικαιοδοτικών διαδικασιών που αναλύσαμε παραπάνω, αποφεύγοντας έτσι την αφαίμαξη των οικονομικών τους πόρων.¹²⁴ Επιπλέον, η Σύμβαση UNIDROIT καλύπτει και τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες το κλαπέν ή παράνομα εξαχθέν πολιτιστικό αγαθό μεταβιβάζεται στο κάτοχό του μέσω κληρονομιάς ή διαδοχής, επιβάλλοντας και πάλι τις ίδιες υποχρεώσεις.¹²⁵

Άλλη μια καινοτομία της Σύμβασης UNIDROIT αποτελεί το γεγονός ότι δημιουργεί μια ξεχωριστή κατηγορία αγαθών¹²⁶ για την οποία η χρονική διάρκεια, κατά την οποία τα κράτη έχουν το δικαίωμα να προβούν σε αίτηση επιστροφής, επεκτείνεται στα 75 χρόνια ή και παραπάνω, αναλόγως την εθνική νομοθεσία κάθε κράτους. Τέλος, η Σύμβαση UNIDROIT προσεγγίζει το ζήτημα της παράνομης διακίνησης από την σκοπιά του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου δίνοντας έτσι τη δυνατότητα και σε ιδιώτες να διεκδικήσουν την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών.¹²⁷

¹²³ UNESCO, “*Legal and Practical Measures Against Illicit Trafficking in Cultural Property*”, *UNESCO Handbook*, International Standards Section, Division of Cultural Heritage, 2006, σ.16

¹²⁴ Ακόμα και αν αποδειχθεί ότι ο κάτοχος του αγαθού υπό διεκδίκηση απέκτησε το αντικείμενο αυτό καλή τη πίστει και εφόσον κατέδειξε την δέουσα επιμέλεια, η Σύμβαση, στα άρθρα 4 (3) και 6(4), ορίζει ότι ο αιτών την επιστροφή έχει το δικαίωμα να ζητήσει τα χρήματα της αποζημίωσης από κάποιο άλλο άτομο πχ από το άτομο το οποίο ευθύνεται για την κλοπή ή την παράνομη μεταφορά του αγαθού. Οι συντάκτες της Σύμβασης προσπάθησαν έτσι, καθιστώντας σαφείς τις συνέπειες, να εξαναγκάσουν τους αγοραστές πολιτιστικών αγαθών να φέρονται με ιδιαίτερη επιμέλεια κατά την απόκτηση των αγαθών και σταδιακά να μειώσουν τα περιστατικά παράνομης διακίνησης.

¹²⁵ Op Cit 111., αρθρ.4

¹²⁶ Το καθεστώς αυτό καλύπτει τις δημόσιες συλλογές, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 3(7), τους θρησκευτικούς και πολιτιστικούς θεσμούς, την αρχαιολογική κληρονομία και τα ιστορικά μνημεία και τέλος τα αντικείμενα τα οποία θεωρούνται ιερά σε κοινότητες αυτοχθόνων λαών.

¹²⁷ Op Cit 102., (Lenzer, Lina), σσ. 469-507

2.3.4 UNIDROIT και UNESCO: Παράλληλα και αλληλένδετα συστήματα

Η φανερή αξία της Σύμβασης UNIDROIT δεν καθιστά σε καμία περίπτωση περιττές και απαρχαιωμένες τις διατάξεις της Σύμβασης της UNESCO για το λόγο ότι η τελευταία καλύπτει ολόκληρο το ζήτημα της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών από την προληπτική προστασία μέχρι και την επιστροφή των αγαθών, συμπεριλαμβάνοντας παράλληλα και κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης. Αντιθέτως, η Σύμβαση UNIDROIT ρυθμίζει μια πολύ συγκεκριμένη όψη του ζητήματος της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, αυτήν της επιστροφής, με αποτέλεσμα να συμπληρώνει το σύστημα που εδραιώνει η Σύμβαση UNESCO. Για το λόγο αυτό τα δύο συστήματα είναι αλληλένδετα και δεν πρέπει να ερμηνεύονται ανεξάρτητα στην προσπάθεια καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών.¹²⁸ Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι οι δύο αυτές συμβάσεις είναι επαρκείς και ικανές να εξαλείψουν μακροπρόθεσμα εξολοκλήρου το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης και ίσως στο μέλλον να συνεχίζουμε να παρατηρούμε τα ίδια προβλήματα που συναντάμε σήμερα. Για το λόγο αυτό, είναι πιθανόν να υπάρξει, μελλοντικά, πρόβλεψη ώστε, είτε να αναθεωρηθούν οι υπάρχουσες συμβάσεις είτε να δημιουργηθεί νέα Διεθνής Σύμβαση, η οποία όχι μόνο θα ενσωματώνει τις διατάξεις των παραπάνω Συμβάσεων αλλά θα προσθέτει νέες, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στις σημερινές προκλήσεις.¹²⁹

2.4 Παράνομη Διακίνηση Ενάλιων Αρχαιοτήτων

Το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών επηρεάζει σημαντικά και την ενάλια πολιτιστική κληρονομιά, καθώς η πρόοδος που έχει σημειωθεί στις τεχνικές θαλάσσιας εξερεύνησης έχει καταστήσει την πρόσβαση στο βυθό πιο εύκολη από ποτέ.¹³⁰ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση της εμπορικής εκμετάλλευσης αλλά και του παράνομου εμπορίου ενάλιων αρχαιοτήτων,

¹²⁸ O' Kefee, J. Patrick, "Thirtieth Anniversary of UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, Conference Report", International Journal of Cultural Property, Vol. 10, No2, 2001, σ. 328

¹²⁹ Prott, Lyndel, "The UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects – Ten Years On", Uniform Law Review, 2009, σσ. 215-23. <http://www.unidroit.org> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

¹³⁰ UNESCO, "The UNESCO Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage", Information Kit, UNESCO, Section of Museums and Cultural Objects, Division of Cultural Objects and Intangible Heritage, σ. 3

δραστηριότητες, οι οποίες συνήθως είναι άκρως επικερδείς για τους εμπόρους και εξαιρετικά καταστρεπτικές για την ενάλια κληρονομιά.

Η λεηλασία θαλάσσιων αρχαιολογικών χώρων από «κυνηγούς θησαυρών» συνεπάγεται την απώλεια πολιτιστικών αγαθών, τα οποία είναι αναντικατάστατα καθώς συμβάλλουν στην μελέτη της προέλευσης της ανθρωπότητας και στην καταγραφή της ιστορίας των πολιτισμών της.¹³¹ Για παράδειγμα, πολλοί κυνηγοί θησαυρών προσλαμβάνουν τοπικούς ψαράδες στις Φιλιππίνες προκειμένου να «χτενίσουν» τον βυθό προς αναζήτηση ισπανικών γαλερών, ανεκτίμητης αξίας, ενώ στην Τουρκία, ήδη από το 1974, όλα τα γνωστά τα γνωστά ναυάγια των τουρκικών ακτών έχουν λεηλατηθεί.¹³²

Επιπλέον, οι σχετικές διατάξεις του δικαίου της θάλασσας δεν επαρκούν για την αποτελεσματική προστασία της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς περιορίζονται στην απλή αναφορά της ανάγκης προστασίας της.¹³³ Το γεγονός αυτό δημιούργησε την ανάγκη υιοθέτησης ενός διεθνούς καθεστώτος, το οποίο αφενός να καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών, ανάλογα με τα κυριαρχικά τους δικαιώματα στις θαλασσιές ζώνες, και αφετέρου να θέτει το πλαίσιο και τους κανόνες για την προστασία και τη διατήρηση της ενάλιας κληρονομιάς. Για το λόγο αυτό, η UNESCO υιοθέτησε, τη Σύμβαση για την Προστασία της Ενάλιας πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία τέθηκε σε ισχύ μόλις τον Ιανουάριο του 2009. Η εν λόγω Σύμβαση, το περιεχόμενο της οποίας αναλύεται στη συνέχεια, έχει υιοθετηθεί μόνο από 42 κράτη¹³⁴, ενώ τέσσερα από αυτά δεν την έχουν επικυρώσει ακόμη. Τέλος, αν και αποτελεί ένα μεγάλο βήμα για την προστασία της ενάλιας κληρονομιάς, η Σύμβαση του 2001 έχει, δυστυχώς, αρκετές αδυναμίες και

¹³¹ UNESCO, *“The facts: An Increase in the Number of Illicit Excavations and Lootings of the Underwater Cultural Heritage”*, στο «Protect the Underwater Cultural Heritage», Information Kit, UNESCO, International Standards Section, σ.4

¹³² Op Cit 130., σ. 5

¹³³ United Nations Convention on the Law of Sea, United Nations, Montego Bay, Jamaica, 1982, Part XV, Settlements of Disputes, articles 149 and 303.

¹³⁴ Βλ. “Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage. Paris, 2 November 2001”, State Parties to the Convention, <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13520&language=E&order=alpha> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

προβλήματα¹³⁵, τα οποία δυσκολεύουν την εφαρμογή των διατάξεών της και για το λόγο αυτό πολλά από τα κράτη αποφεύγουν να την επικυρώσουν.

2.4.1 Σύμβαση για την Προστασία της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2001)

Το 2001, κατά τη διάρκεια της 31^{ης} Γενικής Συνέλευσης της UNESCO στο Παρίσι, υιοθετείται η «Σύμβαση για την Προστασία της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς»¹³⁶, αναγνωρίζοντας σε παγκόσμιο επίπεδο τόσο τη σημασία της ενάλιας κληρονομιάς ως κομμάτι της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και την ανάγκη κωδικοποίησης των διεθνών κανόνων για το συγκεκριμένο ζήτημα¹³⁷. Η παραπάνω Σύμβαση μελετά αρχικά τον όρο ενάλια κληρονομία ορίζοντας ότι: «η Ενάλια Πολιτιστική Κληρονομιά περιλαμβάνει κάθε ίχνος ανθρώπινης ύπαρξης πολιτιστικού, ιστορικού και αρχαιολογικού χαρακτήρα, που βρίσκεται (ή βρισκόταν) πλήρως ή μερικώς κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, περιοδικά ή συνεχόμενα και για περισσότερο από εκατό χρόνια».¹³⁸ Εκτός από τον παραπάνω ορισμό, η Σύμβαση εξειδικεύει περισσότερο την έννοια της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς καθορίζοντας ότι στην έννοια αυτή συγκαταλέγονται αγαθά όπως: α) τοποθεσίες, δομές, κτίρια, αντικείμενα αλλά και ανθρώπινα υπολείμματα σε συνδυασμό με το φυσικό τους περιβάλλον, β) σκάφη, αεροσκάφη ή άλλα οχήματα συμπεριλαμβανομένου και του φορτίου που αυτά φέρουν και γ) αντικείμενα προϊστορικού χαρακτήρα.¹³⁹

Βάσει της Σύμβασης, απαγορεύεται η εμπορική εκμετάλλευση της ενάλιας κληρονομιάς ενώ αντίθετα ενθαρρύνεται η διακρατική συνεργασία¹⁴⁰, η υιοθέτηση εθνικών μέτρων και η ίδρυση εθνικών φορέων¹⁴¹ για την αποτελεσματικότερη προστασία και διατήρησή της. Επιπλέον, προτεραιότητα δύνεται στην εκπαίδευση στον τομέα της ενάλιας αρχαιολογίας, στις τεχνικές συντήρησης και στην ανταλλαγή προϊόντων τεχνολογίας μεταξύ των κρατών.¹⁴²

¹³⁵ Panayotopoulos, Jeanne-Marie, “The 2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage: Main Controversies”, στο Vrdoljak, Ana Filipa and Francioni, Francesco, “The Illicit Traffic of Cultural Objects in the Mediterranean”, European University Institute, Working Paper, AEL 2009/9, σ. 29-58

¹³⁶ Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, UNESCO, Παρίσι, 2001. Για το πλήρες κείμενο της Σύμβασης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹³⁷ Ibid., Προοίμιο

¹³⁸ Ibid., αρθρ. 1(α)

¹³⁹ Ibid., αρθρ. 1

¹⁴⁰ Ibid., αρθρ. 19

¹⁴¹ Ibid., αρθρ. 22

¹⁴² Ibid., αρθρ. 21

Τα κράτη – μέρη θα πρέπει να επιλέγουν, αρχικά, την *in situ* διατήρηση, έρευνα και καταγραφή προτού επιλέξουν κάποια άλλη προσέγγιση, η οποία πιθανότατα να προκαλέσει φθορές στην ενάλια κληρονομιά.¹⁴³ Η Σύμβαση δεν επηρεάζει και δεν αναιρεί σε καμία περίπτωση τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου θαλάσσης¹⁴⁴ και του δικαίου επιθαλάσσιας αρωγής¹⁴⁵ αλλά ούτε και διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες μεταξύ των κρατών – μερών σχετικές με την προστασία της ενάλιας κληρονομιάς¹⁴⁶.

Η Σύμβαση διακρίνει την προστασία της ενάλιας κληρονομιάς ανάλογα με τις θαλάσσιες ζώνες και τα κυριαρχικά δικαιώματα του κράτους. Από τη μία πλευρά, για τα εσωτερικά και αρχιπελαγικά ύδατα, την αιγιαλίτιδα αλλά και τη συνορεύουσα ζώνη¹⁴⁷, η Σύμβαση ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν αποκλειστικό δικαίωμα να ρυθμίζουν και να εξουσιοδοτούν δραστηριότητες σχετικά με την προστασία της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς σύμφωνα πάντα με το διεθνές δίκαιο της θάλασσας.¹⁴⁸ Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) και την υφαλοκρηπίδα, τα κράτη – μέρη έχουν το δικαίωμα να εξουσιοδοτούν ή να απαγορεύουν αντίστοιχα δραστηριότητες, οι οποίες σχετίζονται με την ενάλια κληρονομιά και μπορεί να παραβιάζουν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα ωστόσο, υποχρεούνται να γνωστοποιούν τυχόν αρχαιολογικές ανακαλύψεις και να συμβουλευονται τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα κράτη προκειμένου να υιοθετηθεί η καταλληλότερη προσέγγιση για την προστασία των ευρημάτων.¹⁴⁹ Όπως παρατηρούμε παραπάνω, πρωταρχικό λόγο στην προστασία και τη διαχείριση της ενάλιας κληρονομιάς έχει το κράτος, καθώς οι παραπάνω περιπτώσεις αναφέρονται σε ευρήματα, τα οποία ανακαλύπτονται σε σημεία που κατά βάση ανήκουν στη δικαιοδοσία του. Τα πράγματα όμως διαφοροποιούνται στις περιπτώσεις όπου ανακαλύπτονται ευρήματα σε διεθνή ύδατα, πέρα από τη δικαιοδοσία του κράτους. Στις περιπτώσεις αυτές, τα κράτη – μέρη υποχρεούνται να ενημερώνουν άμεσα το Γενικό Διευθυντή και το Γενικό Γραμματέα της Διεθνούς Αρχής

¹⁴³Op Cit 136., αρθρ.2

¹⁴⁴Op Cit 136., αρθρ.3

¹⁴⁵Op Cit 136., αρθρ.4

¹⁴⁶Op Cit 136., αρθρ.6

¹⁴⁷Op Cit 136., αρθρ.8

¹⁴⁸Op Cit 136., αρθρ.7

¹⁴⁹Op Cit 136., αρθρ.10. Το άρθρο 10 ορίζει επίσης ότι τόσο το κράτος – μέρος που θα αναλάβει συντονιστικό ρόλο όσο και τα υπόλοιπα εμπλεκόμενα κράτη θα πρέπει να αναλάβουν όλα εκείνα τα μέτρα ώστε να προστατευτούν τα τυχόν ευρήματα από άμεσους κινδύνους αλλά και να αποφευχθούν τυχόν λεηλασίες.

Θαλάσσιων Βυθών (ISA¹⁵⁰) αλλά και να δηλώνουν το ενδιαφέρον τους να εμπλακούν στις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν για τη συγκεκριμένη περίπτωση.¹⁵¹ Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι στη δήλωσή τους, τα συμβαλλόμενα κράτη θα πρέπει να μπορούν να αποδείξουν ότι έχουν πολιτιστικούς, αρχαιολογικούς και ιστορικούς δεσμούς με το συγκεκριμένο εύρημα. Αφού ενημερωθεί για την ανακάλυψη η Διεθνής Αρχή Θαλάσσιων Βυθών, ο Γενικός Διευθυντής της UNESCO αναλαμβάνει να ενημερώσει τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα κράτη και να ορίσει το κράτος εκείνο, το οποίο θα αναλάβει τον συντονισμό όλης της διαδικασίας¹⁵².

Διαφορετικό καθεστώς προβλέπεται για τα πολεμικά και τα στρατιωτικά αεροσκάφη, τα οποία δεν χρησιμοποιούνται για εμπορικούς σκοπούς και δεν επιδίδονται σε πράξεις εναντίον τις ενάλιας κληρονομιάς, αφού αυτά δεν είναι υποχρεωμένα να αναφέρουν ανακαλύψεις ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς αρκεί να υιοθετούν τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία της.¹⁵³

Τέλος, η Σύμβαση προβλέπει την επιβολή αποτελεσματικών κυρώσεων εκ μέρους των κρατών, σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεών της¹⁵⁴, ενώ για οποιαδήποτε νομική διαφορά μεταξύ των μερών προβλέπονται διαδικασίες ειρηνικής επίλυσης, όπως η διαπραγμάτευση και η μεσολάβηση της UNESCO.¹⁵⁵ Σε περίπτωση δε μη επίλυσης, προβλέπεται, επίσης, η εφαρμογή των αντίστοιχων διατάξεων του δικαίου της θάλασσας.¹⁵⁶

¹⁵⁰ International Seabed Authority. <http://www.isa.org.jm>

¹⁵¹ Op Cit 136., αρθρ.11

¹⁵² Op Cit 136., αρθρ.12

¹⁵³ Op Cit 136., αρθρ.13

¹⁵⁴ Op Cit 136., αρθρ.17

¹⁵⁵ Op Cit 136., αρθρ.25

¹⁵⁶ Op Cit 133., Part XV: Settlement of Disputes, articles 279 – 299

2.5 Μηχανισμοί της UNESCO για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών

2.5.1 Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προώθηση της Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών

Η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προώθηση της Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών (εφεξής Επιτροπή) δημιουργήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO¹⁵⁷ το 1978 ώστε να λειτουργεί ως ένα μόνιμο διακυβερνητικό σώμα, το οποίο έχει στόχο να διευκολύνει τις διμερείς διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών. Η Επιτροπή, η οποία αποτελείται από 22 κράτη – μέρη και συνεδριάζει ανά δύο χρόνια, μεσολαβεί μεταξύ των κρατών σε περιπτώσεις όπου υπάρχει σύγκρουση σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών και στις οποίες δεν είναι εφαρμόσιμες οι διατάξεις της Σύμβασης.¹⁵⁸ Αν και δεν αποτελεί δικαιοδοτικό όργανο για να μπορεί να δικάζει υποθέσεις, η Επιτροπή έχει δημιουργήσει κάποια βασικά εργαλεία, τα οποία χρησιμοποιεί για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Οι εκστρατείες με σκοπό την ευαισθητοποίηση, η δημιουργία κανόνων συνδιαλλαγής, η διαμόρφωση του Πρότυπου Πιστοποιητικού Εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών αλλά και η συγγραφή του Κώδικα Δεοντολογίας¹⁵⁹ για τους εμπόρους πολιτιστικών αγαθών, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των δράσεων της Επιτροπής.

Τα κράτη – μέρη έχουν το δικαίωμα να απευθυνθούν στην Επιτροπή για μεσολάβηση μόνο στην περίπτωση, την οποία οι μεταξύ τους διαπραγματεύσεις βρίσκονται σε τέλμα, ενώ τα αιτήματά τους θα πρέπει να υποβάλλονται τουλάχιστον έξι μήνες πριν από τη Συνεδρίαση της. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις διαφορών, οι οποίες έχουν επιλυθεί με την βοήθεια της Επιτροπής, είναι η επιστροφή 12.000 προ-Κολομβιανών πολιτιστικών αντικειμένων στο Εκουαδόρ από την Ιταλία το 1978 και η επιστροφή στην Τουρκία 7.000 σφηνοειδών ταμπλετών από τη Γερμανία. Αντίθετα, η πιο διάσημη υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον της Επιτροπής είναι η Ελληνική

¹⁵⁷Statutes of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in case of Illicit Appropriation, Adopted by 20 C/Resolution 4/7.6/5 of the 20th session of the General Conference of UNESCO, Paris, 24 October - 28 November 1978, CLT/CH/INS-2005/21

¹⁵⁸Op Cit 157

¹⁵⁹ Ο κώδικας δεοντολογίας υιοθετήθηκε το 1999 κατά τη διάρκεια της 10^{ης} Συνεδρίασης της Επιτροπής. Ο παραπάνω Κώδικας, ο οποίος αποτελείται από οκτώ μόλις άρθρα, παρέχει τους εμπόρους πολιτιστικών αγαθών με τους βασικούς κανόνες συμπεριφοράς κατά τη διεξαγωγή των εμπορικών σχέσεων. Βλ. “International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property”, UNESCO, CLT/CH/INS-06/25 rev, 1999.

περίπτωση που αφορά την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα, τα οποία βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο.¹⁶⁰

2.5.2 Διεθνές Ταμείο για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών

Η έλλειψη οικονομικών πόρων είναι ένα από τα βασικά εμπόδια που αντιμετωπίζει η UNESCO στην υλοποίηση των στρατηγικών για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Για το λόγο αυτό, ιδρύθηκε το 1999¹⁶¹, το Διεθνές Ταμείο για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών, το οποίο έχει στόχο να στηρίξει τα κράτη – μέρη στην προσπάθειά τους να καταπολεμήσουν την παράνομη διακίνηση, δίνοντας προτεραιότητα τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην ενδυνάμωση των μουσειακών συστημάτων.

Τα αιτήματα των κρατών, τα οποία αξιολογούνται από την Επιτροπή, γίνονται αποδεκτά εφόσον πληρούν τα κριτήρια που θέτει ο λειτουργικός κανονισμός του Ταμείου. Αρχικά, δικαίωμα αίτησης για χρηματοδότηση έχουν μόνο τα κράτη – μέρη της UNESCO και οι δρώντες που διατηρούν επίσημες επαφές με τον Οργανισμό (Διεθνής Οργανισμοί κλπ.), ενώ παράλληλα τα χρήματα θα πρέπει να προορίζονται να καλύψουν αποκλειστικά, κόστη που προκύπτουν σε περιπτώσεις απόδοσης ή επιστροφής πολιτιστικών αγαθών. Τέλος, οι αιτήσεις θα πρέπει να συνάδουν με τις αρχές και τους σκοπούς της Επιτροπής και να στοχεύουν στην ενίσχυση των εθνικών δυνατοτήτων στο πεδίο της παρεμπόδισης της παράνομης διακίνησης.¹⁶²

¹⁶⁰ Η Επιτροπή έχει συμπεριλάβει το ζήτημα των μαρμάρων του Παρθενώνα σε όλες τις Συνεδριάσεις της έως σήμερα. Ωστόσο, η υπόθεση εκκρεμεί ακόμη καθώς το Βρετανικό Μουσείο, σύμφωνα με το νομικό καθεστώς του, είναι ανεξάρτητο από την Βρετανική Κυβέρνηση με αποτέλεσμα η απόφαση για την επιστροφή των μαρμάρων να επαφίεται καθαρά στο Διοικητικό του Συμβούλιο. Προκειμένου να αναλάβει την υπόθεση η Βρετανική Κυβέρνηση θα πρέπει να αλλάξει με νόμο το νομικό καθεστώς του Βρετανικού Μουσείου, πράγμα που δεν έχει κάνει μέχρι σήμερα. Στην πρόσφατη Συνεδρία της τον Ιούλιο του 2011, η Επιτροπή σημείωσε για ακόμα μια φορά την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας και της Βρετανίας για το παραπάνω ζήτημα, ενώ με Σύσταση που υιοθέτησε (CLT-2011/CONF.208/COM.17/5) σημείωσε την πρόταση της Ελληνικής Κυβέρνησης για έκθεση των μαρμάρων που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο στις αντίστοιχες συλλογές που βρίσκονται στο Μουσείο της Ακρόπολης.

¹⁶¹ Το Ταμείο ιδρύθηκε με βάση την απόφαση 27 κατά τη διάρκεια της 30^{ης} Συνεδρίας της Γενικής Συνέλευσης της UNESCO.

¹⁶² Operational Guidelines of the Fund of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Guidelines_fund_returncomm_en.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

2.5.3 Επείγουσες Δράσεις: Λιβύη, Αίγυπτος, Αϊτή

Ο πόλεμος και οι συγκρούσεις που έλαβαν χώρα τα τελευταία δύο χρόνια στο βόρειο τμήμα της αφρικανικής ηπείρου¹⁶³ θορύβησαν τη διεθνή κοινότητα, η οποία εξεγέρθηκε προκειμένου να σταματήσει όχι μόνο τις καταπατήσεις των δικαιωμάτων του ατόμου αλλά και τις καταστροφές που υπέστη η πολιτιστική κληρονομιά των χωρών αυτών. Στο πλαίσιο αυτό, η UNESCO, η οποία αποτελεί και το μοναδικό οργανισμό του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών με σαφή εντολή (mandate) στο πεδίο του πολιτισμού, κινητοποιήθηκε με σκοπό να προστατεύσει την πολιτιστική κληρονομιά στο Μαγρέμπ, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα ταφικά μνημεία της αρχαίας Αιγύπτου αλλά και ποικίλα ισλαμικά χειρόγραφα και θρησκευτικά αντικείμενα. Για την εξασφάλιση της αποτελεσματικότερης δράσης, ο Οργανισμός διοργάνωσε το 2011, υπό το φώς των εορτασμών για τα 40 χρόνια της Σύμβασης του '70, συνέδριο εμπειρογνομόνων,¹⁶⁴ το οποίο είχε στόχο την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε Αίγυπτο, Τυνησία και Λιβύη. Το συνέδριο μελέτησε τις καταστροφές που προκλήθηκαν στις παραπάνω χώρες, αναγνωρίζοντας παράλληλα τη δυσκολία της κατάστασης λόγω της έλλειψης αξιόπιστης πληροφόρησης. Αναφορικά με την Αϊτή, η UNESCO υλοποίησε ποικίλες δράσεις σχετικές, όχι μόνο με τον τομέα του πολιτισμού αλλά και με την παιδεία.

2.5.3.1 Αίγυπτος

Η αποστολή παρακολούθησης που πραγματοποιήθηκε στην Αίγυπτο είχε στόχο την θεμελίωση επαφών με το νεοδιορισθέν προσωπικό του Υπουργείου Πολιτισμού της Αιγύπτου¹⁶⁵ και την αξιολόγηση της κατάστασης ιδιαίτερα για το ζήτημα της λεηλασίας και της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Οι εμπειρογνώμονες του Οργανισμού σε συνεργασία με αιγυπτίους πολίτες¹⁶⁶ επικεντρώθηκαν στις καταστροφές και τις κλοπές αντικειμένων στο Μουσείο του Καΐρου και στην προστασία των συλλογών και των αρχείων της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας.

¹⁶³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Rosiny, Stephan, *"The Arab Spring: Triggers, Dynamics and Prospects"*, German Institute of Global and Area Studies Focus, International Edition/English 1/2012

¹⁶⁴ Press Release, "UNESCO mobilizes experts and civil society partners to safeguard heritage in Tunisia, Egypt and Libya", UNESCO, http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/unesco_mobilizes_experts_and_civil_society_partners_to_safeguard_heritage_in_tunisia_egypt_and_libya (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

¹⁶⁵ "UNESCO 2011", Sector for External Relations and Public Information, UNESCO, March 2012, σ. 12

¹⁶⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συγκινητική προσπάθεια Αιγυπτίων πολιτών να αποτρέψουν τη λεηλασία στο Μουσείο του Καΐρου σχηματίζοντας ανθρώπινη αλυσίδα γύρω του. Press Release, "Egyptian Museums One Year After the Revolution", UNESCO, http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/egyptian_museums_one_year_after_the_revolution/ (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

Εκτός από την παραπάνω αποστολή παρακολούθησης, η UNESCO πραγματοποίησε δεύτερη αποστολή το Μάιο του 2011, από κοινού με την INTERPOL, με σκοπό τη δημιουργία κατευθυντήριων γραμμών για τη διασφάλιση των ιστορικών μνημείων της Αιγύπτου. Τέλος, αποτέλεσμα της αποστολής αυτής υπήρξαν δυο προγράμματα σχετικά, αφενός με τις ικανότητες της χώρας στο πεδίο της διαχείρισης κρίσεων και αφετέρου με το επίπεδο κατάρτισης και το βαθμό ευαισθητοποίησης σε σχέση με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών.¹⁶⁷

2.5.3.2 Λιβύη

Όπως στην περίπτωση της Αιγύπτου έτσι και στην περίπτωση της Λιβύης, η UNESCO, μετά την πραγματοποίηση συνεδρίου εμπειρογνομόνων¹⁶⁸ ενέκρινε αποστολή παρακολούθησης το Δεκέμβριο του 2011 με στόχο την αξιολόγηση επικείμενων απειλών αλλά και τον προσδιορισμό μέτρων προστασίας.¹⁶⁹ Εκτός όμως από την αποστολή παρακολούθησης, η UNESCO, συνέβαλλε στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, μέσα από τις εκκλήσεις του Γενικού Διευθυντή, τόσο προς τη Λιβύη όσο και προς τον συνασπισμό των κρατών¹⁷⁰ που εμπλέκονταν στο ζήτημα, αφενός για να επιβληθεί ζώνη απαγόρευσης πτήσεων πάνω από τη χώρα και αφετέρου για να γίνουν σεβαστές οι διατάξεις των σχετικών Διεθνών Συμβάσεων. Προς το σκοπό αυτό η UNESCO εφοδίασε τις συμμαχικές δυνάμεις με χαρτογραφικό υλικό και με λεπτομερείς συντεταγμένες των πολιτιστικών τοποθεσιών της χώρας, ενώ, τέλος, συνεργάστηκε με την INTERPOL και τις Ιταλικές αρχές με σκοπό να ανακτήσει 8.000 χάλκινα, αργυρά και χρυσά νομίσματα και άλλα πολύτιμα ρωμαϊκά και ελληνιστικά αντικείμενα, τα οποία χάθηκαν εξαιτίας ληστείας που έγινε σε τράπεζα στην Τρίπολη το καλοκαίρι του 2011.¹⁷¹

¹⁶⁷ Πρόκειται για τα προγράμματα 'Museum disaster preparedness and risk mitigation in the event of man-made disaster or conflict' και 'Capacity-building training courses and awareness-raising activities on the fight against illicit trafficking of cultural property in Egypt'. Op Cit 165., σ. 13

¹⁶⁸ Press Release, "UNESCO convenes Libyan and international experts meeting for the safeguard of Libya's cultural heritage", UNESCO, http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/unesco_convenes_libyan_and_international_experts_meeting_for_the_safeguard_of_libyas_cultural_heritage (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

¹⁶⁹ Press Release, "Director-General urges measures to protect Libya's cultural heritage through period of transition", UNESCO, http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/director_general_urges_measures_to_protect_libyas_cultural_heritage_through_period_of_transition (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

¹⁷⁰ Op Cit 165., σ. 13

¹⁷¹ Ibid

2.5.3.3 Αϊτή

Αν και η δράση της UNESCO στην Αϊτή επικεντρώθηκε κυρίως στον τομέα της παιδείας¹⁷² δεν έλειψε και η υλοποίηση δράσεων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Βασικός άξονας της δράσης του Οργανισμού υπήρξε η επιβολή προσωρινής απαγόρευσης των εξαγωγών και η διαμόρφωση ειδικής λίστας αγαθών (Red List)¹⁷³ με σκοπό την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης. Επιπλέον, δημιουργήθηκε και η Διεθνής Επιτροπή για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Αϊτής,¹⁷⁴ στη βάση της οποίας προτάθηκαν συγκεκριμένα προγράμματα όχι μόνο για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών αλλά και για την προστασία συνολικά τόσο της υλικής όσο και της άυλης κληρονομιάς της χώρας.¹⁷⁵

2.6 Επίλογος

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή του Κεφαλαίου, η παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών αποτελεί ζήτημα, το οποίο πολλές φορές είναι δύσκολο να καταπολεμηθεί χωρίς τη θέληση και τη συνεργασία των εθνικών αρχών, τη στιγμή που το εμπόριο στη διεθνή «μαύρη» αγορά αρχαιοτήτων αποφέρει δισεκατομμύρια κάθε χρόνο, με αποτέλεσμα οι έμποροι αρχαιοτήτων να είναι διατεθειμένοι να προβούν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να εμποδίσουν τις αρμόδιες αρχές να επέμβουν. Στο πλαίσιο αυτό, από την υιοθέτηση της Σύμβασης του '70 έως σήμερα, η UNESCO έχει επιτύχει, σε ουκ ολίγες περιπτώσεις, όχι μόνο τον επαναπατρισμό πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσης τους αλλά και την συμμόρφωση των νομοθεσιών των κρατών – μερών με τους κανόνες και τις νόρμες που διαμορφώνει. Τέλος, οι δράσεις του Οργανισμού επηρέασαν την νοοτροπία όχι μόνο των κρατών – μερών αλλά και της διεθνούς κοινότητας και έθεσαν τα θεμέλια για μελλοντικές δράσεις, οι οποίες πιθανόν να είναι ακόμα πιο αποτελεσματικές και ίσως κάποια στιγμή να μπορέσουν να εξαλείψουν τελείως το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών.

¹⁷² Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Benchelah, Mehdi “UNESCO in Action”, στο “Rebirth for Haiti”, UNESCO Courier, September 2010, σσ. 38-40.

¹⁷³ “Emergency Red List of Haitian Cultural Objects at Risk”, <http://icom.museum/resources/red-lists-database/red-list/haiti/legislation/> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

¹⁷⁴ Press Release, “Revitalizing action in Haiti”, UNESCO, http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/director_general_statement_on_haiti, (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

¹⁷⁵ “UNESCO 2010”, Sector for External Relations and Public Information, UNESCO, March 2011, σ. 10

3.1 Γενικά

Η έννοια της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία καθιερώθηκε στο πλαίσιο της UNESCO με την υιοθέτηση της Σύμβασης του 1972, αποτελεί όρο, ο οποίος ξεφεύγει από τα στενά όρια της πολιτιστικής κληρονομιάς του κράτους και περιλαμβάνει χώρους και μνημεία, τα οποία έχουν σημασία για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Η Παγκόσμια Κληρονομιά ή αλλιώς η Κοινή Πολιτιστική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας συμπεριλαμβάνει τοποθεσίες, τόσο πολιτιστικές όσο και φυσικές, οι οποίες τυγχάνουν εξαιρετικής οικουμενικής αξίας.¹⁷⁶ Ενδεικτικά παραδείγματα είναι οι Πυραμίδες της Γκίζας στην Αίγυπτο, η Ακρόπολη στην Ελλάδα, το Κσούρ στη Μαυριτανία¹⁷⁷ και η περιτειχισμένη πόλη του Μπακού στο Αζερμπαϊτζάν. Τα παραπάνω παραδείγματα αποτελούν κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας υπό την έννοια όχι της κυριαρχίας αλλά της υποχρέωσης όλων των κρατών να συμβάλλουν στην προστασία και τη διατήρησή τους.

Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναλύσει το θεσμικό μηχανισμό της UNESCO στο πεδίο της προστασίας της παγκόσμιας κληρονομιάς καταγράφοντας τις ενέργειες και τις δράσεις του Οργανισμού τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Για το σκοπό αυτό, ακολουθεί παρακάτω η ανάλυση της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, ακρογωνιαίου λίθου του καθεστώτος της UNESCO, αλλά και η καταγραφή των βασικότερων μηχανισμών και πολιτικών που υιοθετούνται για την υλοποίησή της.

¹⁷⁶ Jokilehto, J., “*World Heritage: Defining the Outstanding Universal Value*”, City & Time 2 (2): 1. <http://www.ct.ceci-br.org>, 2006, σ. 3

¹⁷⁷ Ancient Ksour of Ouadane, Chinguetti, Tichitt and Oualata, Mauritania. Βλ. Bandarin, Francesco, “*World Heritage: Challenges for the Millennium*”, UNESCO World Heritage Center, France, 2007, σ. 49

3. 2 Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972)

Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς¹⁷⁸, η οποία υιοθετήθηκε το Νοέμβριο του 1972 στο Παρίσι και είχε ως στόχο την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, αποτελεί σήμερα ένα από τους πιο σημαντικούς μηχανισμούς¹⁷⁹ που διαθέτει η διεθνής κοινότητα για την προστασία μνημείων και πολιτιστικών τοπίων παγκοσμίως. Αφορμή για τη δημιουργία της Σύμβασης στάθηκε το μνημείο Abu Simbel στην Αίγυπτο, το οποίο διασώθηκε από την επικίνδυνη άνοδο της στάθμης των υδάτων του Νείλου χάριν της εκστρατείας που διοργάνωσε η UNESCO για το συγκεκριμένο ζήτημα από το 1960 ως το 1980.¹⁸⁰

3.2.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Βασική καινοτομία της Σύμβασης, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 17 Δεκεμβρίου 1975, αποτελεί αφενός η σύνδεση της φύσης με τον πολιτισμό, γεγονός που μας υπενθυμίζει τους τρόπους αλληλεπίδρασης των ανθρώπων με το περιβάλλον, και αφετέρου η εισαγωγή ενός νέου όρου, αυτού της «πολιτιστικής κληρονομιάς», έννοια, η οποία ξεφεύγει από τον περιοριστικό ορισμό του «πολιτιστικού αγαθού», τον οποίο συναντάμε στην Σύμβαση της Χάγης του '54. Αντίθετα με τον όρο «πολιτιστικό αγαθό» ή έννοια της «πολιτιστικής κληρονομιάς» εμπεριέχει το στοιχείο της συνέχειας και της απρόσκοπτης μεταβίβασης της κληρονομιάς στις επόμενες γενιές.¹⁸¹ Επιπλέον, ο όρος πολιτιστική κληρονομιά συμπεριλαμβάνει έννοιες και στοιχεία όπως η μουσική, ο χορός καθώς και άλλα άυλα πολιτιστικά αγαθά τα οποία αφενός δεν είναι μετρήσιμα και αφετέρου δεν προστατεύονται νομικά σε παλαιότερες Συμβάσεις.¹⁸² Διαφορές ανάμεσα στις δύο Συμβάσεις συναντάμε αναφορικά και με τον όρο «Διαφύλαξη». Από την μία πλευρά, η Σύμβαση του '54 νοεί τον όρο

¹⁷⁸ Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, UNESCO, Παρίσι, 1972. Για το πλήρες κείμενο της Συνθήκης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013). Για περαιτέρω ανάγνωση βλ. Op Cit 3., (Παπαγεωργίου, Νίκος) σσ. 26-39

¹⁷⁹ Lixinski Lucas, "World Heritage and the Heritage of the World – Book Review"; (F. Fancioni and F. Lenzerini: The 1972 World Heritage Convention: A Commentary, Oxford, Oxford University Press, 2008) "Spaces of Normativity", European Journal of Legal Studies, Volume 2, Number 1, 2008, σ. 371

¹⁸⁰ Mokhtar, Gamal, "Unesco and the ancient Egyptian heritage: From the Nubian campaign to the Library of Alexandria, στο Egypt of the Pharaohs", The Courier, UNESCO, Σεπτέμβριος 1988, σ. 36

¹⁸¹ Frigo Manlio, "Cultural property v. cultural heritage: A "battle of concepts" in international law?", Article, International Review of the Red Cross, No. 854, 2004, σ. 369

¹⁸² Ibid

«Διαφύλαξη» μόνο ως προετοιμασία για την προστασία αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης και την αποχή από πράξεις που απειλούν την ακεραιότητα τους ενώ αντίθετα η Σύμβαση του '72 συμπεριλαμβάνει στην έννοια της Διαφύλαξης τόσο την προστασία όσο και τη συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.¹⁸³

3.2.2 Το περιεχόμενο της Σύμβασης

Ξεκινώντας την ανάλυση της Σύμβασης, παρατηρούμε ότι στο προοίμιο καταγράφονται οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν για την πολιτιστική κληρονομιά, όπως παραδείγματος χάριν φθορές από φυσικές καταστροφές αλλά και αλλοίωση, η οποία οφείλεται στις συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Η Σύμβαση μας εφοδιάζει επίσης με αναλυτικούς ορισμούς για τους όρους της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, στα άρθρα 1 και 2 αντίστοιχα¹⁸⁴ και ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να αναγνωρίζουν αλλά και να οριοθετούν τέτοιου είδους αντικείμενα και χώρους¹⁸⁵. Πιο συγκεκριμένα η Σύμβαση ορίζει ότι:

- Πολιτιστική κληρονομιά: συμπεριλαμβάνει μνημεία, αρχιτεκτονικά έργα, έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, σπήλαια, ομάδες κτηρίων καθώς και τοπία, τα οποία κατέχουν παγκόσμια αξία από ιστορική, αισθητική, εθνολογική και ανθρωπολογική άποψη (άρθρο 1).
- Φυσική Κληρονομιά: φυσικοί ή βιολογικοί σχηματισμοί και φυσικές τοποθεσίες υψηλής σπουδαιότητας, από αισθητική και επιστημονική άποψη, αλλά και γεωλογικοί σχηματισμοί, οι οποίοι αποτελούν το φυσικό περιβάλλον ζώων και φυτών υπό εξάφάνιση (άρθρο 2).

3.2.2.1 Υποχρεώσεις Κρατών - Μερών

Στο πεδίο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν, σύμφωνα με την Σύμβαση, την υποχρέωση να υιοθετήσουν όλα εκείνα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία, τη συντήρηση και τη μετάδοση στις επόμενες γενιές της πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται στο έδαφός τους, χρησιμοποιώντας κατεξοχήν δικούς τους πόρους και δευτερευόντως με τη διεθνή συνδρομή, όπου αυτό είναι απαραίτητο.¹⁸⁶ Στο σημείο αυτό γίνεται σαφές ότι η

¹⁸³ Op Cit 3., (Παπαγεωργίου, Νίκος) σ. 23

¹⁸⁴ Op Cit 178., αρθρ.1 - 2

¹⁸⁵ Op Cit 178., αρθρ.3

¹⁸⁶ Op Cit 178., αρθρ.4

Σύμβαση εκλαμβάνει τη διατήρηση της παγκόσμιας κληρονομιάς ως αρχικά εσωτερικό ζήτημα του κάθε κράτους, το οποίο θα πρέπει να αναλάβει την ευθύνη να καταρτίζει λίστα με τοποθεσίες παγκόσμιας κληρονομιάς που βρίσκονται στο έδαφός του.¹⁸⁷ Επιπλέον, κάθε κράτος θα πρέπει να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες όπως το να υιοθετήσει εθνικές πολιτικές ώστε να ενσωματώσει την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στο γενικότερο προγραμματισμό του κράτους και να την καταστήσει αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής της κοινωνίας.¹⁸⁸

Επιπροσθέτως, τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να ιδρύσουν κατάλληλα εξοπλισμένους φορείς με στόχο τόσο την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και την εκπαίδευση¹⁸⁹ γύρω από το συγκεκριμένο θέμα. Παράλληλα τα κράτη – μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν, στη Γενική Συνέλευση της UNESCO, περιοδικές αναφορές, ώστε να ενημερώνουν τον Οργανισμό για τις ενέργειες που έχουν υλοποιήσει προκειμένου να συμμορφωθούν με τις διατάξεις της Σύμβασης.¹⁹⁰ Τέλος, τα μέρη της Σύμβασης θα πρέπει να απέχουν από όλες εκείνες τις ενέργειες, οι οποίες είναι δυνατόν να βλάψουν την πολιτιστική κληρονομιά άλλου κράτους, είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο, αλλά και να προσφέρουν τη συνδρομή τους στα υπόλοιπα συμβαλλόμενα κράτη, αναγνωρίζοντας έτσι ότι η πολιτιστική κληρονομιά κάθε κράτους αποτελεί μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, η προστασία της οποίας αποτελεί υποχρέωση της διεθνούς κοινότητας στο σύνολό της.¹⁹¹

3.2.2.2 Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Με το κεφάλαιο III της Σύμβασης συστήνεται η «Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς, η οποία αποτελείται από 21 κράτη – μέρη και στην οποία μπορούν να συμμετέχουν και εκπρόσωποι του ICOMOS¹⁹² (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και

¹⁸⁷ Zacharias, Diana, “*The UNESCO Regime for the Protection of World Heritage as Prototype of an Autonomy-Gaining International Institution*”, Special Issue: Public Authority & International Institutions, Thematic Studies, German LawJournal, Vol. 09 No. 11, 2008, σσ. 1834 - 1864

¹⁸⁸ Op Cit 178., αρθρ.5

¹⁸⁹ Συγκεκριμένα για το ζήτημα της εκπαίδευσης γύρω από το σεβασμό και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η Σύμβαση εμπεριέχει διατάξεις (άρθρα 27 και 28), οι οποίες προβλέπουν τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο την ενημέρωση και την επιμόρφωση των πολιτών γύρω από τους κινδύνους που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά του κράτους.

¹⁹⁰ Op Cit 178., αρθρ.29

¹⁹¹ Op Cit 178., αρθρ.6

¹⁹² International Council of Monuments and Sites. Το ICOMOS ιδρύθηκε το 1965 με απόφαση του Β' Διεθνούς Συνεδρίου Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών της Προστασίας, που πραγματοποιήθηκε το 1964 στη Βενετία. Κατά το συνέδριο αυτό καταρτίστηκε και ψηφίστηκε το διεθνές κείμενο αρχών για επεμβάσεις στα ιστορικά μνημεία, γνωστό ως “Χάρτης της Βενετίας”. <http://www.icomos.org/en/>

Τοποθεσιών), της IUCN¹⁹³ (Διεθνής Ένωση για την Συντήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων) και του Διεθνούς Κέντρου Μελετών για την Συντήρηση και την Αποκατάσταση των Πολιτιστικών Αγαθών¹⁹⁴ (Κέντρο Ρώμης). Η Επιτροπή υιοθετεί το δικό της εσωτερικό κανονισμό,¹⁹⁵ τον οποίο και αναθεωρεί όταν αυτό είναι απαραίτητο, ενώ έχει το δικαίωμα να δημιουργήσει επικουρικά όργανα για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία της¹⁹⁶. Μια από τις βασικότερες αρμοδιότητες της Επιτροπής είναι να καταρτίζει τον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς¹⁹⁷ με βάση την απογραφή μνημείων και πολιτιστικών αγαθών, την οποία καταθέτει κάθε συμβαλλόμενο κράτος για την επικράτειά του. Προκειμένου να συμπεριλήφθη ένα μνημείο στον Κατάλογο, θα πρέπει να πληροί τα κριτήρια που έχει θεσπίσει η Επιτροπή, να θεωρείται παγκόσμιας αξίας αλλά και να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του το κράτος στο οποίο ανήκει το εν λόγω μνημείο. Τέλος, εκτός από τον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, η Επιτροπή είναι αρμόδια να καταρτίζει και τον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε Κίνδυνο,¹⁹⁸ ο οποίος συμπεριλαμβάνει τόσο πολιτιστικά αγαθά, τα οποία αντιμετωπίζουν απειλές όπως πλήρη εξαφάνιση ή φθορά λόγω ένοπλης σύρραξης ή φυσικών καταστροφών (πυρκαγιά, πλημμύρες, σεισμός κλπ.) όσο και το κόστος¹⁹⁹ των εργασιών που απαιτούνται για τη διάσωση και τη συντήρησή τους.

¹⁹³ International Union for the Conservation of Nature. <http://www.iucn.org/>

¹⁹⁴ Σχετικά με το Κέντρο Ρώμης βλ. Jokilehto, Jukka "ICCROM and the Conservation Of Cultural Heritage: A history of the organization's first 50 years", 1959-2009, ICCROM Conservation Studies, No 11, ICCROM, Rome, 2011, σ.σ 22 – 40

¹⁹⁵ Για τον εσωτερικό κανονισμό της Επιτροπής Παγκόσμιας κληρονομιάς όπως διαμορφώθηκε για το 2012 βλ. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, Intergovernmental Committee for the Protection of the world Cultural and Natural Heritage, UNESCO, WHC. 12/01, July 2012. <http://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013).

¹⁹⁶ Op Cit 178., αρθρ.10

¹⁹⁷ Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της UNESCO, ο Κατάλογος Παγκόσμιας Κληρονομιάς συμπεριλαμβάνει σήμερα 962 πολιτιστικά και φυσικά αγαθά εκ των οποίων 745 πολιτιστικά αγαθά, 188 φυσικά αγαθά και 29 μικτά, τα οποία εκτείνονται στο έδαφος 157 κρατών. Η Ελλάδα σημειώνει 17 εγγραφές στον Κατάλογο μεταξύ των οποίων η Ακρόπολη, η παλαιά πόλη της Ρόδου και η Δήλος.

¹⁹⁸ Ο Κατάλογος Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε κίνδυνο συμπεριλαμβάνει σήμερα 38 πολιτιστικά αγαθά με την Δημοκρατία του Κονγκό να έχει τις περισσότερες εγγραφές στον Κατάλογο.

¹⁹⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 13 της Σύμβασης, η Επιτροπή, κατόπιν σχετικής αίτησης από τα συμβαλλόμενα κράτη, μπορεί να εγκρίνει διεθνή βοήθεια για την προστασία, συντήρηση και αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η διεθνής βοήθεια, η οποία περιγράφεται αναλυτικά στα άρθρα 19-26, εκτός από χρηματική, μπορεί να λάβει και άλλες μορφές όπως πχ. Παροχή εμπειρογνομώνων, εκπαίδευση και κατάρτιση προσωπικού, παροχή τεχνικού εξοπλισμού, χαμηλότοκα δάνειοι αλλά και διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών και μελετών σχετικά προβλήματα στο πεδίο της προστασίας και της συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.2.2.3 Ταμείο για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Με το κεφάλαιο IV της Σύμβασης ιδρύεται το «Ταμείο για την Προστασία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς» προκειμένου η UNESCO να είναι σε θέση να χρηματοδοτεί έργα συντήρησης και αποκατάστασης. Οι πόροι του Ταμείου προέρχονται σύμφωνα με το άρθρο 15 από τις υποχρεωτικές αλλά και προαιρετικές εισφορές των συμβαλλόμενων κρατών, από δωρεές, από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς αλλά και από τόκους και εράνους. Τέλος, τα κράτη – μέρη θα πρέπει αφενός να ενθαρρύνουν τη δημιουργία φορέων, οι οποίοι θα έχουν στόχο να συγκεντρώνουν δωρεές για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς²⁰⁰ και αφετέρου να συνεισφέρουν στους διεθνείς εράνους, τους οποίους διοργανώνει το Ταμείο υπό την αιγίδα της UNESCO²⁰¹.

3.3 Σύσταση για την Προστασία, σε Εθνικό Επίπεδο, της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972)

Η παραπάνω Σύσταση της UNESCO,²⁰² η οποία υιοθετήθηκε το 1972 ταυτόχρονα με τη Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς, στοχεύει στην εξειδίκευση των μέτρων που είναι δυνατόν να υιοθετήσουν, σε εθνικό επίπεδο, τα κράτη για την αποτελεσματικότερη προστασία της κληρονομιάς που βρίσκεται στο έδαφός τους. Αρχικά η Σύσταση προτείνει τη δημιουργία εξειδικευμένων δημοσίων υπηρεσιών, οι οποίες θα είναι υπεύθυνες για τη διαμόρφωση και υλοποίηση προστατευτικών μέτρων, την εκπαίδευση και εξειδίκευση επιστημονικού, τεχνικού και διοικητικού προσωπικού και τη δημιουργία ειδικών εργαστηρίων για τη διεξαγωγή επιστημονικών μελετών σχετικά με την συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.²⁰³ Επιπλέον, η Σύσταση προβλέπει τη δημιουργία συμβουλευτικών σωμάτων, στα οποία θα συμμετέχουν τόσο εμπειρογνώμονες όσο και εκπρόσωποι κοινοτήτων που καταπιάνονται με τη συντήρηση και την αποκατάσταση πολιτιστικής κληρονομιάς.²⁰⁴ Οι παραπάνω υπηρεσίες και συμβουλευτικά σώματα θα πρέπει να συνεργάζονται με όλους όσους

²⁰⁰ Op Cit 178., άρθρ .7

²⁰¹ Op Cit 178., άρθρ.18

²⁰² Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage, UNESCO, 16 November 1972. Για το πλήρες κείμενο της Σύστασης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13087&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

²⁰³ Ibid., άρθρ.13

²⁰⁴ Ibid., άρθρ.14

συμμετέχουν σε προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης, τουριστικά προγράμματα και δημόσια έργα ώστε να μην υπάρχουν επιβλαβείς συνέπειες για την πολιτιστική κληρονομιά.²⁰⁵

Αναφορικά με τα νομικά μέτρα, προτείνεται η υιοθέτηση εθνικών νόμων και μέτρων καθώς και κυρώσεων, που θα τυγχάνουν εφαρμογής τόσο σε ιδιώτες όσο και σε δημόσιους φορείς,²⁰⁶ ενώ παράλληλα προτείνεται η απαγόρευση ανέγερσης νέων κτιρίων και η αποψίλωση δασών πλησίον προστατευόμενων περιοχών²⁰⁷. Στο οικονομικό πεδίο, οι κεντρικές και τοπικές αρχές θα πρέπει να κατανέμουν τα ποσά του προϋπολογισμού που διαθέτουν με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζονται χρήματα αποκλειστικά για την προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς²⁰⁸.

Επιπροσθέτως, βασικά προστατευτικά μέτρα είναι η προσεκτική και συνεχής συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ώστε να μην απαιτούνται δαπανηρά έργα αποκατάστασης²⁰⁹ αλλά και η απογραφή και χαρτογράφηση των πολιτιστικών χώρων,²¹⁰ ενώ παράλληλα απαραίτητη είναι και η υιοθέτηση μέτρων, τα οποία θα αντισταθμίζουν τις συνέπειες που προκαλούνται στα πολιτιστικά αγαθά εξαιτίας των τεχνολογικών εξελίξεων²¹¹. Τέλος, μείζονος σημασίας είναι και οι εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δράσεις που διαμορφώνουν τα κράτη, όπως για παράδειγμα η οργάνωση σεμιναρίων, διαλέξεων και μαθημάτων σχετικά με την ιστορία της τέχνης και της αρχιτεκτονικής αλλά και σχετικά με το περιβάλλον.²¹²

3.4 Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Όπως ήδη σημειώθηκε παραπάνω, η Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς (εφεξής Επιτροπή) δημιουργήθηκε με βάση το Κεφάλαιο ΙΙΙ της Σύμβασης του '72. Η Επιτροπή αποτελεί το θεματοφύλακα της Σύμβασης και είναι υπεύθυνη για την υλοποίηση των διατάξεών της. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σε αντίθεση με άλλα διεθνή καθεστώτα, στο καθεστώς που εδραιώνει η Σύμβαση του '72 είναι η Επιτροπή και όχι η Γενική Συνέλευση των Μερών της Σύμβασης, το σώμα με τις

²⁰⁵ Ibid., άρθρ.15

²⁰⁶ Ibid., άρθρ.41

²⁰⁷ Op Cit 202., άρθρ.42

²⁰⁸ Op Cit 202., άρθρ.49

²⁰⁹ Op Cit 202., άρθρ.19

²¹⁰ Op Cit 202., άρθρ.29

²¹¹ Op Cit 202., άρθρ.25

²¹² Op Cit 202., άρθρ.60

περισσότερες αρμοδιότητες και εξουσίες στο ζήτημα της λήψης αποφάσεων.²¹³ Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή εξετάζει τις περιοδικές αναφορές που υποβάλλουν τα κράτη, με σκοπό να αναλάβει δράσεις σε τοποθεσίες, οι οποίες δεν υπόκεινται σε ορθή διαχείριση. Επιπλέον, η Επιτροπή καταρτίζει τους Καταλόγους Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και αναλαμβάνει δράσεις και στρατηγικές για την προώθηση των σκοπών της Σύμβασης.

Είναι ποικίλα τα παραδείγματα στα οποία η Επιτροπή, σε συνδυασμό με το συνολικό μηχανισμό της UNESCO, επενέβη προκειμένου να διασώσει μνημεία και τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς με οικουμενική αξία. Σε πολλές περιπτώσεις, η Επιτροπή εργάστηκε προκειμένου να προτείνει εναλλακτικές λύσεις σε εθνικές κυβερνήσεις, οι οποίες σχεδίαζαν την διεξαγωγή δημοσίων έργων, τα οποία επρόκειτο να έχουν καταστροφικές συνέπειες για πολιτιστικούς χώρους. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών.²¹⁴ Η ελληνική κυβέρνηση σχεδίαζε το 1987 την κατασκευή εργοστασίου αλουμινίου κοντά στους Δελφούς, γεγονός, το οποίο θα μείωνε δραματικά την πολιτιστική αξία του χώρου. Για το λόγο αυτό, η UNESCO κάλεσε την Ελλάδα να αναζητήσει εναλλακτική τοποθεσία για την κατασκευή του εργοστασίου προκειμένου να εγγραφεί η τοποθεσία των Δελφών στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, γεγονός που πραγματοποιήθηκε την ίδια χρονιά. Παρόμοια διαδικασία ακολούθησε η Επιτροπή και στην περίπτωση των Πυραμίδων της Γκίζας στην Αίγυπτο, το 1995, όταν μετά από διαπραγματεύσεις με την αιγυπτιακή κυβέρνηση βρέθηκε εναλλακτική λύση σχετικά με την κατασκευή αυτοκινητοδρόμου, αποφεύγοντας έτσι την αλλοίωση του χώρου.

Το έργο της Επιτροπής δεν περιορίζεται ωστόσο στις προτάσεις εναλλακτικών λύσεων. Στην περίπτωση της Καμπότζης και συγκεκριμένα του αρχαιολογικού χώρου Ανγκόρ, το οποίο περιέχει τα ερείπια των πόλεων της Αυτοκρατορίας των Χμέρ, η UNESCO, το 1993, διοργάνωσε διεθνή εκστρατεία, στο πλαίσιο της οποίας υλοποιήθηκαν ενέργειες με στόχο την καταπολέμηση των παράνομων ανασκαφών και της λεηλασίας αλλά και τον καθαρισμό του χώρου από νάρκες. Έντεκα χρόνια αργότερα, το 2004, η Επιτροπή θεώρησε ότι ο χώρος του Ανγκόρ δεν διέτρεχε πλέον

²¹³ Op Cit 187., (Zacharias, Diana) σ.1842

²¹⁴ UNESCO, “*World Heritage Information Kit*”, UNESCO World Heritage Centre, 2008, σ.19

κίνδυνο με αποτέλεσμα να διαγράψει την τοποθεσία από τον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε Κίνδυνο.²¹⁵

Τέλος, η μακροβιότερη εκστρατεία προστασίας της UNESCO ξεκίνησε, το 1965, για λογαριασμό της πόλης της Βενετίας, στην Ιταλία όπου οι πλημμύρες απειλούσαν με εξαφάνιση ολόκληρη την πόλη. Η απαιτητική και δαπανηρή αυτή προσπάθεια της UNESCO και κυρίως ο βαθμός της διεθνούς συνεργασίας, για την συγκεκριμένη περίπτωση, αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης ολόκληρου του συστήματος που εγκαθιδρύθηκε με την υιοθέτηση της Σύμβασης το 1972.²¹⁶

3.4.1 Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ο Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς έχει στόχο να προστατεύσει συγκεκριμένες τοποθεσίες πολιτιστικού ενδιαφέροντος, οι οποίες έχουν παγκόσμια αξία και για το λόγο αυτό πρέπει να διατηρούνται με σκοπό να μεταβιβαστούν ακέραιες στις επόμενες γενιές. Ο Κατάλογος συνεχώς συμπληρώνεται με νέες τοποθεσίες, ενώ μέχρι σήμερα μια μόνο τοποθεσία έχει διαγραφεί, η οποία βρίσκεται στο Ομάν.²¹⁷

Κατά τα πρώτα βήματα της διαδικασίας εγγραφής, τα κράτη – μέρη αναλαμβάνουν να καταρτίσουν ενδεικτική λίστα με τις τοποθεσίες, τις οποίες πιθανόν θα προτείνουν στην Επιτροπή για εγγραφή στον Κατάλογο. Παρά τις προτάσεις της Επιτροπής, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη προτιμούν να μην εμπλέκουν τους ενδιαφερόμενους τοπικούς δρώντες - όπως για παράδειγμα Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας της ενδεικτικής λίστας.²¹⁸ Στη συνέχεια, τα κράτη επιλέγουν τις τοποθεσίες που τελικά θα προτείνουν για εγγραφή και προετοιμάζουν ξεχωριστό φάκελο για κάθε τοποθεσία, τον οποίο αποστέλλουν στο Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς με σκοπό να γίνει η αξιολόγηση του φακέλου. Ο φάκελος αυτός, για να γίνει αρχικά δεκτός, πρέπει να περιέχει την ακριβή θέση της τοποθεσίας, την περιγραφή του χώρου, τα δικαιολογητικά εγγραφής, την κατάσταση της συντήρησης και τέλος το όνομα του υπεύθυνου διαχείρισης.²¹⁹ Εκτός από το Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, τους φακέλους με τις προτεινόμενες τοποθεσίες

²¹⁵ Ibid., σ.20

²¹⁶ Ibid

²¹⁷ “*Arabian Oryx Sanctuary in Oman*”, UNESCO World Heritage Centre, Twenty-two sites inscribed on the UNESCO’s World Heritage List, and one deleted during the Committee meeting in Christchurch”. Βλ. <http://whc.unesco.org/en/news/365> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

²¹⁸ Op Cit 187., (Zacharias, Diana) σ. 1852

²¹⁹ Op Cit 3., (Παπαγεωργίου, Νίκος) σ. 55

εξετάζουν και τα συμβουλευτικά σώματα της Επιτροπής και συγκεκριμένα το ICOMOS, η IUCN και το ICCROM. Η τελική απόφαση ωστόσο επαφίεται με την Επιτροπή, η οποία είναι σε θέση όχι μόνο να εγκρίνει ή να απορρίψει μια προτεινόμενη τοποθεσία αλλά και να ζητήσει περαιτέρω πληροφορίες από τα κράτη σχετικά με τις προτάσεις τους.

Η επιτροπή λαμβάνει τις αποφάσεις της βάσει των δέκα κριτηρίων²²⁰ που θεσπίζονται με το λειτουργικό κανονισμό για την υλοποίηση της Σύμβασης. Μια προτεινόμενη τοποθεσία θα πρέπει να πληροί τουλάχιστον ένα από τα κριτήρια αυτά, τα οποία αναδιαμορφώνονται κατά καιρούς προκειμένου να αντανακλούν την εξέλιξη της έννοιας της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Μετά την εγγραφή στον Κατάλογο, οι εθνικές αρχές αναλαμβάνουν τη διαχείριση, παρακολούθηση και συντήρηση των τοποθεσιών τους και υποβάλλουν τις προαναφερθείσες περιοδικές αναφορές σχετικά με την πρόοδο των εργασιών τους.

3.4.2 Παγκόσμια στρατηγική (1994)

Το 1994 η Επιτροπή υιοθέτησε την Παγκόσμια Στρατηγική με στόχο να καταστήσει τον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς περισσότερο αντιπροσωπευτικό, αξιόπιστο και γεωγραφικά ισορροπημένο. Η ανάγκη αυτή προέκυψε λόγω του γεγονότος ότι οι περισσότερες εγγεγραμμένες τοποθεσίες βρίσκονταν στην ευρωπαϊκή ήπειρο με αποτέλεσμα οι υπόλοιπες περιφέρειες του πλανήτη να μην εκπροσωπούνται επαρκώς.

Για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση της Στρατηγικής, το ICOMOS και η IUCN προετοίμασαν μελέτες προκειμένου να εντοπίσουν τις δομικές αιτίες που οδήγησαν στην υπό – αντιπροσώπευση ορισμένων περιοχών, οι οποίες κατέδειξαν την

²²⁰ Τα κριτήρια της UNESCO, όπως ενοποιήθηκαν με το λειτουργικό κανονισμό του 2005, ορίζουν ότι για να εγγραφεί μια τοποθεσία στον Κατάλογο θα πρέπει: 1) να αποτελεί αριστούργημα της ανθρώπινης δημιουργικής μεγαλοφυΐας, 2) να καταδεικνύει σημαντική ανταλλαγή ανθρώπινων αξιών σχετικά με τις εξελίξεις στην αρχιτεκτονική, την τεχνολογία, τις μνημειακές τέχνες κλπ, 3) να αποτελεί τη μοναδική μαρτυρία μιας πολιτιστικής παράδοσης ή ενός πολιτισμού που έχει εξαφανιστεί, 4) να αποτελεί σημαντικό παράδειγμα αρχιτεκτονικού ή τεχνολογικού συνόλου ή τοπίου που να καταδεικνύει κάποιο σημαντικό στάδιο στην ανθρώπινη ιστορία, 5) να είναι ένα σημαντικό παράδειγμα ενός παραδοσιακού ανθρώπινου οικισμού, ο οποίος αντιπροσωπεύει χρήση την ανθρώπινη αλληλεπίδραση με το περιβάλλον 6) να είναι άμεσα συνδεδεμένο με γεγονότα ή παραδόσεις οικουμενικής αξίας, 7) να αντιπροσωπεύει περιοχή φυσικής ομορφιάς εξαιρετικής αισθητικής σημασίας, 8) να περιλαμβάνεται στα παραδείγματα μεγάλων φάσεων της ιστορίας της γης, 9) να αποτελεί παράδειγμα της οικολογικής και βιολογικής διαδικασίας που σε εξέλιξη και 10) να περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικές φυσικές κατοικίες για την επί τόπου συντήρηση της βιολογικής ποικιλίας. Βλ. “Criteria for the assessment of Outstanding Universal Value”, Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention”. UNESCO, WHC 12/01, July 2012, σσ. 77 – 78. Βλ. <http://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

ανάγκη προσαρμογής της συνολικής διαδικασίας εγγραφής στον Κατάλογο. Προς το σκοπό αυτό, ήδη από το 1994, η Επιτροπή είχε αναθεωρήσει την έννοια του στοιχείου της Αυθεντικότητας υιοθετώντας το Έγγραφο της Νάρα.²²¹ Σύμφωνα με το έγγραφο αυτό η Αυθεντικότητα είναι απαραίτητο να κρίνεται εντός του πολιτιστικού πλαισίου στο οποίο ανήκει ένα πολιτιστικό αγαθό και επιπλέον βάσει κάποιων γνωρισμάτων όπως είναι η μορφή, η χρήση και η λειτουργία.²²² Επιπλέον, με την υιοθέτηση της Διακήρυξης της Βουδαπέστης²²³, το 2002, η Επιτροπή αναθεώρησε τους στρατηγικούς της στόχους θεμελιώνοντας 4 βασικούς σκοπούς: 1) Αξιοπιστία, 2) Συντήρηση, 3) Ενίσχυση Δυνατοτήτων και 4) Επικοινωνία. Τα 4 C's, όπως έχουν μείνει γνωστοί οι σκοποί αυτοί από την αγγλική ορολογία (*Credibility, Conservation, Capacity-Building and Communication*), συνοψίζουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η UNESCO στην προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Από τη μία πλευρά, η επαρκής εκπροσώπηση εξασφαλίζει την αξιοπιστία (*Credibility*), ενώ παράλληλα η κατάρτιση εξειδικευμένου προσωπικού αυξάνει συνολικά τις δυνατότητες του κράτους (*Capacity-Building*). Από την άλλη πλευρά, ο στόχος της αποτελεσματικότερης συντήρησης (*Conservation*) είναι δεδομένος και δεν χρειάζεται περαιτέρω ανάλυση, ενώ, τέλος ως Επικοινωνία (*Communication*) νοείται η επαρκής ενημέρωση του κοινού αναφορικά με τα επιτεύγματα και τα προβλήματα που υφίστανται στην προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς.²²⁴

Από την υιοθέτηση της Στρατηγικής μέχρι σήμερα έχουν δημιουργηθεί νέες κατηγορίες παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς όπως για παράδειγμα η κατηγορία των πολιτιστικών τοπίων,²²⁵ ενώ παράλληλα η Επιτροπή έχει περιορίσει και τον αριθμό προτεινόμενων τοποθεσιών ανά κράτος. Τα συμβαλλόμενα κράτη πλέον

²²¹ Το έγγραφο της Νάρα υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του Συνεδρίου που διοργανώθηκε στην Νάρα της Ιαπωνίας το 1994 σχετικά με την έννοια της Αυθεντικότητας. Βλ. <http://whc.unesco.org/archive/nara94.htm> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

²²² Ορ Cit 3., (Παπαγεωργίου, Νίκος) σ. 64

²²³ Η Διακήρυξη της Βουδαπέστης υιοθετήθηκε στο πλαίσιο των εορτασμών για τα 30 χρόνια εφαρμογής της Σύμβασης του 1972, κατά τη διάρκεια της 26^{ης} Συνόδου της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς, με σκοπό να προωθήσει τις αρχές και τους σκοπούς της Σύμβασης. Για το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης βλ. <http://whc.unesco.org/en/decisions/1217/> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

²²⁴ Bandarin, Francesco, “*World Heritage: Challenges for the Millennium*”, UNESCO World Heritage Center, France, 2007, σ. 18

²²⁵ Η έννοια του πολιτιστικού τοπίου περιλαμβάνει τοποθεσίες, οι οποίες αποτελούν το συνδυασμό έργων των ανθρώπων και της φύσης. Τα έργα αυτά αποτελούν απόδειξη της εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών όπως εξελίσσονται στο πλαίσιο του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκονται. Παράδειγμα τέτοιας τοποθεσίας είναι η Κοιλάδα Viñales στην Κούβα, η οποία συνδυάζει την ομορφιά του φυσικού της τοπίου με την αρχιτεκτονική των οικισμών που αποτυπώνουν την πολιτιστική ανάπτυξη της Κούβας. Βλ. ICOMOS, “*World Heritage: Cultural Landscapes*”, UNESCO-ICOMOS Documentation Centre, February 2009, σ. 41

υποχρεούνται να προτείνουν μέχρι δύο τοποθεσίες ανά έτος, εκ των οποίων η μια να είναι φυσική τοποθεσία. Τέλος, στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Στρατηγικής έχει διοργανωθεί και μια σειρά περιφερειακών συνεδρίων σε Ασία, Αφρική και Ειρηνικό με σκοπό τη μελέτη και την καθοδήγηση των περιοχών αυτών αναφορικά με την ορθή υλοποίηση της Σύμβασης.²²⁶

3.4.3 Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε Κίνδυνο

Ο πόλεμος, οι φυσικές καταστροφές αλλά και η ανεξέλεγκτη αστικοποίηση αποτελούν ιδιαίτερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η διεθνής κοινότητα στην προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Για το λόγο αυτό, ανεξάρτητα από τον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, με τη Σύμβαση του '72 εδραιώνεται και ο Κατάλογος Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε Κίνδυνο²²⁷, ο οποίος περιέχει τοποθεσίες για την συντήρηση των οποίων απαιτείται η υλοποίηση εξειδικευμένων και συνήθως δαπανηρών επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας. Η Επιτροπή, η οποία και σε αυτή την περίπτωση είναι αρμόδια να καταρτίζει τον παραπάνω Κατάλογο, συνεργάζεται με το κράτος, στην επικράτεια του οποίου βρίσκεται η εκάστοτε τοποθεσία, προκειμένου να διαμορφώσουν από κοινού διορθωτικά μέτρα με στόχο την αποκατάσταση της τοποθεσίας και την διαγραφή της από τον Κατάλογο, εφόσον πλέον δεν διατρέχει κίνδυνο αλλοίωσης ή/και καταστροφής.

Ο παραπάνω Κατάλογος, πολλές φορές, τείνει να εκλαμβάνεται από τα κράτη περισσότερο ως κυρωτικός μηχανισμός²²⁸ παρά σαν ένας τρόπος να πετύχουν τη συνδρομή της διεθνούς κοινότητας στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην προσπάθειά τους να προστατεύσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά. Πολλά κράτη θεωρούν, τέλος, ότι οποιαδήποτε εγγραφή στον Κατάλογο μειώνει το εθνικό κύρος με αποτέλεσμα να μην είναι διατεθειμένα να συνεργαστούν με την Επιτροπή, αφήνοντας έτσι τις πολιτιστικές τους τοποθεσίες στο έλεος της καταστροφής.

²²⁶ Report, "Expert Meeting on the "Global Strategy" and thematic studies for a representative World Heritage List", UNESCO Headquarters, 20-22 June 1994, <http://whc.unesco.org/archive/global94.htm#debut> (Ημερομηνία πρόσβασης: Μάιος 2013)

²²⁷ Ο Κατάλογος Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε Κίνδυνο εμπεριέχει σήμερα 38 τοποθεσίες από 30 χώρες. Βλ. <http://whc.unesco.org/en/danger/>

²²⁸ Op Cit 187., (Zacharias, Diana) σ. 1840

3.5.5 Έμβλημα Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Το 1978 υιοθετήθηκε από την Επιτροπή το επίσημο έμβλημα²²⁹ για την παγκόσμια πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, το οποίο τοποθετείται στα μνημεία και τις τοποθεσίες που προστατεύονται από τη Σύμβαση του '72 και περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Το έμβλημα, το οποίο σχεδίασε ο βέλγος Michel Olyff, χρησιμοποιείται σύμφωνα με το παράρτημα 3 του λειτουργικού κανονισμού, μόνο μετά από εξουσιοδότηση από την Επιτροπή και αποκλειστικά για ενέργειες, οι οποίες συνάδουν με τις αρχές και τους σκοπούς της Σύμβασης.

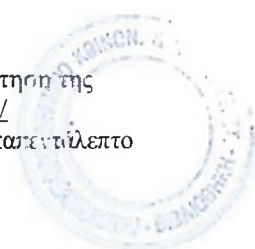
3.5 Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς

Το Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς (WHC), το οποίο θεμελιώθηκε το 1992, αποτελεί το συντονιστικό φορέα της UNESCO για τα ζητήματα της παγκόσμιας κληρονομιάς. Λειτουργεί εν είδη Γραμματείας υπό την Επιτροπή, ενώ αποτελεί τον εκτελεστικό βραχίονα των δράσεων της. Βασικές αρμοδιότητες του Κέντρου - νομική βάση για τη σύσταση του οποίου αποτελεί το άρθρο 14 της Σύμβασης - είναι, μεταξύ άλλων, η καθημερινή διαχείριση της Σύμβασης, η διαμόρφωση συστάσεων και προτάσεων πολιτικής για λογαριασμό της Επιτροπής και ο συντονισμός των ενεργειών που διαμορφώνονται στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Στρατηγικής. Επιπλέον, το Κέντρο είναι υπεύθυνο να διοργανώνει εκπαιδευτικά σεμινάρια και να υλοποιεί περιφερειακά προγράμματα για την προώθηση των αρχών της Σύμβασης σε συνεργασία με άλλους οργανισμούς του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών.

Το Κέντρο καταπιάνεται, τέλος, με επικοινωνιακά ζητήματα καθώς είναι αρμόδιο να ενημερώνει το ευρύ κοινό, είτε μέσω της διανομής ενημερωτικού υλικού είτε μέσω της διοργάνωσης τηλεοπτικών εκπομπών, με στόχο την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέτοιου είδους εκπομπές έχουν καθιερωθεί σήμερα σε πολλές χώρες μεταξύ των οποίων η Γερμανία, η Αυστρία, η Ελβετία αλλά και η Ιαπωνία.²³⁰

²²⁹ Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της UNESCO, το έμβλημα αντιπροσωπεύει την αλληλεξάρτηση της φυσικής και πολιτιστικής πολυμορφίας του πλανήτη. Βλ. <http://whc.unesco.org/en/emblem/>

²³⁰ Για παράδειγμα, στην Αυστρία, την Ελβετία και τη Γερμανία προβάλλεται εβδομαδιαίο δεκαπεντάλεπτο πρόγραμμα στην τηλεόραση με τίτλο «Οι Θησαυροί του Κόσμου μας». Ορ Cit 214., σ. 25

3.6 Επίλογος

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύσαμε το μηχανισμό της UNESCO αναφορικά με την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, καταγράφοντας τόσο το νομικό πλαίσιο όσο και τα όργανα και τις δράσεις που υλοποιεί ο Οργανισμός προς το σκοπό αυτό. Το σύστημα της UNESCO μπορεί να χαρακτηριστεί ως αποτελεσματικό και αυτόνομο, ενώ η προσέγγιση του ζητήματος μέσω της συνεργασίας και της συναίνεσης έχει συμβάλλει στην συμμόρφωση των κρατών – μερών με τις αποφάσεις της Επιτροπής. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα του συνολικού μηχανισμού δεν είναι σε θέση να επιλύσει κάποια θεσμικά ζητήματα, τα οποία έχουν προκύψει μέσα σε 40 χρόνια εφαρμογής της Σύμβασης.

Αρχικά, μια από τις αδυναμίες του συστήματος αποτελεί το γεγονός ότι η Επιτροπή αναλαμβάνει δράση μόνο μετά από αίτημα του κράτους με αποτέλεσμα να μην μπορεί να προχωρήσει στις ανάλογες ενέργειες όταν το κράτος, για πολιτικούς, θρησκευτικούς ή άλλους λόγους, δεν επιθυμεί να καταρτίσει λίστα με προτεινόμενες τοποθεσίες για εγγραφή στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Δεύτερον, είναι εύκολο να αμφισβητηθεί η νομιμοποίηση των δράσεων της Επιτροπής από τη στιγμή που δεν υπάρχει αρμόδιο όργανο να ελέγχει τη νομιμότητα των αποφάσεών της. Η Γενική Συνέλευση των Μερών δεν διαθέτει την εντολή αυτή σύμφωνα με την Σύμβαση του '72 και επιπλέον δεν προβλέπεται και η δυνατότητα προσφυγής σε εξωτερικό δικαιοδοτικό όργανο. Τρίτον, η Σύμβαση δεν προβλέπει ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για τα κράτη – μέρη σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με τις διατάξεις της, ενώ η διαγραφή από τον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς θεωρείται πολλές φορές ως αποδεκτό τίμημα από τα κράτη, τα οποία προτιμούν να θυσιάσουν την εγγραφή των θέσεών τους στον Κατάλογο, προκειμένου να υλοποιήσουν άλλες εθνικές προτεραιότητες τους.

Όλες οι παραπάνω αδυναμίες είναι προβλήματα που μπορούν να επιλυθούν μέσω της αναθεώρησης της Σύμβασης του '72 γεγονός, το οποίο αφενός απαιτεί τη συναίνεση όλων των συμβαλλόμενων μερών και αφετέρου μπορεί να αποδειχθεί εγχείρημα, το οποίο θα αλλάξει ριζικά το πνεύμα της Σύμβασης. Είναι σκόπιμο λοιπόν, η όποια αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο να γίνει με πολύ προσεκτικά βήματα ώστε να μη χαθεί ο βαθμός αποτελεσματικότητας που έχει καταφέρει να εδραιώσει η Σύμβαση μέχρι σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

4.1 Γενικά

Η Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972), την οποία αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, αποτέλεσε ορόσημο στην εξέλιξη του συμβατικού πλαισίου στο πεδίο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, ωστόσο δεν κατάφερε να καλύψει όλες τις εκφάνσεις της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού αγνοεί όψεις όπως είναι η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αλλά και οι έννοιες της πολυμορφίας και των πολιτιστικών εκφράσεων. Η ανάγκη προστασίας των ανωτέρω εκφάνσεων πολιτιστικής κληρονομιάς οδήγησε σταδιακά στην υιοθέτηση συμβατικών εργαλείων, τα οποία να επικεντρώνονται εξολοκλήρου στα παραπάνω ζητήματα. Τόσο η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003) όσο και η Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (2005) αποτελούν, σήμερα, τα βασικά νομικά εργαλεία της UNESCO, επάνω στα οποία στηρίζονται και διαμορφώνονται οι πολιτικές και οι δράσεις του Οργανισμού για τα παραπάνω ζητήματα.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, η οποία αποτελεί ένα ζωντανό και συνεχώς εξελισσόμενο ζήτημα,²³¹ σε συνδυασμό με την υλική κληρονομιά που αναλύσαμε παραπάνω, διαμορφώνουν την κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας και πρέπει να εκλαμβάνονται ως δύο στενά συνδεδεμένα και αλληλένδετα πεδία. Η υλική πολιτιστική κληρονομιά είναι άλλωστε το αποτέλεσμα ανθρώπινης δημιουργίας και ευφυΐας (εδώ δεν συμπεριλαμβάνονται οι φυσικές τοποθεσίες), η οποία με τη σειρά της διαμορφώνεται μέσω των παραδόσεων και των εθίμων. Για παράδειγμα, ο αρχιτέκτων της Όπερας του Σύδνεϋ²³² σχεδίασε το έργο του επηρεασμένος από τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις εικόνες που είχε μεγαλώνοντας στη Δανία. Οι παραδόσεις αυτές, όχι μόνο της Δανίας, αλλά όλων των κρατών και των κοινωνιών που τα απαρτίζουν, χρήζουν προστασίας, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες, τις οποίες απειλούνται με εξαφάνιση ή είναι κοινωνικά περιθωριοποιημένες. Στο πλαίσιο

²³¹ Brown, Michael F., "Heritage Trouble: Recent Work on the Protection of Intangible Cultural Property", *International Journal of Cultural Property*, International Cultural Property Society, 2005, σ. 48

²³² Η Όπερα του Σύδνεϋ, η κατασκευή της οποίας τελείωσε το 1973, σχεδιάστηκε από το Δανό Jørn Utzon.

αυτό, η UNESCO, υιοθετώντας τις προαναφερθείσες Συμβάσεις, προσπάθησε να εδραιώσει ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας, ικανό να διαφυλάξει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και να διασφαλίσει την απρόσκοπτη εξέλιξή της μέσα στο χρόνο.

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναλύσει τις έννοιες που συγκροτούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά καταγράφοντας το θεσμικό πλαίσιο της UNESCO στον τομέα της αυτό. Επιπλέον, στόχος του κεφαλαίου είναι να μελετήσει την τυχόν διασύνδεση της άυλης κληρονομιάς με ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας και να μελετήσει εάν και πώς αυτά επηρεάζουν, είτε θετικά είτε αρνητικά, το συγκεκριμένο πεδίο.

Προς το σκοπό αυτό, το πρώτο μέρος του κεφαλαίου αφιερώνεται στην καταγραφή και ανάλυση του νομικού πλαισίου για τα ζητήματα άυλης κληρονομιάς, πολιτιστικής πολυμορφίας και πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ το δεύτερο μέρος του κεφαλαίου επικεντρώνεται στην ουσιαστική ανάλυση της έννοιας της άυλης κληρονομιάς καθώς και στην πρακτική εφαρμογή της Σύμβασης του 2003 μέσα από τους μηχανισμούς της UNESCO. Τέλος, καταγράφονται τα βασικά προβλήματα και οι προκλήσεις για την Άυλη Κληρονομιά όπως είναι η παγκοσμιοποίηση, ο τουρισμός αλλά και η προστασία μέσω του δικαίου της Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

4.2 Το Νομικό Πλαίσιο της UNESCO

4.2.1 Παγκόσμια Σύμβαση Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Αναθεωρημένη 1971)

Η εν λόγω Σύμβαση²³³ υπογράφηκε για πρώτη φορά στη Γενεύη το Σεπτέμβριο του 1952²³⁴ και είχε ως στόχο να ρυθμίσει θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας όσον αφορά λογοτεχνικά, επιστημονικά αλλά και καλλιτεχνικά έργα. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 16 Σεπτεμβρίου 1955 και αναθεωρήθηκε 16 χρόνια αργότερα, το 1971. Σύμφωνα με την αναθεωρημένη πλέον έκδοση της Σύμβασης, τα κράτη – μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προστατεύσουν τα πνευματικά δικαιώματα των συγγραφέων και των δημιουργών λογοτεχνικών, επιστημονικών και καλλιτεχνικών

²³³ Universal Copyright Convention as revised at Paris on 24 July 1971, UNESCO, Παρίσι, 1971. Για το πλήρες κείμενο της Συνθήκης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15241&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

²³⁴ Universal Copyright Convention, UNESCO, Γενεύη, 6/09/1952

έργων²³⁵ ενώ παράλληλα δεσμεύονται να υιοθετήσουν, συμβατά με την εν λόγω Σύμβαση, μέτρα ώστε να διασφαλίσουν την σωστή εφαρμογή της²³⁶.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης, τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να εξαιρέσουν τους δημιουργούς από την υποχρέωση κατάθεσης ειδικών εγγράφων, τα οποία είναι συνήθως απαραίτητα για την κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων σε μια χώρα, παρά μόνο στην περίπτωση που το εν λόγω έργο έχει παραχθεί εγχώρια. Αντιθέτως, στην περίπτωση που το έργο έχει παραχθεί στο έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους και έχουν ήδη εκπληρωθεί οι απαραίτητες διαδικασίες (χρηματικές εισφορές, συμβολαιογραφικά πιστοποιητικά, πληρωμή των τελών), τότε ο δημιουργός μπορεί να απολαμβάνει των δικαιωμάτων που απορρέουν από την παρούσα Σύμβαση χωρίς να χρειάζεται να προβεί σε περαιτέρω ενέργειες.

Επιπροσθέτως, η διάρκεια της παρεχόμενης προστασίας στο πεδίο της πνευματικής ιδιοκτησίας καθορίζεται αρχικά από την εθνική νομοθεσία κάθε συμβαλλόμενου κράτους.²³⁷ Ανεξάρτητα όμως από την εθνική νομοθεσία, η παραπάνω Σύμβαση ορίζει ότι η διάρκεια της προστασίας ενός έργου δεν θα πρέπει να είναι μικρότερη από την διάρκεια ζωής του δημιουργού ενώ θα διαρκεί ακόμη και για 25 χρόνια μετά το θάνατό του. Ωστόσο, εάν ένα κράτος υπολογίζει, σύμφωνα με την νομοθεσία του, την διάρκεια προστασίας με βάση τη ημερομηνία της πρώτης έκδοσης ενός έργου και όχι με βάση τη διάρκεια ζωής του δημιουργού, τότε θα πρέπει να παρέχει προστασία τουλάχιστον για 25 χρόνια από την ημερομηνία της πρώτης δημοσίευσης του έργου. Ο όρος δημοσίευση (Publication), όπως χρησιμοποιείται για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, σημαίνει την αναπαραγωγή σε υλική – απτή μορφή και την ευρεία διανομή στο κοινό αντιτύπων έργων, τα οποία μπορούν να διαβαστούν ή να γίνουν οπτικώς αντιληπτά²³⁸.

Η εν λόγω σύμβαση εξασφαλίζει επίσης τα οικονομικά συμφέροντα του δημιουργού, συμπεριλαμβανομένου του αποκλειστικού δικαιώματος του δημιουργού να εξουσιοδοτεί την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση και αναμετάδοση του έργου του είτε σε πρωτότυπη είτε σε παράγωγη μορφή²³⁹. Παράλληλα, προστατεύεται και το δικαίωμα του δημιουργού να εξουσιοδοτεί τη δημιουργία και δημοσίευση

²³⁵ Op Cit 233., αρθρ.1

²³⁶ Op Cit 233., αρθρ.10

²³⁷ Op Cit 233., αρθρ.4

²³⁸ Op Cit 233., αρθρ.6

²³⁹ Op Cit 233., αρθρ.4bis

μεταφράσεων του έργου του με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως παραδείγματος χάριν την περίπτωση όπου έχει προβλεφθεί δίκαια χρηματική αποζημίωση για τον αποκλειστικό κάτοχο του δικαιώματος μετάφρασης²⁴⁰.

Η Σύμβαση προβλέπει παράλληλα την δημιουργία διακυβερνητικής επιτροπής, η οποία αναλαμβάνει, *inter alia*, να αναλύει τα προβλήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της Σύμβασης, να προωθεί την συνεργασία με άλλους διεθνείς οργανισμούς όσον αφορά τα ζητήματα που τίθενται στο πεδίο της διεθνούς προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και να ενημερώνει τα συμβαλλόμενα κράτη για της δραστηριότητές της. Η επιτροπή αποτελείται από εκπροσώπους 18 συμβαλλόμενων κρατών και εκλέγεται με βάση την γεωγραφική θέση, τον πληθυσμό, της γλώσσες που ομιλούνται στα συμβαλλόμενα κράτη, το επίπεδο ανάπτυξης του κράτους, ενώ μπορούν να συμμετέχουν σε αυτήν ο γενικός διευθυντής της UNESCO, ο γενικός διευθυντής του WIPO²⁴¹ (Παγκόσμιος Οργανισμός Διανοητικής Ιδιοκτησίας) καθώς επίσης και ο γενικός γραμματέας του OAS²⁴² (Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών).²⁴³

Τέλος, στην περίπτωση που προκύψει νομική διαφορά μεταξύ δύο ή περισσότερων συμβαλλόμενων κρατών, η Σύμβαση ορίζει ότι θα πρέπει να ακολουθείται η διαδικασία της διαπραγμάτευσης μεταξύ των μερών, εκτός εάν τα κράτη συμφωνήσουν να παραπέμψουν την μεταξύ τους διαφορά στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης²⁴⁴. Όσον αφορά πρότερες πολυμερείς ή διμερείς συμβάσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών, αυτές δεν καταργούνται ωστόσο, σε περίπτωση αντίφασης μεταξύ της παρούσας σύμβασης και των άλλων συμβάσεων υπερισχύει η παρούσα²⁴⁵ ενώ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι δεν επιτρέπονται οι επιφυλάξεις στην Σύμβαση²⁴⁶.

²⁴⁰ Op Cit 233., αρθρ.5

²⁴¹ World Intellectual Property Organization. www.wipo.int

²⁴² Organization of American States. www.oas.org

²⁴³ Op Cit 233., αρθρ.11

²⁴⁴ Op Cit 233., αρθρ.15

²⁴⁵ Op Cit 233., αρθρ.19

²⁴⁶ Op Cit 233., αρθρ.20

4.2.2 Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003)

Όπως έχουμε δει μέχρι τώρα η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να λάβει περισσότερες από μια μορφές, από πολιτιστικά αγαθά όπως είναι οι Πυραμίδες της Αιγύπτου μέχρι και αντικείμενα, τα οποία έχουν ανακαλυφθεί δεκάδες μέτρα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας όπως το ναυάγιο στην Αντιδραγονέρα Κυθήρων²⁴⁷. Η πολιτιστική κληρονομιά όμως δεν αποτελείται μόνο από υλικά, απτά αγαθά αλλά και από παραδόσεις, ήθη και έθιμα, τα οποία αφενός δεν είναι μετρήσιμα αγαθά και αφετέρου δεν προστατεύονταν για πολύ καιρό στο διεθνές δίκαιο. Το νομικό αυτό κενό ήρθε να καλύψει το 2001 η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς²⁴⁸, η οποία υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της UNESCO κατά τη διάρκεια της 32^{ης} Γενικής Συνέλευσης, και τέθηκε σε ισχύ στις 20 Απριλίου 2006.

4.2.2.1 Ορισμοί

Σκοπός της Σύμβασης, η οποία αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο για το συγκεκριμένο πεδίο,²⁴⁹ είναι αφενός η διαφύλαξη και ο σεβασμός της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και αφετέρου η ευαισθητοποίηση σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο όσον αφορά τη σημασία της, ενώ παράλληλα προτεραιότητα δίνεται και στη θεμελίωση κατάλληλων συνθηκών προκειμένου να διευκολυνθεί η διεθνής συνεργασία στον τομέα αυτό.²⁵⁰ Η Σύμβαση του 2003 μας εφοδιάζει επίσης με αναλυτικό ορισμό για τον όρο «άυλη πολιτιστική κληρονομιά» και συγκεκριμένα την ορίζει «ως τις πρακτικές, παραδόσεις, γνώσεις και δεξιότητες ομάδων, κοινοτήτων αλλά και ατόμων – καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και τους πολιτιστικούς χώρους που συνδέονται με αυτές - τις οποίες οι κοινότητες και οι ομάδες αυτές αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς».²⁵¹ Η άυλη κληρονομιά, η οποία μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, παρέχει τις κοινωνικές ομάδες

²⁴⁷ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το συγκεκριμένο ναυάγιο βλ. την ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Ενάλιων Αρχαιολογικών Ερευνών. <http://www.ienae.gr>

²⁴⁸ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, Παρίσι, 2003. Για το πλήρες κείμενο της Σύμβασης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

²⁴⁹ Εκτός από το γεγονός ότι η Σύμβαση του 2003 αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο για την άυλη κληρονομιά, η Σύσταση του 1989 για το ίδιο ζήτημα επικεντρωνόταν περισσότερο στην καταγραφή και λιγότερο στην προστασία των ζωντανών πρακτικών και παραδόσεων συνεπώς η ανάγκη συμβατικού εργαλείου ολοένα και μεγαλώνουν. Βλ. Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, UNESCO, 1989, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

²⁵⁰ Op Cit 248., αρθρ.1

²⁵¹ Op Cit 248., αρθρ.2

με μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας στο χρόνο προωθώντας έτσι το σεβασμό προς την πολιτιστική πολυμορφία και την ανθρώπινη δημιουργικότητα.²⁵² Οι μορφές που μπορεί να λάβει η άυλη κληρονομιά είναι ποικίλες και συμπεριλαμβάνουν προφορικές παραδόσεις, παραστατικές τέχνες (τέχνες του θεάματος), κοινωνικές πρακτικές, τελετουργίες και εορταστικές εκδηλώσεις, πρακτικές σχετικές με τη φύση και το σύμπαν καθώς επίσης και παραδοσιακές τεχνοτροπίες.²⁵³ Αναφορικά με την έννοια της «Διαφύλαξης» η Σύμβαση ορίζει ότι: *«Διαφύλαξη σημαίνει την υιοθέτηση μέτρων για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας της άυλης κληρονομιάς συμπεριλαμβανομένων των μέτρων για την καταγραφή, έρευνα, συντήρηση, προστασία, προώθηση, ενίσχυση και μετάδοση μέσω τόσο της επίσημης όσο και της μη τυπικής εκπαίδευσης»*.²⁵⁴

4.2.2.2 Συμβατικά Όργανα

Για την αποτελεσματικότερη προστασία της Άυλης Κληρονομιάς δημιουργείται στο πλαίσιο της Σύμβασης, ως πρωταρχικό όργανο, η Γενική Συνέλευση, η οποία συνεδριάζει ανά δύο χρόνια και έχει το δικαίωμα να υιοθετήσει τους δικούς της κανόνες διαδικασίας.²⁵⁵ Εκτός από τη Γενική Συνέλευση, η Σύμβαση δημιουργεί δύο ακόμα όργανα, την «Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προστασία της Άυλης Κληρονομιάς»²⁵⁶ και το «Ταμείο για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς»²⁵⁷. Από τη μία πλευρά η Επιτροπή αποτελείται από 24 κράτη μέλη, η θητεία των οποίων είναι τετραετής²⁵⁸ και είναι αρμόδια, μεταξύ άλλων, να ελέγχει την εφαρμογή της Σύμβασης, να αναζητά μέσα προκειμένου να αυξήσει τους πόρους της, να προετοιμάζει και να υποβάλλει για έγκριση, στη Γενική Συνέλευση, οδηγίες για την εφαρμογή της Σύμβασης και να εξετάζει τις εκθέσεις²⁵⁹ αλλά και τα αιτήματα που υποβάλλουν σε αυτήν τα συμβαλλόμενα κράτη.²⁶⁰ Από την άλλη πλευρά, το Ταμείο συγκεντρώνει πόρους, οι οποίοι προέρχονται, *inter alia*, από τις συνεισφορές των Κρατών μερών, τα κεφάλαια που χορηγεί η Γενική Συνέλευση της UNESCO και

²⁵² Op Cit 248

²⁵³ Op Cit 248., αρθρ.2 (2)

²⁵⁴ Op Cit 248., αρθρ.2 (3)

²⁵⁵ Op Cit 248., αρθρ.4

²⁵⁶ Op Cit 248., αρθρ.5

²⁵⁷ Op Cit 248., αρθρ.25

²⁵⁸ Op Cit 248., αρθρ.6

²⁵⁹ Op Cit 248., αρθρ.29

²⁶⁰ Op Cit 248., αρθρ.7

τις δωρεές ή τα κληροδοτήματα είτε από άλλα κράτη είτε από οργανισμούς του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών.

4.2.2.3 Παρεχόμενη Προστασία

Η καθαυτό προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς περιγράφεται σε δύο επίπεδα στο κείμενο της Σύμβασης. Αφενός, προβλέπονται οι υποχρεώσεις των κρατών – μερών για το σκοπό αυτό (κρατικό επίπεδο) και αφετέρου συμπεριλαμβάνονται υποχρεώσεις, τις οποίες αναλαμβάνουν τα ίδια τα όργανα της Σύμβασης (διεθνές επίπεδο). Σε κρατικό επίπεδο, τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να καταγράψουν αρχικά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά στην επικράτειά τους²⁶¹ και να υποβάλουν σχετικό κατάλογο στην Επιτροπή. Επιπλέον, τα κράτη – μέρη υποχρεούνται αφενός να υιοθετήσουν τα απαραίτητα νομικά, τεχνικά, διοικητικά και οικονομικά μέτρα με σκοπό την ενδυνάμωση εκπαιδευτικών θεσμών, οι οποίοι σχετίζονται με τη διαχείριση της άυλης κληρονομιάς και αφετέρου να ενθαρρύνουν επιστημονικές, τεχνολογικές και καλλιτεχνικές μελέτες καθώς και ερευνητικές μεθοδολογίες για αποτελεσματική προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε κίνδυνο.²⁶² Τέλος, τα κράτη – μέρη θα πρέπει να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη εκπαιδευτικών και επικοινωνιακών προγραμμάτων με στόχο την ευρεία γνωστοποίηση των κινδύνων που αντιμετωπίζει η άυλη πολιτιστική κληρονομιά.²⁶³

Σε διεθνές επίπεδο, η Επιτροπή καταρτίζει δύο βασικά εργαλεία για την προστασία της άυλης κληρονομιάς: α) τον «Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας»²⁶⁴ και β) τον Κατάλογο Επείγουσας Προστασίας Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς²⁶⁵. Η Επιτροπή είναι επίσης αρμόδια να θεσπίσει τα κριτήρια, τα οποία πρέπει να πληροί ένα στοιχείο άυλης κληρονομιάς προκειμένου να εγγραφεί είτε στον ένα είτε στον άλλο κατάλογο.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι το μοντέλο προστασίας που υιοθετεί η Σύμβαση του 2003 ακολουθεί ουσιαστικά το πρότυπο της Σύμβασης για την Παγκόσμια Κληρονομιά (1972) καθώς οι ομοιότητες ανάμεσα στις δύο συμβάσεις είναι φανερές. Η θεσμοθέτηση τόσο Επιτροπής όσο και Ταμείου για την προστασία της κληρονομιάς

²⁶¹ Op Cit 248., αρθρ.12

²⁶² Op Cit 248., αρθρ.13

²⁶³ Op Cit 248., αρθρ.14

²⁶⁴ Op Cit 248., αρθρ.16

²⁶⁵ Op Cit 248., αρθρ.17

είναι βασικά χαρακτηριστικά και των δύο Συμβάσεων όπως επίσης και η δημιουργία καταλόγων κληρονομιάς για την αποτελεσματικότερη παρακολούθηση και προστασία των πολιτιστικών αγαθών.

4.2.3 Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων (2005)

Δύο μόλις χρόνια μετά την υπογραφή της Σύμβασης για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η διεθνής κοινότητα σταδιακά διαπίστωσε την ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης του νομικού πλαισίου στο πεδίο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αναγνωρίζοντας, κατά συνέπεια, την πολιτιστική πολυμορφία αφενός ως αναπόσπαστο χαρακτηριστικό και αφετέρου ως συστατικό στοιχείο της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, υιοθετήθηκε το 2005, στο πλαίσιο της UNESCO, η Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων.²⁶⁶ Η παραπάνω Σύμβαση, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 18 Μαρτίου 2007, απαρτίζεται σήμερα από 125 κράτη – μέλη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, η οποία την επικύρωσε τον Ιανουάριο του 2007.

Η Σύμβαση αφορά κυρίως την προστασία, την προώθηση και το σεβασμό της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων καθώς επίσης και την ενίσχυση του διαπολιτισμικού διαλόγου και της διεθνούς συνεργασίας μεταξύ των κρατών.²⁶⁷ Επιπλέον, μεγάλη βαρύτητα δίνεται, στο κείμενο της Σύμβασης, τόσο στην εννοιολογική προσέγγιση του θέματος όσο και στην συνεργασία μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων κρατών στο πεδίο αυτό. Αναφορικά με την εννοιολογική προσέγγιση, το άρθρο 4 της Σύμβασης αφιερώνεται εξολοκλήρου στον προσδιορισμό βασικών ορισμών όπως: «πολιτιστική πολυμορφία²⁶⁸», «πολιτιστικές εκφράσεις»²⁶⁹, «πολιτιστικές βιομηχανίες»²⁷⁰ και «Διαπολιτισμικότητα»²⁷¹,

²⁶⁶ Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, UNESCO, Παρίσι, 2005. Για το πλήρες κείμενο της Σύμβασης βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

²⁶⁷ Ibid., αρθρ. 1

²⁶⁸ Ibid., αρθρ. 4(1). «Η « Πολιτιστική Πολυμορφία» παραπέμπει στην πολλαπλότητα των μορφών με τις οποίες οι πολιτισμοί των ομάδων και των κοινωνιών βρίσκουν την έκφρασή τους. Οι εκφράσεις αυτές μεταδίδονται στο πλαίσιο ομάδων και κοινωνιών αλλά και μεταξύ τους. Η «πολιτιστική πολυμορφία» εκδηλώνεται όχι μόνο με τις ποικίλες μορφές, μέσω των οποίων η πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας εκφράζεται, εμπλουτίζεται και διαβιβάζεται χάρη στην ποικιλία των πολιτιστικών εκφράσεων, αλλά εκδηλώνεται επίσης, μέσω διαφόρων τρόπων καλλιτεχνικής δημιουργίας, παραγωγής, διάδοσης, διανομής και απόλαυσης πολιτιστικών εκφράσεων, ανεξαρτητως των χρησιμοποιούμενων μέσων και τεχνολογιών».

²⁶⁹ Ibid., αρθρ. 4 (3). «Οι «Πολιτιστικές Εκφράσεις» είναι οι εκφράσεις, που προκύπτουν από τη δημιουργικότητα απόμων, ομάδων ή κοινωνιών και οι οποίες εμπεριέχουν πολιτιστικό περιεχόμενο».

αποσαφηνίζοντας έτσι τις πιο βασικές έννοιες, τις οποίες συναντάμε συνήθως, μελετώντας το συγκεκριμένο θέμα.

Στο άρθρο 2 της Σύμβασης περιγράφονται, επίσης, κάποιες βασικές κατευθυντήριες αρχές, με βάση τις οποίες θα πρέπει να δρουν τα κράτη – μέρη κατά την εφαρμογή της Σύμβασης. Οι Αρχές αυτές περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων του ατόμου και των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και την αρχή της ίσης αξιοπρέπειας και του σεβασμού όλων των πολιτισμών. Επιπλέον, στις κατευθυντήριες αρχές του άρθρου 2 συγκαταλέγεται και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να εκλαμβάνεται η προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξη του κράτους.²⁷²

Βασικός άξονας της Σύμβασης είναι οι υποχρεώσεις που θα πρέπει να αναλάβουν τα συμβαλλόμενα κράτη προκειμένου να προωθήσουν την προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας. Το κεφάλαιο IV περιγράφει αναλυτικά τα μέτρα, τα οποία θα πρέπει να υιοθετήσουν τα κράτη – μέρη, για το σκοπό αυτό, συμπεριλαμβάνοντας α) ρυθμιστικά μέτρα με στόχο την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων, β) μέτρα που στοχεύουν στην διασφάλιση της πρόσβασης των πολιτιστικών βιομηχανιών στα μέσα παραγωγής, γ) μέτρα, τα οποία θα προφέρουν δημόσια οικονομική βοήθεια και δ) μέτρα για την προώθηση της πολυμορφίας των μέσων μαζικής ενημέρωσης.²⁷³ Επιπρόσθετα, προβλέπονται μέτρα για την προώθηση και την προστασία των πολιτικών εκφράσεων, τα οποία αφορούν αφενός τη διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών, ώστε να μπορούν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες να δημιουργούν, να παράγουν και να διακινούν τις πολιτιστικές τους εκφράσεις²⁷⁴ και αφετέρου τη διατήρηση των πολιτιστικών εκφράσεων, οι οποίες υπόκεινται στον κίνδυνο εξάλειψης²⁷⁵.

Παράλληλα, προωθείται η υιοθέτηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων²⁷⁶, η ενεργός συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στην προστασία και την προώθηση

²⁷⁰ Ibid., αρθρ. 4 (5). « Οι « Πολιτιστικές Βιομηχανίες» παραπέμπουν στις βιομηχανίες, που παράγουν ή διανέμουν πολιτιστικά αγαθά ή υπηρεσίες».

²⁷¹ Op Cit 266., αρθρ.4 (8). «Η «Διαπολιτισμικότητα» παραπέμπει στην ύπαρξη και τη δίκαιη αλληλεπίδραση των διαφόρων πολιτισμών καθώς και στη δυνατότητα ανάδρασης κοινών πολιτιστικών εκφράσεων, μέσω του διαλόγου και του αμοιβαίου σεβασμού».

²⁷² Op Cit 266., αρθρ.2

²⁷³ Op Cit 266., αρθρ.6

²⁷⁴ Op Cit 266., αρθρ.7

²⁷⁵ Op Cit 266., αρθρ.8

²⁷⁶ Op Cit 266., αρθρ.10

της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων²⁷⁷ και η διεθνής συνεργασία²⁷⁸, η οποία έχει ως στόχο να διευκολύνει το διαπολιτισμικό διάλογο, να ενισχύσει τις διεθνείς πολιτιστικές ανταλλαγές, αυξάνοντας έτσι τις δυνατότητες των πολιτιστικών θεσμών του δημοσίου τομέα κάθε κράτους, να ενδυναμώσει τη συνεργασία μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα στο πεδίο της προώθησης των πολιτιστικών εκφράσεων και να προωθήσει την ευρεία χρήση της νέας τεχνολογίας.

Όσον αφορά τη συνεργασία αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, η Σύμβαση ορίζει τα μέσα, με τα οποία τα ανεπτυγμένα κράτη μπορούν να συνεισφέρουν στη βιώσιμη ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας παγκοσμίως²⁷⁹. Τα μέσα αυτά συμπεριλαμβάνουν την ενίσχυση των πολιτιστικών βιομηχανιών των αναπτυσσόμενων χωρών, την ανταλλαγή πληροφοριών, την κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού των αναπτυσσόμενων χωρών στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, τη μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας αλλά και την παροχή δημόσιας αναπτυξιακής βοήθειας. Η παροχή οικονομικής στήριξης πραγματοποιείται, σύμφωνα με τη Σύμβαση, μέσω του Διεθνούς Ταμείου για την πολιτιστική πολυμορφία²⁸⁰, οι πόροι του οποίου απαρτίζονται, όπως συνηθίζεται και για τις υπόλοιπες Συμβάσεις της UNESCO, από εκούσιες συνεισφορές των Μερών, δωρεές, κληροδοτήματα κλπ.

Για την ομαλότερη εφαρμογή της Σύμβασης προβλέπεται επίσης η δημιουργία αφενός της Διάσκεψης των Μερών, η οποία αποτελεί το ανώτατο όργανο της Σύμβασης και έχει, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα να υιοθετεί μέτρα για την περαιτέρω προώθηση των σκοπών της²⁸¹ και αφετέρου της Διακυβερνητικής Επιτροπής²⁸², η οποία αποτελείται από 24 κράτη – μέρη και λειτουργεί υπό την εποπτεία της Διάσκεψης. Ανάμεσα στις αρμοδιότητες της Επιτροπής συγκαταλέγονται τόσο η προώθηση των στόχων της Σύμβασης και η διασφάλιση της εφαρμογής της όσο και η υποβολή συστάσεων για ερωτήματα που εκφράζουν τα συμβαλλόμενα κράτη.

²⁷⁷ Op Cit 266., αρθρ.11

²⁷⁸ Op Cit 266., αρθρ.12

²⁷⁹ «Ως βιώσιμη ανάπτυξη νοείται η διαδικασία, η οποία ενισχύει την ελευθερία, όταν πληρούνται οι ουσιώδεις επιθυμίες των ατόμων και συνεπώς ο υλικός πλούτος αποτελεί απλά λειτουργικό μέσο στο πλαίσιο ενός συστήματος αξιών και κοινωνικής και οικονομικής προόδου, το οποίο καθορίζεται από τον πολιτισμό και την κουλτούρα». Lorenzo, Tania García, “Culture and Development: a holistic view”, στο UNESCO, “Culture and Development”, UNESCO La Habana, No 7, 2012, σ. 76 και Op Cit 266., αρθρ.14

²⁸⁰ Op Cit 266., αρθρ.18

²⁸¹ Op Cit 266., αρθρ.22

²⁸² Op Cit 266., αρθρ.23

Τέλος, σε περίπτωση που προκύψει οποιαδήποτε διαφορά μεταξύ των μερών προβλέπεται επίλυση μέσω των συνηθισμένων οδών ειρηνικής επίλυσης διαφορών²⁸³ (διαπραγμάτευση, μεσολάβηση, φιλικός διακανονισμός κλπ²⁸⁴).

4.2.4 Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία (2001)

Η Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία²⁸⁵, η οποία υιοθετήθηκε το 2001, αποτελεί την πρώτη προσπάθεια της UNESCO να καταγράψει και να προωθήσει τις βασικές αρχές και τους βασικούς κανόνες που αφορούν την πολιτιστική πολυμορφία. Η Διακήρυξη, η οποία αποτέλεσε και τη βάση της Σύμβασης του 2005, εκλαμβάνει την πολυμορφία ως κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, ενώ παράλληλα τη συνδέει με την ανάπτυξη, όχι μόνο την οικονομική αλλά κυρίως την διανοητική, πνευματική και ηθική²⁸⁶.

Επιπλέον, το άρθρο 4 αναγνωρίζει τη συμβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτιστικών δικαιωμάτων,²⁸⁷ στην προστασία της πολυμορφίας, ενώ σημειώνει παράλληλα τη λειτουργία τους ως εγγυητή της απρόσκοπτης ανάπτυξης της πολιτιστικής πολυμορφίας ιδιαίτερα για τα άτομα που ανήκουν σε μειονότητες ή κοινότητες αυτοχθόνων λαών. Επιπροσθέτως, μείζονος σημασίας για την προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας είναι η υιοθέτηση εθνικών πολιτιστικών πολιτικών αλλά και η διεθνής συνεργασία, η οποία έχει στόχο να ενθαρρύνει και να στηρίξει τις αναπτυσσόμενες χώρες ώστε να ιδρύσουν και να θεμελιώσουν βιώσιμες και ανταγωνιστικές πολιτιστικές βιομηχανίες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.²⁸⁸

Τέλος, στο κείμενο της Διακήρυξης προσαρτάται προτεινόμενο σχέδιο δράσης με συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές και προτάσεις για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Διακήρυξης. Οι κατευθυντήριες αυτές συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, α) την προώθηση του διεθνούς διαλόγου, β) την ενθάρρυνση της γλωσσικής πολυμορφίας σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης, γ) τη

²⁸³ Op Cit 266., αρθρ.25.

²⁸⁴ Op Cit 266., Παράρτημα, αρθρ.1. Ειδικότερα για τη μέθοδο του φιλικού διακανονισμού, Η σύμβαση προβλέπει, σε ξεχωριστό παράρτημα, τη δημιουργία Επιτροπής Συμφιλίωσης μετά από αίτηση ενός εκ των Μερών και για μία συγκεκριμένη διαφορά.

²⁸⁵ Universal Declaration on Cultural Diversity, UNESCO, 2001. Για το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης βλ.

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

(Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάρτιος 2013)

²⁸⁶ Ibid., αρθρ. 3

²⁸⁷ Ibid., αρθρ.5

²⁸⁸ Ibid., αρθρ.10

διαμόρφωση στρατηγικών για τη διατήρηση και την ενίσχυση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, και δ) την προστασία της παραδοσιακής γνώσης (traditional knowledge), ιδιαίτερα των αυτοχθόνων λαών.²⁸⁹

4.3 Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Πράξη

Η Σύμβαση του 2003 θεμελίωσε το πλαίσιο μέσα στο οποίο τα κράτη – μέρη υλοποιούν πολιτικές και δράσεις για την προστασία της άυλης κληρονομιάς. Τι είναι όμως η άυλη κληρονομιά επί της ουσίας; Ποια είναι τα στοιχεία που τη συγκροτούν και ποιες είναι οι μορφές που λαμβάνει; Ποιες είναι οι συγκεκριμένες δράσεις των οργάνων της Σύμβασης και των εθνικών αρχών για την προστασία και τη διαφύλαξη της κληρονομιάς αυτής και κατά πόσο επιτυγχάνουν αυτές τους στόχους τους;

Αν και αρκετά αναλυτικός, ο ορισμός που εμπεριέχει η Σύμβαση σίγουρα δεν είναι εξαντλητικός, συνεπώς ο προσδιορισμός των στοιχείων που συγκροτούν την άυλη κληρονομιά και η αποτελεσματική διαφύλαξη της, να επαφίεται στα ίδια τα κράτη. Ο μηχανισμός της UNESCO σε συνδυασμό με τις κρατικές δράσεις, έχουν στόχο να διαφυλάξουν την άυλη κληρονομιά, εστιάζοντας περισσότερο στη διαδικασία μετάδοσης της παραδοσιακής γνώσης²⁹⁰ στις επόμενες γενιές παρά στο τελικό προϊόν της διαδικασίας αυτής.²⁹¹ Η άυλη κληρονομιά, η οποία ορίζεται ως τέτοια από τα ίδια τα μέλη μιας κοινότητας²⁹² συμβάλει στη διευκόλυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου και την κοινωνική συνοχή εφόσον παρέχει στα μέλη μιας κοινότητας τη αίσθηση της ταυτότητας αλλά και του «ανήκειν». Εκτός όμως από την κοινωνική συνοχή, η άυλη κληρονομιά μπορεί να έχει και οικονομική αξία για τα μέλη μιας κοινότητας. Ένα τέτοιο παράδειγμα μπορεί να είναι η κατανάλωση παραδοσιακών φυτικών φαρμάκων από την ίδια την κοινότητα ή πώληση εισιτηρίων για κάποια παράσταση όπως είναι το θέατρο σκιών των Χμέρ στην Καμπότζη.²⁹³

²⁸⁹ Op Cit 285., “Annex II Main lines of an action plan for the implementation of the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity”.

²⁹⁰ Ως Παραδοσιακή γνώση νοούνται οι γνώσεις που εμπεριέχονται στις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα αυτοχθόνων ή τοπικών κοινοτήτων όπως για παράδειγμα οι παραδοσιακές γεωργικές τεχνικές ή παραδοσιακά εργαλεία κυνηγιού. Βλ. Sunder, Madhavi, “*The Invention OF Traditional Knowledge*”, 70 *Law and Contemporary Problems*, 2007, σσ. 97-124 και “Traditional Knowledge”, Information Sheet, UNESCO, Bureau of Public Information, http://www.unesco.org/bpi/pdf/memobpi48_tradknowledge_en.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

²⁹¹ UNESCO, “*What is Intangible Cultural Heritage?*” Info Kit, UNESCO, 2011 σ. 8

²⁹² Ibid., σ.5

²⁹³ Ibid., σ. 6

4.3.1 Στοιχεία και Εκφάνσεις της Άυλης Κληρονομιάς

Όπως είδαμε παραπάνω, το άρθρο 3 της Σύμβασης του 2003 ορίζει την άυλη κληρονομιά ως τις πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές, τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Ο ορισμός αυτός ωστόσο δεν είναι σε θέση να χαρακτηρίσει πλήρως την έννοια της άυλης κληρονομιάς, εφόσον δεν περιέχει τα στοιχεία που την συγκροτούν και τις μορφές που αυτή λαμβάνει. Από το μια πλευρά, οι παραδόσεις, τα έθιμα και οι πρακτικές που αναφέρονται παραπάνω δεν αποτελούν απαραίτητα πρακτικές του παρελθόντος αλλά αντίθετα συμπεριλαμβάνουν σύγχρονες πρακτικές που επιβιώνουν μέχρι σήμερα.²⁹⁴ Από την άλλη πλευρά, η έννοια της άυλης κληρονομιάς τείνει να συμπεριλαμβάνει όλες τις πρακτικές που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά, ανεξαρτήτως εάν μερικές από αυτές είναι παρόμοιες για πολλά μέρη του κόσμου. Επιπλέον, αντίθετα από την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, η οποία κρίνεται με βάση την οικουμενική της αξία, η άυλη κληρονομιά διακρίνεται για την αξία και τη θέση που κατέχει στο πλαίσιο μια κοινότητας.

Αναφορικά με τις μορφές που λαμβάνει η άυλη κληρονομιά, σύμφωνα με το διαχωρισμό της UNESCO, μπορούμε να διακρίνουμε πέντε κατηγορίες. Πρώτον, μια από τις μορφές άυλης κληρονομιάς είναι οι προφορικές παραδόσεις²⁹⁵, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται ρητά, ιστορίες, γρίφοι, θρύλοι, μύθοι, επικά τραγούδια, ποιήματα, προσευχές, ύμνοι, δραματικές παραστάσεις κλπ, τα οποία χρησιμοποιούνται προκειμένου να μεταβιβάσουν πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες αλλά και συλλογικές μνήμες στις επόμενες γενιές. Για παράδειγμα, ο μύθος Hikaye²⁹⁶ στην Παλαιστίνη αποτελεί μια από τις ιστορίες που γνωρίζουν και αφηγούνται όλες σχεδόν οι γυναίκες ηλικίας άνω των 70 ετών. Ο μύθος αυτός, τον οποίο συνηθίζουν

²⁹⁴ Για παράδειγμα, στις περισσότερες περιοχές του Μεξικού οι κοινότητες γιορτάζουν την προσωρινή επιστροφή των αποθανόντων συγγενών και αγαπημένων τους προσώπων στη γη κατά τη διάρκεια της «Ημέρας των νεκρών». Αυτοί οι εορτασμοί, οι οποίοι συνδυάζουν προ – ισπανικές θρησκευτικές τελετές με σύγχρονα καθολικά έθιμα, λαμβάνουν χώρα κάθε χρόνο τέλη Οκτωβρίου με αρχές Νοεμβρίου, ημερομηνία που συμπίπτει με τον ετήσιο κύκλο καλλιέργειας καλαμποκιού. Βλ. Zarate, Christina, “*Día De Los Muertos: A User’s Guide*”, Program of Latino History and Culture, Smithsonian National Museum of American History. <http://latino.si.edu/dayofthedead/DODManual.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013).

²⁹⁵ Οι προφορικές παραδόσεις συνδέονται άμεσα με τη γλώσσα, όσον αφορά τη μετάδοση τους από γενιά σε γενιά ωστόσο, η προστασία και διατήρηση της ξεφεύγει από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης του 2003, η οποία την αναγνωρίζει, απλά, ως το βασικό εργαλείο μετάδοσης των προφορικών παραδόσεων. Ορ Cit 248., αρθρ.2.2(α)

²⁹⁶ UNESCO, “*Intangible Cultural Heritage Domains*”, Info Kit, UNESCO, 2011 σ. 5

να διηγούνται σε νέες κοπέλες και παιδιά, αποτελεί μια κριτική θεώρηση της κοινωνίας από την οπτική γωνία των γυναικών.

Μια δεύτερη κατηγορία είναι οι παραστατικές τέχνες, στις οποίες συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων ο χορός, η μουσική – είτε φωνητική είτε ορχηστρική, το θέατρο και η παντομίμα. Από τις παραπάνω, η μουσική είναι η τέχνη με τη μεγαλύτερη οικουμενική απήχηση καθώς τη συναντάμε σε κάθε έκφανση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα παραστατικής τέχνης είναι η Σάμπα της Βραζιλίας, η οποία αναπτύχθηκε βάσει των χορών και των πολιτιστικών παραδόσεων αφρικανών σκλάβων, ενσωματώνοντας παράλληλα και στοιχεία της πορτογαλικής κουλτούρας, όπως είναι η πορτογαλική γλώσσα.²⁹⁷ Τρίτη κατηγορία άυλης κληρονομιάς αποτελούν οι κοινωνικές πρακτικές και τελετές, οι οποίες διεξάγονται σε ειδικές περιστάσεις όπως είναι η γέννηση ενός παιδιού, οι τελετές μύησης και οι τελετές που σχετίζονται με το κυνήγι ή το ψάρεμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τελετή θεραπείας *Vimbuzza* στο Μαλάουι²⁹⁸ (*Vimbuzza Healing Ritual*), η οποία αναπτύχθηκε κατά το 19^ο αιώνα και λειτουργεί σαν ένα μέσο που χρησιμοποιεί κανείς για να ξεπεράσει τυχόν τραυματικές εμπειρίες.

Ακόμα μια κατηγορία άυλης κληρονομιάς είναι πρακτικές που σχετίζονται με τη φύση και το σύμπαν, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν γνώσεις για την χλωρίδα και την πανίδα, παραδοσιακές θεραπείες και σαμανιστικές τελετές.²⁹⁹ Στην Βολιβία, για παράδειγμα, εκτός από την παραδοσιακή φαρμακοποιία, οι Kallawayas έχουν αναπτύξει το δικό τους παραδοσιακό ιατρικό σύστημα, το οποίο βασίζεται στις γνώσεις των αυτοχθόνων της περιοχής των Άνδεων.³⁰⁰ Τέλος, η πέμπτη κατηγορία άυλης κληρονομιάς σχετίζεται με τις παραδοσιακές τεχνοτροπίες και συγκεκριμένα με δεξιότητες στην κατασκευή εργαλείων, ρούχων, κοσμημάτων, ιερών αντικειμένων κτλ, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους Newars από το Κατμαντού, οι οποίοι εξειδικεύονται στην κατασκευή μεταλλικών αντικειμένων, κοσμημάτων και στολιδιών.³⁰¹

²⁹⁷ Op Cit 296., σ. 7

²⁹⁸ Op Cit 296., σ. 9

²⁹⁹ Op Cit 296., σ. 12

³⁰⁰ Op Cit 296., σ. 13

³⁰¹ Diwasa, Tulasi, Bandhu, Chura Mani, and Nepal, Bhim, “*The Intangible Cultural Heritage of Nepal: Future Directions*”, UNESCO, Katmandu Office, 2007. σ. 17

4.3.2 Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Όπως συνηθίζεται σχεδόν για όλες τις Συμβάσεις που υιοθετεί η UNESCO, έτσι και στη Σύμβαση του 2003, θεμελιώνονται συμβατικά όργανα, τα οποία είναι υπεύθυνα για την υλοποίηση και την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης. Τα κύρια όργανα της Σύμβασης είναι αφενός η Γενική Συνέλευση των Μερών, βασική αρμοδιότητα της οποίας είναι η υιοθέτηση γενικών πολιτικών και κατευθυντήριων γραμμών, και αφετέρου η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία είναι αρμόδια να διεκπεραιώνει, σε λειτουργικό επίπεδο, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση.

4.3.2.1 Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η Επιτροπή, η οποία έχει αναλάβει και την μερίδα του λέοντος όσον αφορά την υλοποίηση της Σύμβασης, σε συνεργασία με το Συμβουλευτικό Σώμα³⁰² καταρτίζει τους Καταλόγους που θεμελιώνει η Σύμβαση βάσει κριτηρίων που έχει προσδιορίσει η ίδια. Από τη μία πλευρά, η Επιτροπή καταρτίζει τον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς με στόχο την αύξηση της επίγνωσης σχετικά με τη σημασία των στοιχείων που αναγράφονται σε αυτόν. Τα κριτήρια³⁰³, τα οποία έχει θεσπίσει η Επιτροπή και που πρέπει να πληροί ένα στοιχείο για να εγγραφεί στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο είναι τα εξής πέντε: 1) το στοιχείο θα πρέπει να αποτελεί κομμάτι άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 2 της Σύμβασης, 2) η εγγραφή στον Κατάλογο θα πρέπει να λειτουργεί ως μέσο διασφάλισης της επίγνωσης για τη σημασία της άυλης κληρονομιάς και να προωθεί το διαπολιτισμικό διάλογο, αντανακλώντας παράλληλα την παγκόσμια πολιτιστική πολυμορφία, 3) θα πρέπει να υλοποιούνται ήδη μέτρα με στόχο την προστασία του προτεινόμενου για εγγραφή στοιχείου άυλης κληρονομιάς, 4) το στοιχείο προτείνεται μετά από συνδιαλλαγή με την κοινότητα ή τα άτομα, των οποίων το στοιχείο αυτό αποτελεί μέρος της κληρονομιάς τους και μόνο με τη σύμφωνη γνώμη αυτών και 5) το στοιχείο θα πρέπει να είναι ήδη καταγεγραμμένο στους εθνικούς καταλόγους άυλης κληρονομιάς.

³⁰² UNESCO, “General Assembly of the States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”, Fourth Session, UNESCO Headquarters, Room II, ITH/12/4.GA/5, Paris, 3 May 2012, σ. 5

³⁰³ UNESCO, “General Assembly of the States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”, Second Session, UNESCO Headquarters, ITH/08/2.GA/CONF.202/Resolutions, June 2008

Η αξιολόγηση των προτάσεων, τις οποίες τα κράτη μπορούν να καταθέσουν είτε μονομερώς είτε από κοινού με άλλα κράτη, γίνεται από επικουρικό όργανο της Επιτροπής και περιλαμβάνει πρόταση για το αν θα πρέπει να γίνει, τελικά, η εγγραφή του στοιχείου στον κατάλογο ή όχι. Η τελική απόφαση ωστόσο, λαμβάνεται από την Επιτροπή, η οποία εάν απορρίψει ένα στοιχείο τότε το κράτος που έχει υποβάλει την πρόταση δεν έχει δικαίωμα να καταθέσει ξανά την ίδια υποψηφιότητα παρά μόνο μετά την πάροδο τεσσάρων χρόνων. Επιπλέον, η Γραμματεία της UNESCO, η οποία λειτουργεί υποστηρικτικά προς την Επιτροπή³⁰⁴, είναι υπεύθυνη για την ετήσια δημοσίευση και την ενημέρωση του Καταλόγου. Το 2008 η Επιτροπή ενσωμάτωσε στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο και τα στοιχεία άυλης κληρονομιάς, τα οποία είχε ανακηρύξει ως αριστουργήματα³⁰⁵ από το 2001 έως το 2005, ενώ κατά την περίοδο 2009 – 2012 προστέθηκαν στον Κατάλογο 167 νέα στοιχεία.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η Ελλάδα σημειώνει μόλις μία εγγραφή³⁰⁶ στον παραπάνω κατάλογο, η οποία έχει κατοχυρωθεί από κοινού με την Ιταλία, την Ισπανία και το Μαρόκο. Η μοναδική εγγραφή της χώρας μας καταδεικνύει την αδυναμία της ελληνικής πολιτικής να προωθήσει και να διατηρήσει την πολιτιστική μας κληρονομιά, η οποία αποδυναμώνεται ολοένα και περισσότερο στη σύγχρονη εποχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αδυναμίας της Ελλάδας αποτελεί η περίπτωση του Καραγκιόζη³⁰⁷, στοιχείου που κατοχυρώθηκε στη γείτονα χώρα, Τουρκία, το 2009, χωρίς τη συμμετοχή της Ελλάδας. Η γέννηση του χαρακτήρα του Καραγκιόζη δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένη ωστόσο, ο χαρακτήρας αυτός αποτελεί εγγενές στοιχείο της ελληνικής παράδοσης και συνεπώς το λιγότερο που θα μπορούσε να πράξει η ελληνική Πολιτεία είναι να κατοχυρώσει το στοιχείο αυτό από κοινού με την Τουρκία. Στόχος δεν είναι να αποκλείσουμε τον τουρκικό

³⁰⁴ Op Cit 248., αρθρ.10

³⁰⁵ Για την περίοδο 2001 – 2005, η UNESCO ανακήρυξε 90 στοιχεία ως «αριστουργήματα προφορικής άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας (Masterpieces of Intangible Cultural Heritage). Μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης του 2003, τα στοιχεία αυτά ενσωματώθηκαν στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο, ενώ παράλληλα η UNESCO ανακοίνωσε ότι δεν θα υπάρξει άλλη παρόμοια ανακήρυξη. Στα στοιχεία αυτά συμπεριλαμβάνονταν, μεταξύ άλλων, το καρναβάλι του Binche στο Βέλγιο, η προφορική κληρονομιά του Gelede στη Νιγηρία και τα σχέδια στην άμμο στο Vanatu. Για την πλήρη λίστα βλ. <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=11&inscription=2&type=2> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

³⁰⁶ Πρόκειται για τη «Μεσογειακή Διατροφή», η οποία προστέθηκε στον Κατάλογο το 2010. Σήμερα η περίπτωση της Μεσογειακής Διατροφής βρίσκεται και πάλι υπό εξέταση καθώς προτάθηκε εκ νέου για εγγραφή στον κατάλογο με την επιπλέον συμμετοχή της Κροατίας, της Κύπρου και της Πορτογαλίας. βλ. UNESCO, Nomination Form, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00553> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

³⁰⁷ Βλ. Ιστοσελίδα UNESCO, Intangible Cultural Heritage, Lists and Register.

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00559> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

λαό από ένα στοιχείο που μπορεί να θεωρούν μέρος της παράδοσης τους, αλλά να διασφαλίσουμε ότι σίγουρα αποτελεί μέρος και της δικής μας παράδοσης. Η άυλη κληρονομιά άλλωστε γεννιέται από το λαό και ανήκει σε αυτόν και όχι στο κράτος και επομένως είναι ο ελληνικός λαός, ο οποίος στη συγκεκριμένη περίπτωση έχασε την ευκαιρία να παρουσιάσει στον υπόλοιπο κόσμο την πλούσια πολιτιστική του παράδοση.

4.3.2.2 Κατάλογος Επείγουσας Προστασίας Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Κατά τα πρότυπα της Σύμβασης της Χάγης του 1954, η Σύμβαση του 2003 θεμελιώνει τον «Κατάλογο Επείγουσας Προστασίας Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς», ο οποίος έχει στόχο να προστατεύσει στοιχεία άυλης κληρονομιάς που απειλούνται, άμεσα, με εξαφάνιση. Τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένα στοιχείο άυλης κληρονομιάς για να εγγραφεί στον Κατάλογο σχεδόν ταυτίζονται με τα κριτήρια του Αντιπροσωπευτικού Καταλόγου, με τη διαφορά ότι για την εγγραφή στο συγκεκριμένο Κατάλογο θα πρέπει το υποψήφιο στοιχείο να βρίσκεται σε κίνδυνο παρά τις προσπάθειες που ήδη έχουν καταβληθεί για τη διαφύλαξή του. Σε περιπτώσεις κατεπείγουσας ανάγκης επισπεύδεται και η διαδικασία αξιολόγησης προκειμένου να μη χάνεται πολύτιμος χρόνος για την προστασία του απειλούμενου στοιχείου. Τέλος, για το 2012, η Επιτροπή έχει προσθέσει μόλις 4 στοιχεία άυλης κληρονομιάς από το Κιργιστάν, την Ουγκάντα, την Μποτσουάνα και την Ινδονησία.

4.3.2.3 Μητρώο Προγραμμάτων και Καλύτερων Πρακτικών Διαφύλαξης

Σύμφωνα με το άρθρο 18 της Σύμβασης του 2003, η Επιτροπή αναλαμβάνει να επιλέγει και να προωθεί, κατά περιόδους, προγράμματα, σχέδια και δραστηριότητες εθνικού και περιφερειακού χαρακτήρα, τα οποία εκτιμά ότι αντικατοπτρίζουν καλύτερα τις αρχές και τους στόχους της Σύμβασης. Μέχρι σήμερα η Επιτροπή έχει επιλέξει 10 προγράμματα, με τη Βραζιλία και την Ισπανία να σημειώνουν από δύο συμμετοχές, το Βέλγιο, την Ουγγαρία, το Μεξικό, την Κίνα, και την Ινδονησία από μία και τέλος τη Βολιβία, τη Χιλή και το Περού, οι οποίες συμμετέχουν με κοινό πρόγραμμα.³⁰⁸

³⁰⁸ Op Cit 307

4.4 Προκλήσεις για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

4.4.1 Παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση, φαινόμενο που ολοένα και διευρύνεται κατά τις τελευταίες δεκαετίες, αποτελεί μια από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Η «απειλή» της παγκοσμιοποίησης έχει συμβάλλει δραστικά στην διαπίστωση της σημασίας του κατέχει η πολιτιστική κληρονομιά για την πολιτιστική πολυμορφία. Οι τοπικές κοινότητες πλέον αντιλαμβάνονται, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με το παρελθόν, το ρόλο που διαδραματίζει η πολιτιστική κληρονομιά στη διαμόρφωση της ταυτότητας αλλά και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και συνεπώς οι επιρροές της παγκοσμιοποίησης μπορεί να έχουν καταστροφικές συνέπειες για την προσπάθεια διατήρησής της.³⁰⁹

Βεβαίως, το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, δύναται να λειτουργήσει και θετικά παρέχοντας ευκαιρίες όπως είναι η εύκολη πρόσβαση στη γνώση και την πληροφορία. Η ενημέρωση για πληθώρα ζητημάτων, όπως είναι η πολιτιστική κληρονομιά, είναι δυνατόν να εξασφαλίσει την ευρεία ορατότητα των πολιτιστικών εκφράσεων και να αυξήσει το ενδιαφέρον για την διατήρησή τους.³¹⁰ Επιπλέον, οι νέες τεχνολογίες μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλεία μέσω των οποίων μπορούν να επιλυθούν πρακτικά ζητήματα, όπως η καταγραφή και η μετάδοση της άυλης (και υλικής) πολιτιστικής κληρονομιάς.³¹¹

Από την άλλη πλευρά, τα πασιφανή οφέλη που συνεπάγεται η παγκοσμιοποίηση, μπορούν εύκολα να αντισταθμιστούν από τις αρνητικές συνέπειες ίδιου φαινομένου. Οι ίδιες τεχνολογίες μπορούν κάλλιστα να έχουν ως συνέπεια τη στασιμότητα των πολιτιστικών πρακτικών, με αποτέλεσμα να καταστεί αδύνατη η συνεχής εξέλιξή τους. Η ηχογράφηση, για παράδειγμα, μιας συγκεκριμένης εκδοχής ενός παραδοσιακού τραγουδιού, το οποίο έχει ποικίλες διαφορετικές εκδοχές κατά την προφορική εκτέλεση, ενδέχεται να οδηγήσει αφενός στην εμπορευματοποίηση της ηχογραφημένης εκδοχής και αφετέρου στην εξαφάνιση των υπολοίπων. Υπό αυτή την έννοια η τεχνολογία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως εργαλείο/μέσο και όχι ως κατευθυντήριο όργανο.

³⁰⁹ Matsuura, Koichiro, “*Globalization, Intangible Cultural Heritage and the Role of UNESCO*”, στο International Conference “Globalization and Intangible Cultural Heritage”, UNESCO, Tokyo, Japan, 2004, σ. 17

³¹⁰ D’Orville, Hans, “*Globalization and Intangible Cultural Heritage: Opportunities, Threats and Challenges*”, στο, Op Cit., 309. σ. 35

³¹¹ Op Cit., 309, σ. 20

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι για την αποτελεσματικότερη προστασία και διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει όλοι οι ενδιαφερόμενοι δράντες (διεθνής κοινότητα, κράτη και τοπικές κοινωνίες) να διασφαλίσουν τη θετική επιρροή της παγκοσμιοποίησης με στόχο να προωθήσουν το διαπολιτισμικό διάλογο, την πολιτιστική πολυμορφία και πάνω από όλα την αυθεντικότητα των πολιτιστικών εκφράσεων.³¹²

4.4.2 Τουρισμός

Ο τουρισμός και ιδιαιτέρως ο πολιτιστικός τουρισμός, ο οποίος εξορισμού αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ δύο πολιτισμών, μπορεί να γίνει δίκτομο μαχαίρι για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς μπορεί να την επηρεάσει τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Από τη μία πλευρά, ενδέχεται να υπάρξουν θετικές συνέπειες, όπως για παράδειγμα η οικονομική ανάπτυξη μιας κοινότητας υποδοχής τουριστών. Η οικονομική ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να δώσει την ευκαιρία στα άτομα μιας κοινότητας να αποκτήσουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους, ώστε να επιτύχουν την οικονομική αυτάρκεια, προσελκύοντας παράλληλα και τη νέα γενιά, η οποία θα έχει πλέον κίνητρο να συνεχίζει την παράδοση και να την «χρησιμοποιεί» προκειμένου να κερδίζει τα προς το ζην.³¹³ Επιπλέον, η αυξανόμενη τουριστική κίνηση ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα και την αύξηση των άυλων πολιτιστικών πρακτικών, υπό την έννοια ότι συνήθως η αύξηση της ζήτησης συνεπάγεται και την αύξηση της προσφοράς προκειμένου να καλυφθεί μια ανάγκη.

Από την άλλη πλευρά, οι συνέπειες του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να είναι καταστροφικές, υπό την έννοια ότι η κοινότητα είναι πιθανό να τροποποιήσει πτυχές της άυλης κληρονομιάς της προκειμένου να γίνει πιο αρεστή και περισσότερο κατανοητή στους τουρίστες. Αν και η τουριστική εμπειρία και η απόκτηση νέας πολιτιστικής γνώσης τείνουν να έχουν ως αποτέλεσμα την εκτίμηση και την προώθηση της άυλης κληρονομιάς, η τροποποίηση των πολιτιστικών πρακτικών προς

³¹² Tamura, Norihisa, “*The impact of Globalization on Cultural Heritage*”, στο, Op Cit., 309, σ. 31

³¹³ Bak, Sangmee, “*Domestic and International Cultural Tourism in the Context of Intangible Heritage*”, στο Haddad, Caroline (ed), “*Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges*”, UNESCO-EIHCAP Regional Meeting, UNESCO and EIHCAP, 2008, σ. 27 – 31.

ευχαρίστηση του τουριστικού κοινού, συμβάλλει στην διακινδύνευση αυθεντικών πολιτιστικών αξιών και στη μείωση της πολιτιστικής πολυμορφίας.³¹⁴

Σύμφωνα με τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι προκειμένου να υπάρξει ισορροπία ανάμεσα την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού και τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, τα κράτη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους, κατά το σχεδιασμό της εθνικής τουριστικής πολιτικής, αφενός τη σχέση που υφίστανται μεταξύ των δύο πεδίων και αφετέρου τους κινδύνους που ελλοχεύουν. Τέλος, για την αποτελεσματικότερη πρόληψη κινδύνων είναι απαραίτητη η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στο γενικότερο κρατικό σχεδιασμό, καθώς μόνον εκείνη έχει το δικαίωμα να προσδιορίσει την άυλη πολιτιστική της κληρονομιά και να καθορίσει τον τρόπο, με τον οποίο θέλει ενδεχομένως να την εκμεταλλευτεί.

4.4.3 Διαφύλαξη Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Προστασία Πνευματικής Ιδιοκτησίας

Η πνευματική ιδιοκτησία και η άυλη κληρονομιά αποτελούν δύο ξεχωριστά πεδία, τα οποία φαινομενικά δεν συνδέονται μεταξύ τους. Η έννοια της πνευματικής ιδιοκτησίας αναφέρεται στην πνευματική δημιουργία (εφευρέσεις, σχέδια, λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα, σύμβολα, εικόνες κλπ.) και συνεπάγεται συνήθως δικαιώματα, υπό την έννοια του ελέγχου της εμπορικής εκμετάλλευσης. Ιδιαίτερα για το πεδίο της άυλης κληρονομιάς, η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι δυνατόν να έχει τόσο θετική όσο και αρνητική επιρροή. Από τη μια πλευρά, νοείται ως απόκτηση δικαιωμάτων εκμετάλλευσης για τους δημιουργούς των παραδοσιακών πολιτιστικών εκφράσεων, ενώ από την άλλη εκλαμβάνεται ως παρεμπόδιση απόκτησης τέτοιων δικαιωμάτων από τρίτους.

Αντίθετα, η έννοια της διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς σχετίζεται με την καταγραφή, τη μετάδοση και τη διατήρηση με σκοπό την εξασφάλιση της βιωσιμότητάς της. Ωστόσο, εάν μελετήσει κανείς προσεκτικά τα δύο αυτά πεδία, θα διαπιστώσει ότι εγείρονται ζητήματα, τα οποία κανένα από τα σύγχρονα συμβατικά πλαίσια, δεν είναι ικανό να επιλύσει. Επιπλέον, η έλλειψη κοινά αποδεκτού ορισμού

³¹⁴ Ιδιαίτερα για την περίπτωση των αυτοχθόνων λαών, ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην αλλοίωση της παραδοσιακής γνώσης. Βλ. Butler, Caroline F and Menzies, Charles R., "Traditional ecological knowledge and indigenous Tourism", στο Butler, Richard and Hinch, Tom (ed.), "Tourism and Indigenous Peoples: Issues and Implications", Elsevier Ltd, 2007, σσ. 16 - 27

για την έννοια της «κοινότητας»³¹⁵ δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την εξεύρεση βιώσιμων λύσεων για τα ερωτήματα αυτά.

Η σύμβαση του 2003 θεμελιώνει την υποχρέωση των κρατών να καταγράψουν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο έδαφός τους μέσω της δημιουργίας καταλόγων άυλης κληρονομιάς. Το ερώτημα που εγείρεται στο σημείο αυτό σχετίζεται με το κατά πόσο η δημιουργία των παραπάνω καταλόγων συνεπάγεται δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και για ποιον. Είναι το κράτος, η κοινότητα ή τα άτομα κάτοχοι των δικαιωμάτων αυτών; Ποιος έχει το δικαίωμα της εμπορικής εκμετάλλευσης; Η Σύμβαση αφήνει αναπάντητα τα ερωτήματα αυτά, ενώ η μόνη αναφορά σε θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας εμπεριέχεται στο άρθρο 3, το οποίο όμως δεν διευκολύνει την κατάσταση, καθώς δεν προσδιορίζει την σχέση, αν αυτή υφίστανται, μεταξύ των πνευματικών δικαιωμάτων και των καταλόγων άυλης κληρονομιάς.

Η νομική σύνδεση της πνευματικής ιδιοκτησίας με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, μπορεί να έχει θετικό όφελος για την προστασία της (απαγορεύοντας για παράδειγμα τη μη εξουσιοδοτημένη χρήση, από τρίτους, πολιτιστικών πρακτικών ενός αυτόχθονα λαού για εμπορικούς σκοπούς) ωστόσο θα πρέπει να εδραιωθεί στο πλαίσιο συμβατικών κειμένων, τα οποία θα είναι σε θέση να ξεδιαλύνουν τα παραπάνω ζητήματα χωρίς να υποσκάπτουν τα θεμέλια που έχει θέσει μέχρι σήμερα η Σύμβαση του 2003.

4.5 Επίλογος

Η παραπάνω ανάλυση σχετικά με την διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς μας οδηγεί αρχικά στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα πεδίο, το οποίο σε αντίθεση με την Υλική Κληρονομιά, εμπεριέχει πολύ μεγαλύτερες προκλήσεις. Η συντήρηση ενός μνημείου φαίνεται ως μια απλή διαδικασία μπροστά στην διατήρηση μια προφορικής παράδοσης, η οποία εξελίσσεται συνεχώς. Ο μηχανισμός της UNESCO θεμελίωσε το πλαίσιο για την προστασία των πολιτιστικών

³¹⁵ Τα όρια της κοινότητας είναι δυσδιάκριτα καθώς δεν μπορεί εύκολα να καθορίσει κάποιος ποια και πόσα είναι τα άτομα, τα οποία ανήκουν σε μια κοινότητα και επομένως ποιοι είναι οι «ξένοι» ως προς την κοινότητα αυτή. Dr. Chaudhuri, Shubha, American Institute for Indian Studies, “*Who is the ‘Holder’ of ICH: Revisiting the Definition of ‘Community’ from an ICH Perspective*”, στο Report, “Conference on Intangible Cultural Heritage and Intellectual Property Under the 2003 Convention: Seeking a Collaborative Interface between ICH and IP”, Asia-Pacific Cultural Centre for UNESCO (ACCU), New Delhi, India, 23 – 28 March 2007

πρακτικών και εκφράσεων, το οποίο όμως στηρίζεται περισσότερο στη διακρατική συνεργασία παρά στην επιβολή υποχρεώσεων για τα κράτη. Το σύστημα της διακρατικής συνεργασίας, σε αντίθεση με την επιβολή συμβατικών υποχρεώσεων και κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβίασης, αποτελεί πάγια πρακτική της UNESCO, η οποία όμως μπορεί να μην είναι το ίδιο αποτελεσματική για το πεδίο της άυλης κληρονομιάς, όπως έχει αποδειχθεί μέχρι σήμερα, παραδείγματος χάριν, για την παγκόσμια κληρονομιά. Το συμβατικό πλαίσιο της Σύμβασης του 2003, κλείνοντας μόλις 10 χρόνια ζωής, βρίσκεται ακόμη σε πολύ πρώιμο στάδιο για μπορέσει να κριθεί και να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητά του. Με την πάροδο του χρόνου θα γίνει πιο εύκολη, όχι μόνο η αξιολόγησή του πλαισίου της Σύμβασης του 2003 αλλά και οι μεταρρυθμίσεις που ενδεχομένως θα χρειαστεί, προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί η διεθνής κοινότητα στα προβλήματα και τις προκλήσεις που παρουσιάζονται.

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΜΕΡΟΥΣ Α΄

Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, αναλύσαμε το γενικό θεσμικό πλαίσιο της UNESCO στο πεδίο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών. Συγκεκριμένα, καταγράψαμε τα διαφορετικά πεδία ενασχόλησης της UNESCO και τα νομικά και θεσμικά εργαλεία που χρησιμοποιεί για να υλοποιήσει τις αρχές και τους σκοπούς που επιτάσσει το καταστατικό της στον τομέα του πολιτισμού.

Με βάση τα παραπάνω, παρατηρούμε ότι η δράση της UNESCO στηρίζεται, άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό, στη θέληση και τη συνεργασία των κρατών αποφεύγοντας τη χρήση ή την απειλή χρήσης κυρώσεων για να πετύχει αποτελεσματικά τους στόχους της. Για παράδειγμα, είδαμε ότι στην περίπτωση της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η UNESCO διαθέτει μεγαλύτερη αυτονομία δράσης από ότι στην περίπτωση της Ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, όπου λόγω των κυριαρχικών ζητημάτων που μπορεί να προκύψουν, η δράση της UNESCO παρέχει μεν το θεσμικό πλαίσιο ωστόσο, παραμένει συμπληρωματική συγκριτικά με τις εθνικές δράσεις. Η διαφοροποίηση αυτή προκύπτει διότι κάθε θεματική έχει τη δική της πολιτική σημασία για κάθε κράτος και επομένως είναι λογικό να ισχύει ότι: για το πεδίο με τις μεγαλύτερες πολιτικές επιπτώσεις η επίτευξη συναίνεσης και η παραχώρηση αρμοδιοτήτων εκ μέρους των κρατών είναι πολύ δυσκολότερη από τα πεδία όπου οι πολιτικές επιπτώσεις είναι περιορισμένες.

Έχοντας αναλύσει το γενικό θεσμικό πλαίσιο της UNESCO για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, το δεύτερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στην περιπτωσιολογική μελέτη της δράσης της UNESCO για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της (υλικής και άυλης) πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας μελετήσαμε το μηχανισμό της UNESCO αναφορικά με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς των κρατών, τόσο σε καιρό πολέμου όσο και σε καιρό ειρήνης. Η Πολιτιστική Κληρονομιά προστατεύεται από το κράτος ωστόσο, δεν ανήκει σε αυτό αλλά στο λαό του κράτους αυτού, καθώς είναι τα άτομα και ειδικότερα τα ήθη, οι παραδόσεις, οι πολιτιστικές συνήθειες και τα έθιμα των ατόμων αυτών, τα στοιχεία εκείνα που διαμορφώνουν την πολιτιστική κληρονομιά και κατ' επέκταση την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά.

Το έργο της UNESCO, από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα, στοχεύει στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς όλων των λαών και για όλα τα κράτη ανεξάρτητα από την πολιτική και οικονομική θέση των τελευταίων στο παγκόσμιο γίγνεσθαι (ανεπτυγμένα – αναπτυσσόμενα). Ωστόσο, η προστασία που παρέχει ο Οργανισμός δεν μπορεί, πρακτικά, να είναι το ίδιο αποτελεσματική σε χώρες και σε λαούς που δεν έχουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για να συντηρήσουν κατάλληλα την πολιτιστική τους κληρονομιά. Το φαινόμενο αυτό γίνεται ακόμα πιο κατανοητό και σαφές στην περίπτωση των αυτοχθόνων λαών, οι οποίοι, κατά γενική ομολογία, ζουν υπό εξαθλίωση και αντιμετωπίζουν καθημερινά διακρίσεις και ρατσιστικές συμπεριφορές εναντίον τους. Η διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και της παραδοσιακής γνώσης των λαών αυτών είναι ζωτικής σημασίας, ενώ η τυχόν εξαφάνιση ή αλλοίωση των πολιτιστικών τους συνθηγιών θα έχει ολοκληρωτικές συνέπειες για τη διατήρηση της παγκόσμιας πολιτιστικής πολυμορφίας. Προς το σκοπό αυτό, η UNESCO, αναγνωρίζοντας την πολιτιστική αξία της κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών, έχει αναπτύξει ποικίλες δράσεις και νόρμες με στόχο τόσο την προστασία των λαών αυτών, σε επίπεδο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όσο και την προστασία και διατήρηση του πολιτισμού τους.

Στο πλαίσιο αυτό, το δεύτερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στην πολιτική της UNESCO για την προστασία των αυτοχθόνων λαών. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι στα Κεφάλαια της εργασίας χρησιμοποιείται τόσο ο όρος λαός όσο και οι όροι κοινότητα ή κοινωνία προκειμένου να χαρακτηριστεί η έννοια του αυτόχθονα, χωρίς αυτό να συνεπάγεται οποιαδήποτε νομική συνέπεια που περιβάλλει συνήθως τις έννοιες αυτές στο διεθνές δίκαιο.

Τέλος, το κεφάλαιο I επικεντρώνεται στην καταγραφή και ανάλυση της έννοιας των αυτοχθόνων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν στη σημερινή εποχή, όπως επίσης και στην καταγραφή του διεθνούς νομικού πλαισίου προστασίας. Από την άλλη πλευρά, το Κεφάλαιο II, περιγράφει τη στρατηγική της UNESCO για την προστασία των αυτοχθόνων και τη συμβολή του Οργανισμού σε διεθνείς δράσεις, ενώ, τέλος, το Κεφάλαιο III επικεντρώνεται αποκλειστικά στις αυτόνομες δράσεις της UNESCO για τους αυτόχθονες λαούς, μέσω της καταγραφής τόσο του θεσμικού πλαισίου όσο και των εργαλείων και μηχανισμών του Οργανισμού.

1.1 Γενικά

Η συζήτηση για τους αυτόχθονες λαούς και τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου ξεκινά ήδη από το 19^ο αιώνα με την Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) και την Παναμερικανική Ένωση να μας δίνουν τους πρώτους ορισμούς για την έννοια του αυτόχθονα.³¹⁶ Σήμερα, έναν ολόκληρο αιώνα αργότερα, η διεθνής κοινότητα δεν έχει κατορθώσει να προσδιορίσει επακριβώς την έννοια των αυτοχθόνων λαών, με αποτέλεσμα αφενός να μην υπάρχει ακόμη ένας ενιαίος ορισμός οικουμενικής αποδοχής και αφετέρου κάθε διεθνής οργανισμός να εκτελεί τις δράσεις του με βάση προσωρινούς ορισμούς που έχουν διαμορφωθεί στο εσωτερικό του.

Η έλλειψη κοινά αποδεκτού ορισμού δεν αναιρεί ωστόσο την πραγματικότητα της ύπαρξης των αυτοχθόνων, οι οποίοι συνολικά καταμετρούνται στα 350 – 500 εκατομμύρια καταλαμβάνοντας εδάφη σε περίπου 70 χώρες του πλανήτη.³¹⁷ Για το λόγο αυτό, οι προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας να προσδιορίσουν και να προστατεύσουν τα άτομα των αυτοχθόνων κοινοτήτων είναι ποικίλες και εκτείνονται από την υιοθέτηση οικουμενικών και περιφερειακών νομικών κανόνων και νορμών έως την υλοποίηση συγκεκριμένων προγραμμάτων σε συγκεκριμένες χώρες.

Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αποσαφηνίσει την έννοια του «αυτόχθονα λαού» μέσα από τους διάφορους ορισμούς που παρέχουν τα κείμενα διεθνών οργανισμών και να μελετήσει τις προκλήσεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι λαοί αυτοί. Επιπλέον, στο παρόν κεφάλαιο καταγράφεται και το διεθνές νομικό πλαίσιο προστασίας για τους αυτόχθονες λαούς με σκοπό να γίνει κατανοητή και να διαφανής τόσο η θέση που κατέχουν στο διεθνές δίκαιο όσο και η συμβολή του θεσμικού πλαισίου της UNESCO, το οποίο αναλύεται στα επόμενα κεφάλαια .

³¹⁶ Ειδικότερα για την Κοινωνία των Εθνών, αναφορά στους αυτόχθονες λαούς γίνεται από το άρθρο 22 του καταστατικού, ενώ για την Παναμερικανική Ένωση αναφορές υπάρχουν στο ψήφισμα XI που εξέδωσε ο οργανισμός στο 8^ο Διεθνές Συνέδριο των Αμερικανικών Κρατών. Βλ. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp#art22 (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013) και Daes, Erica – Irene, “Working paper on the Concept of Indigenous People”, Working group on Indigenous Populations, Commission on Human Rights, sub-commission on prevention of Discrimination and protection of minorities, Economic and Social Council, Fourteenth session, August 1996, σ. 6, [http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/2b6e0fb1e9d7db0fc1256b3a003eb999/\\$FILE/G9612980.pdf](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/2b6e0fb1e9d7db0fc1256b3a003eb999/$FILE/G9612980.pdf) (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013), αντίστοιχα.

³¹⁷ Stenou, Katerina, “UNESCO and Indigenous Peoples: partnership to promote cultural diversity”, UNESCO, 2006, σ. 11

1.2 Αυτόχθονες Λαοί: Εννοιολογική Προσέγγιση

Προτού ξεκινήσουμε την οριοθέτηση της έννοιας των αυτοχθόνων λαών είναι σκόπιμο να εξετάσουμε την ετυμολογική προέλευση τόσο του αγγλικού όρου “indigenous” όσο και του αντίστοιχου γαλλικού όρου “autochthon”. Ο αγγλικός όρος προέρχεται από το λατινικό “indigenae”, το οποίο αναφέρεται στα άτομα, τα οποία γεννηθήκαν σε ένα συγκεκριμένο μέρος, σε αντίθεση με τα άτομα, τα οποία προήλθαν από οπουδήποτε αλλού (advenae). Από την άλλη πλευρά ο γαλλικός όρος προέρχεται από την ελληνική λέξη αυτόχθων που αναφέρεται στα άτομα, τα οποία προϋπήρχαν σε ένα μέρος. Με βάση τις παραπάνω ετυμολογικές προσεγγίσεις και παρά τις διαφορετικές καταβολές τους, είναι εύκολο να σημειώσει κανείς το κοινό χαρακτηριστικό τους: την προτεραιότητα στο χρόνο.³¹⁸

Ξεκινώντας την εννοιολογική οριοθέτηση του όρου «αυτόχθων», όπως σημειώθηκε παραπάνω, τα πρώτα ψήγματα του όρου διαφαίνονται, ήδη, στο έργο των πρώτων διεθνών οργανισμών όπως η ΚτΕ, η οποία αποτελεί τον προκάτοχο του ΟΗΕ. Ωστόσο, την εποχή εκείνη η έννοια των αυτοχθόνων περιοριζόταν στους λαούς υπό αποικιακό καθεστώς, οι οποίοι δεν ήταν ακόμη έτοιμοι να «σταθούν στα πόδια τους» και να αντέξουν τις πιέσεις του σύγχρονου, δυτικού κόσμου.³¹⁹

Στην σύγχρονη εποχή, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ) κατάφερε να επεκτείνει την έννοια των αυτοχθόνων λαών αναφερόμενη σε άτομα, τα οποία ζουν σε ανεξάρτητες χώρες και σε συνθήκες χειρότερες από τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους. Σύμφωνα με τον Οργανισμό, τα άτομα αυτά διέπονται από ξεχωριστές παραδόσεις, ήθη και έθιμα καθώς επίσης και από ξεχωριστούς νόμους. Επιπλέον, η ΔΟΕ κάνει λόγο για πληθυσμούς, οι οποίοι βρίσκονται στο έδαφος ενός κράτους πριν από την κατάκτησή του και πριν τον αποικισμό και που ο τρόπος ζωής τους τείνει να είναι πιο συμβατός με τους κοινωνικο-οικονομικό-πολιτιστικούς θεσμούς του παρελθόντος παρά με τους σύγχρονους θεσμούς του κράτους, στο οποίο είναι εγκατεστημένοι.³²⁰ Επιπλέον, το 1989, η ΔΟΕ, με την υιοθέτηση της Σύμβασης 169, διευρύνει και πάλι την έννοια των αυτοχθόνων ορίζοντας αφενός ότι αποτελούν μόνιμες κοινωνίες που δεν θα εξαφανιστούν με το χρόνο και που δεν πρέπει να

³¹⁸ Daes, Erica – Irene, “Indigenous Peoples: Keepers of our Past – Custodians of our Future”, International Work Group for Indigenous Affairs, May 2008, σ. 17

³¹⁹ Op Cit 324., (Daes, Erica – Irene)

³²⁰ “C107 Indigenous and Tribal Populations Convention”, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 1957, άρθρο 1

αφομοιωθούν από το κυρίαρχο κράτος³²¹ και αφετέρου ότι δεν πρόκειται περί αυτοχθόνων πληθυσμών αλλά λαών, χωρίς να εγείρει όμως ζητήματα σχετικά με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών στο διεθνές δίκαιο.³²²

Εκτός από τους ορισμούς της ΔΟΕ και παρά τη συμβολή τους στη συζήτηση του τι ακριβώς συνεπάγεται η έννοια των αυτοχθόνων λαών, ο πιο διαδεδομένος ορισμός για τους αυτόχθονες είναι αυτός του Jose Martinez Cobo, ειδικού εισηγητή του ΟΗΕ, το 1986, ο οποίος ορίζει ότι «οι αυτόχθονες κοινότητες, λαοί και έθνη είναι εκείνοι, οι οποίοι, έχοντας ιστορική συνέχεια με προ – αποικιακές κοινωνίες που αναπτύχθηκαν στις περιοχές που αυτοί κατοικούν, θεωρούν τους εαυτούς τους ξεχωριστούς από τα υπόλοιπα τμήματα της κοινωνίας, τα οποία σήμερα κυριαρχούν στις περιοχές αυτές. Οι αυτόχθονες αποτελούν μη κυρίαρχα τμήματα της κοινωνίας και είναι αποφασισμένοι να διατηρήσουν, να αναπτύξουν και να μεταδώσουν στις επόμενες γενιές τις πατρογονικές εστίες τους και την εθνοτική ταυτότητα σύμφωνα με τις πολιτιστικές συνήθειες, τους κοινωνικούς θεσμούς και τα νομικά τους συστήματα».³²³

Ωστόσο, δεδομένης της πολυμορφίας των αυτοχθόνων πληθυσμών, δεν έχει υιοθετηθεί, από κανένα όργανο του ΟΗΕ, ένας κοινός ορισμός για τους αυτόχθονες λαούς. Αντίθετα, το σύστημα των Ηνωμένων Εθνών έχει αναπτύξει μια σύγχρονη κατανόηση του όρου αυτού με βάση τα ακόλουθα στοιχεία³²⁴:

- Το στοιχείο του αυτοπροσδιορισμού σε ατομικό επίπεδο.
- Την ιστορική συνέχεια με τις προ-αποικιακές ή προ-εποικιακές κοινωνίες.
- Τους ισχυρούς δεσμούς με το έδαφος και τους φυσικούς πόρους.

³²¹ Αν και δεν ορίζεται ρητά, φαίνεται από ολόκληρο το κείμενο της Σύμβασης, η πρόθεση των συντακτών να διατηρήσουν τις ξεχωριστές παραδόσεις των αυτοχθόνων και να μην επιτρέψουν την αφομοίωση. "C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 1989, άρθρο 8 (2).

³²² Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματα των λαών και το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης βλ. Cassese, Antonio, "Self-determination of peoples : a legal reappraisal", Cambridge University Press, 1995 και Περράκης, Στέλιος, «Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων: Μια προβληματική σε εξέλιξη», Εκδόσεις Σάκκουλας Αντ. Ν., 1993

³²³ "Indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial societies that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the societies now prevailing in those territories or parts of them. They form at present non-dominant sectors of society and are determined to preserve, develop, and transmit to future generations of their ancestral territories, and their ethnic identity, the basis of their continued existence as peoples, in accordance with their cultural patterns, social institutions and legal systems". Keal, Paul, "European Conquest and the Rights of Indigenous Peoples: The moral backwardness of international society", Cambridge University Press, 2003, σ. 7

³²⁴ Για περισσότερα σχετικά με τα κριτήρια προσδιορισμού των αυτοχθόνων από τα Η.Ε. βλέπε: http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/5session_factsheet1.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

- Τα ξεχωριστά κοινωνικά, οικονομικά ή πολιτικά συστήματα.
- Η ξεχωριστή γλώσσα, ο πολιτισμός και οι πεποιθήσεις.
- Η αποφυγή δημιουργίας κυρίαρχων ομάδων της κοινωνίας.

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς γίνεται κατανοητό ότι η ιστορική συνέχεια και οι ισχυροί δεσμοί με το έδαφος και τους φυσικούς πόρους είναι τα βασικά στοιχεία που καθορίζουν τους αυτόχθονες λαούς και τους διακρίνουν από την έννοια της μειονότητας κράτους. Σε αντίθεση με τους αυτόχθονες, οι μειονότητες των κρατών δημιουργήθηκαν παράλληλα ή αργότερα από το κράτος και αποτελούν πληθυσμούς, των οποίων οι πατρογονικές εστίες βρίσκονται στο έδαφος άλλου κράτους από εκείνο στο οποίο κατοικούν.

Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να δώσουμε και κάποια ενδεικτικά παραδείγματα αυτοχθόνων λαών προκειμένου να γίνει σαφής η εφαρμογή των παραπάνω ορισμών στην πράξη. Ένα πρώτο παράδειγμα αποτελούν οι Αϊνού της Ιαπωνίας.³²⁵ Οι Αϊνού, οι οποίοι κατοικούν στο νησί Hokkaido στα βόρεια Σύνορα της Ιαπωνίας, έχουν τη δική τους ξεχωριστή εθνική ταυτότητα, μιλούν τη δική τους γλώσσα και έχουν τη δική τους μουσική και κουλτούρα. Σήμερα υπάρχουν περίπου 25.000 άτομα, τα οποία αυτοπροσδιορίζονται ως Αϊνού, αριθμός που θα είχε αυξηθεί εάν δεν υπήρχαν διακρίσεις σε βάρος τους και αν οι ίδιοι αισθάνονταν ότι μπορούν ελεύθερα να δηλώσουν την καταγωγή τους χωρίς να κατακριθούν. Εξέχουσα θέση στην κουλτούρα των Αϊνού έχει ο σολομός, καθώς αποτελεί το βασικότερο είδος τροφής που κυνηγούν, φροντίζοντας πάντα έτσι ώστε να αποφύγουν την υπερ-αλίευσή του. Επιπλέον, η διατροφή τους συμπληρώνεται με το κυνήγι αλλά και τη συλλογή σπόρων, μανιταριών και φρούτων.

Τέλος, ένα δεύτερο παράδειγμα αποτελούν οι Ίγκμπο³²⁶ (μερικές φορές Ντι Ίγκμπο ή Ίμπο). Οι Ίγκμπο, μια από τις τρεις μεγαλύτερες εθνικές ομάδες της Νιγηρίας, μιλούν τη γλώσσα Ίγκμπο, η οποία περιλαμβάνει εκατοντάδες διαφορετικές διαλέκτους και διαθέτουν τους δικούς τους νόμους και το δικό του πολιτισμό. Ζουν αποκλειστικά από την κτηνοτροφία και διάγουν νομαδική ζωή, ενώ θεωρούν τη γη τους ιερή και για το λόγο αυτό δεν επιφορτίζονται με την καλλιέργεια της.

³²⁵ Op Cit 318., (Daes, Erica – Irene), σσ. 123 – 129

³²⁶ Nwoye, Chinwe, “Igbo cultural and religious worldview: An insider’s perspective”, International Journal of Sociology and Anthropology, Vol. 3(9), 2011, σσ. 304-317

1.3 Προκλήσεις και Προβλήματα στη Σύγχρονη Εποχή

Έχοντας αναλύσει την έννοια των αυτοχθόνων λαών καθίσταται σαφές ότι η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από άτομα, τα οποία ανήκουν σε κοινότητες που είναι διακριτές και ποικιλοτρόπως διαφορετικές από το κυρίαρχο τμήμα του πληθυσμού ενός κράτους. Η ετερότητα και η πολιτιστική πολυμορφία που αυτή συνεπάγεται, προκαλούν, πολλές φορές, προστριβές ανάμεσα στους αυτόχθονες λαούς και τα κυρίαρχα τμήματα της κοινωνίας εντός του κράτους. Είναι γνωστό άλλωστε, ότι κάτι που μπορεί να θεωρηθεί ασυνήθιστο, παράξενο και «ξένο» για μια κοινωνία, οδηγεί περισσότερο στο φόβο και την αποξένωση παρά στο διάλογο και την επιμόρφωση. Για το λόγο αυτό, πολλοί αυτόχθονες λαοί, ακόμη και στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, συνεχίζουν να ζουν παραμελημένοι και αποκομμένοι από τις σύγχρονες κοινωνικές και κρατικές δομές, αποκλειόμενοι παράλληλα από τη λήψη αποφάσεων ακόμα και για τα ζητήματα που αφορούν τους ίδιους.

1.3.1 Ρατσισμός – Διακρίσεις – Αφομοίωση

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι αυτόχθονες λαοί είναι ποικίλα. Αρχικά, ο ρατσισμός, οι διακρίσεις και η ξενοφοβία παραμένουν βασικά προβλήματα που συναντούν οι λαοί αυτοί σε καθημερινή βάση. Σύμφωνα με μελέτη³²⁷ που διεξάχθηκε στην Αυστραλία και στην οποία συμμετείχαν 312 εθελοντές από αυτόχθονες κοινότητες της χώρας, ο ρατσισμός και οι διακρίσεις αποτελούν καθημερινά φαινόμενα στη ζωή των αυτοχθόνων. Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες ανέφεραν ρατσιστικές συμπεριφορές στο εργασιακό τους περιβάλλον αλλά και σε δημόσιους χώρους από παρόχους δημοσίων υπηρεσιών. Επιπλέον, ρατσιστικές συμπεριφορές παρατηρήθηκαν και στον τομέα της υγείας και της παιδείας, ενώ δεν έλειψαν και οι αναφορές για ρατσισμό από άλλες αυτόχθονες κοινότητες.

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείτε όχι μόνο στην Αυστραλία αλλά σε πολλές χώρες του πλανήτη. Οι ρατσιστικές συμπεριφορές από τα μέλη της κοινωνίας ωστόσο, δεν αποτελούν το μοναδικό πρόβλημα για τις αυτόχθονες κοινότητες εντός του κράτους. Οι πολιτικές αφομοίωσης που έχουν υιοθετήσει κατά περιόδους από διάφορα κράτη έχουν ως αποτέλεσμα την επιβολή του κυρίαρχου πολιτισμού. Το παράδειγμα της Αυστραλίας προσφέρεται και στην περίπτωση αυτή, καθώς η βίαιη

³²⁷ Paradies, Yin and Cunningham, Joan “*Experiences of racism among urban Indigenous Australians: findings from the DRUID study*”, Ethnic and Racial Studies, Vol. 32 No. 3, March 2009 σσ.. 548 - 573

απομάκρυνση των αυτοχθόνων παιδιών από τους γονείς τους, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των γονέων και χωρίς δικαστική εντολή, αποτελούσε επίσημη κρατική πολιτική αφομοίωσης από το 1909 έως το 1969.³²⁸ Στόχος της πολιτικής αυτής, η οποία συνεχίστηκε και ως πρακτική και μετά το '69, ήταν η εξάλειψη του «αυτόχθονου στοιχείου (indigeneity)» και η καθιέρωση της ανατροφής των αυτοχθόνων παιδιών με την κουλτούρα των «λευκών». Παρόμοιες πολιτικές, όχι τόσο ακραίες, έχουν ακολουθήσει και άλλα κράτη στο παρελθόν, όπως για παράδειγμα η πολιτική πολιτιστικής αφομοίωσης των ινδιάνων στην Αμερική.³²⁹ Τέλος, αν και στη σημερινή εποχή δεν παρατηρούνται τόσο ακραία φαινόμενα, αυτό δεν σημαίνει ότι οι συνθήκες ζωής των αυτοχθόνων είναι κατάλληλες ώστε να μπορούν να αναπτύσσουν ελεύθερα τις πολιτιστικές τους συνήθειες χωρίς να υπάρχει ο φόβος της ρατσιστικής αντιμετώπισης από το κυρίαρχο τμήμα της κοινωνίας ενός κράτους.

1.3.2 Απώλεια Γης – Κλιματική Αλλαγή – Φτώχεια

Εκτός από το ρατσισμό και τον κίνδυνο αφομοίωσης, οι αυτόχθονες λαοί απειλούνται και από παράγοντες, οι οποίοι δεν είναι αποτέλεσμα επιβολής συγκεκριμένης κρατικής πολιτικής αλλά αντίθετα αποτελούν παράλειψη υιοθέτησης προστατευτικών μέτρων. Η απώλεια γης, η οποία είναι τόσο ζωτικής σημασίας για τους αυτόχθονες λαούς, αποτελεί ουσιώδης πρόκληση, η οποία δεν μπορεί εύκολα να αντιμετωπισθεί χωρίς την κρατική επέμβαση και την υιοθέτηση εθνικών νόμων, ενώ παράλληλα καθίσταται ολοένα και μεγαλύτερη πρόκληση στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της έννοιας της ανάπτυξης³³⁰, ζητήματα που απαιτούν την εξεύρεση φυσικών πόρων για να εξελιχθούν. Από τη μία πλευρά, η έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας δεν υφίσταται για τους αυτόχθονες λαούς, οι οποίοι θεωρούν ότι η χρήση της γης αποτελεί συλλογικό δικαίωμα γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την παράλειψη, εκ μέρους τους, απόκτησης νόμιμων τίτλων

³²⁸ Κατά τη διάρκεια του αποικισμού το έδαφος της Αυστραλίας θεωρήθηκε “terra nullius” από τους Βρετανούς, οι οποίοι αφενός δεν αναγνώρισαν τους νόμους των ιθαγενών και αφετέρου δεν τους επέτρεψαν ούτε να διατηρήσουν τη γη τους αλλά ούτε και να ομιλούν τις μητρικές τους γλώσσες, με αποτέλεσμα να επικρατήσει το αγγλικό δίκαιο και η αγγλική γλώσσα. Επιπλέον, όσον αφορά τα θύματα της πολιτικής αφομοίωσης στην Αυστραλία έχουν μείνει γνωστά ως «Κλεμμένη Γενιά». Βλ. Dockery, Alfred – Michael, “Culture and wellbeing: The case of Indigenous Australians”, Social Indicators Research, Volume 99, Issue 2, Springer, Netherlands, November 2010, σσ.315-332 και Korka, Tonia, “Indigenous Laws: Aborigines of Australia, A Journey from the Past to the Present”, στο “Revue Hellenique De Droit International”, 65eme Annee 2/2012, Institut Hellenique De Droit International et Etranger, Sakkoulas Publications, 2012, σσ. 553 – 582

³²⁹ Prucha, Francis Paul, “Documents of United States Indian Policy”, Third Edition, University of Nebraska Press, 2000, σ. 244

³³⁰ Doyle, Cathal and Gilbert, Jeremie, “Indigenous Peoples and Globalization: From ‘Development Aggression’ to ‘Self-Determined Development’”, European Yearbook of Minority, Vol. 7, 2008, σ. 221

ιδιοκτησίας.³³¹ Από την άλλη πλευρά, οι εθνικές κυβερνήσεις και οι εταιρίες δεν θεωρούν τις αυτόχθονες κοινότητες ως νόμιμους ιδιοκτήτες γης, λόγω ακριβώς της έλλειψης νόμιμων τίτλων ιδιοκτησίας. Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα την αναγκαστική έξωση των αυτοχθόνων από τις πατρογονικές τους εστίες ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου η γη προσφέρεται για εμπορική χρήση. Χαρακτηριστική περίπτωση αναγκαστικής έξωσης από πατρογονική εστία είναι αυτή των Awas Tingi στη Νικαράγουα.³³² Η υπόθεση αυτή ξεκίνησε, για πρώτη φορά, τον Οκτώβριο του 1995 όταν η κοινότητα των Awas Tingi προσέφυγε στην Διαμερικανική Επιτροπή ισχυριζόμενη ότι η κυβέρνηση της Νικαράγουα αγνόησε τα δικαιώματα τους επί της γης που παραδοσιακά κατείχαν, παραχωρώντας στην εταιρία ξύλου Sol de Caribe S.A, το δικαίωμα εκμετάλλευσης χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεσή τους. Πριν την προσφυγή στη Διαμερικανική Επιτροπή, η κοινότητα των Awas Tingi είχε ήδη προσφύγει στο Ανώτατο Δικαστήριο της Νικαράγουα εναντίον του Υπουργείου Περιβάλλοντος, το οποίο ενέκρινε την παραχώρηση γης στην εταιρία ξύλου, χωρίς ωστόσο κανένα αποτέλεσμα. Χρειάστηκε δεύτερη προσφυγή στο ανώτατο δικαστήριο της Νικαράγουα για να χαρακτηριστεί αντισυνταγματική η πράξη του Υπουργείου Περιβάλλοντος της χώρας, ωστόσο και πάλι το Υπουργείο δεν ανακάλεσε την απόφασή του. Μετά την ανάληψη της υπόθεσης από το Διαμερικανικό Δικαστήριο αποφασίστηκε η οριοθέτηση της γης και των δικαιωμάτων των Awas Tingi καθώς επίσης και η καταβολή αποζημίωσης τόσο για τις βλάβες που προκλήθηκαν όσο και για την κάλυψη δικαστικών εξόδων.

Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου οι αυτόχθονες λαοί δεν εμποδίζονται από το κράτος ή τις ιδιωτικές εταιρίες όσον αφορά τη χρήση των πατρογονικών εστιών,

³³¹United Nations, “*State of the World’s Indigenous Peoples*”, Secretariat of the Permanent Forum on Indigenous Issues, Division for Social Policy and Development, Department of Economic and Social Affairs, ST/ESA/328, United Nations, New York, 2009, σ. 52 και «*Σεβασμός και Διασφάλιση των Δικαιωμάτων των Αυτοχθόνων στην Αμερικανικής Ήπειρο*», Τετράδια Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ανθρωπιστικού Δικαίου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Τεύχος 31 - 34, Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2012, σ. 39

³³² The Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua, Judgment of August 31, 2001, Inter-Am. Ct. H.R., (Ser. C) No. 79 (2001), Βλ. <http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/AwasTingnicase.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013). Επιπλέον, βλ. Binder, Christina, “*The Case of the Atlantic Coast Nicaragua: The Awas Tingi Case, or Realizing that a Good Legal System of Protection of Land Rights is No Guarantee of Effective Implementation*”, στο Castellino, Joshua and Walsh, Niamh, “*International Law and Indigenous Peoples*”, The Raoul Wallenberg Institute, Human Rights Library, Volume 20, Martinus Nijhoff Publishers Leiden/Boston, 2005, σσ. 249 – 267. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με νομικές διαφορές που έχουν προκύψει στην αμερικανική ήπειρο με αυτόχθονες λαούς βλ. Hamilton, Jennifer A., “*Indigeneity in the Courtroom Law, Culture, and the Production of Difference in North American Courts*”, Taylor & Francis, New York, 2009.

αντιμετωπίζουν τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Από παράδειγμα των συνεπειών που συνεπάγεται το φαινόμενο αυτό, αποτελούν οι Ινουίτ στην Αλάσκα, οι όποιοι είναι τα άμεσα θύματα της τήξης των πάγων.³³³ Εκτός όμως από τους Ινουίτ στην Αλάσκα και το λιώσιμο των πάγων, η κλιματική αλλαγή επηρεάζει και άλλες περιοχές του πλανήτη. Για παράδειγμα, οι αυτόχθονες λαοί που κατοικούν σε τροπικά κλίματα ή ερήμους βιώνουν είτε ξηρασία είτε πλημμύρες, με αποτέλεσμα να καταστρέφονται πολλές φορές οι σοδειές τους και να είναι αναγκασμένοι να μεταφερθούν σε άλλο μέρος ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν.³³⁴

Τέλος, η απώλεια γης και η κλιματική αλλαγή, μεταξύ άλλων, έχουν ως συνέπεια και την οικονομική εξαθλίωση των αυτοχθόνων λαών, αναγκάζοντάς τους να μεταφέρονται στις πόλεις προς εύρεση εργασίας, εγκαταλείποντας παράλληλα τις πατρογονικές τους εστίες και τις πολιτιστικές τους συνήθειες. Όπως όμως είδαμε παραπάνω, ο ρατσισμός και οι διακρίσεις στον εργασιακό τομέα και τον τομέα της υγείας και της παιδείας καθιστούν την εύρεση εργασίας πολύ δύσκολο εγχείρημα, με αποτέλεσμα τα προβλήματα αυτά να διαιωνίζονται και οι συνθήκες ζωής των αυτοχθόνων λαών να μην βελτιώνονται.

1.3.3 Οικειοποίηση Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η οικειοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών, αποτελεί δυστυχώς ένα φαινόμενο που παρατηρείται ακόμα και σήμερα, παρά την σημαντική εξέλιξη του διεθνούς δικαίου και των δικαιωμάτων του ατόμου. Ο πολιτιστικός τουρισμός και ο διαπολιτισμικός διάλογος, όπως διαπιστώσαμε στο Κεφάλαιο IV μπορεί να έχουν δύο όψεις, τόσο θετικές όσο και αρνητικές. Ιδιαίτερα για την περίπτωση των αυτοχθόνων λαών, των οποίων οι παραδόσεις και οι πολιτιστικές πρακτικές είναι ποικίλες, ο κίνδυνος οικειοποίησης των σχεδίων ή των συμβόλων τους, για παράδειγμα, είναι πασιφανής, καθώς είναι πολύ πιθανό ένας καλλιτέχνης του δυτικού κόσμου να επιλέξει τέτοια σύμβολα με σκοπό να τα ενσωματώσει στις καλλιτεχνικές του δημιουργίες. Το γεγονός αυτό δεν εκλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο από όλες τις αυτόχθονες κοινότητες. Κάποιοι αυτόχθονες λαοί καλωσορίζουν τον τουρισμό και την οικονομική ανάπτυξη που συνεπάγεται και για το λόγο αυτό μπορεί να μην θίγονται από τα περιστατικά εμπορευματοποίησης του πολιτισμού τους

³³³ Ford, James, Smit, Barry and Wandel, Johanna, "*Vulnerability to climate change in the Arctic: A case study from Arctic Bay, Canada*", Global Environmental Change, Issue 16, 2006, σσ. 145-160

³³⁴ Salick, Jan and Byg, Anja, "*Indigenous Peoples and Climate Change*", Tyndall Centre for Climate Change Research, Oxford, May 2007, σ. 9, 15-16

ωστόσο, κάποιοι άλλοι λαοί θεωρούν, τέτοιου είδους περιστατικά, εξαιρετικά προσβλητικά και προτιμούν να μην ενοχλούνται με ζητήματα τουρισμού.³³⁵

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εμπορευματοποίησης αποτελεί η περίπτωση των Πουέμπλο στο Νέο Μεξικό της Αμερικής. Το 1984 ένας από τους φωτογράφους της εφημερίδας *Sante Fe New Mexican*³³⁶, κατάφερε να φωτογραφίσει τελετουργικό χορό της φυλής των Πουέμπλο και να δημοσιεύσει αργότερα τις φωτογραφίες, τουλάχιστον δύο φορές, χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεσή τους. Μετά τη δημοσίευση των φωτογραφιών, οι Πουέμπλο κατέθεσαν μήνυση για εισβολή της ιδιωτικής ζωής και για παραβίαση της απαγόρευσης φωτογράφισης, καθώς σύμφωνα με τα έθιμα τους, ο χορός θεωρείται ιερός και για το λόγο αυτό πρέπει να παραμένει μυστικός. Η μήνυση των Πουέμπλο κατέληξε σε συμβιβασμό μεταξύ των δύο μερών στο δικαστήριο ωστόσο, στην συγκεκριμένη υπόθεση αναδεικνύεται και πάλι η ανάγκη εξέλιξης του συμβατικού δικαίου, ώστε οι αυτόχθονες λαοί να είναι σε θέση να κατοχυρώσουν νομικά τις πολιτιστικές πρακτικές τους, όχι απαραίτητα με σκοπό το κέρδος αλλά την παρεμπόδιση της οικειοποίησης του πολιτισμού τους από τρίτους.³³⁷

1.4 Διεθνές Νομικό Πλαίσιο για την Προστασία των Αυτόχθόνων Λαών

Είναι γνωστό ότι το διεθνές δίκαιο αποτελεί προϊόν των εθνών – κρατών και για το λόγο αυτό τα βασικά του υποκείμενα είναι τα ίδια τα κράτη. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες οι διεθνείς εξελίξεις έχουν καθιερώσει και άλλους δρώντες υποκείμενα του διεθνούς δικαίου, από διεθνείς οργανισμούς και πολυεθνικές εταιρίες μέχρι απελευθερωτικά κινήματα και ιδιώτες.³³⁸ Στο πλαίσιο αυτό, έχουν υιοθετηθεί πολλές διεθνείς συμβάσεις με στόχο να ρυθμίσουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις ποικίλων κατηγοριών ατόμων, τα οποία χρήζουν διεθνούς προστασίας, ανεξάρτητα από τις εθνικές προβλέψεις. Οι πρόσφυγες, οι απάτριδες, οι μειονότητες και οι αυτόχθονες λαοί, αποτελούν μόνο μερικά παραδείγματα από τις παραπάνω κατηγορίες ατόμων για τις οποίες έχουν δημιουργηθεί εξειδικευμένες διεθνείς συμβάσεις.

³³⁵ Wüger, Daniel, “*Prevention of Misappropriation of Intangible Cultural Heritage through Intellectual Property Laws*”, στο Finger, Michael and Schuler, Philip (ed.), “*Poor People’s Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries*”, World Bank and Oxford University Press, 2004, σ. 183

³³⁶ Καθημερινή Εφημερίδα του Νέου Μεξικού που ιδρύθηκε το 1849.

³³⁷ Op Cit 335, (Wüger, Daniel) σ. 186

³³⁸ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις πηγές και τα υποκείμενα του διεθνούς δικαίου βλ. Murphy, John, “*The Evolving Dimensions of International Law: hard choices for the world community*”, Cambridge University Press, 2010, σσ. 1 – 9.

1.4.1 Συμβάσεις Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας

Συγκεκριμένα για τους αυτόχθονες λαούς, τα βασικά νομικά εργαλεία προστασίας που διαθέτουμε, έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. Οι δύο Συμβάσεις της ΔΟΕ αποτελούν τα μοναδικά διεθνή κείμενα, τα οποία έχουν αφενός νομική ισχύ και αφετέρου αφιερώνονται εξολοκλήρου στους αυτόχθονες λαούς. Η Σύμβαση 107 για τους Ιθαγενείς πληθυσμούς, η οποία υιοθετήθηκε το 1957, αποτελεί την πρώτη προσπάθεια κωδικοποίησης των διεθνών υποχρεώσεων των κρατών αναφορικά με τα δικαιώματα των αυτοχθόνων πληθυσμών. Η Σύμβαση ρυθμίζει ζωτικά ζητήματα για τους αυτόχθονες λαούς, κατοχυρώνοντας τα δικαιώματά τους αναφορικά με τη γη που παραδοσιακά κατέχουν και καθιστώντας παράνομη την αναγκαστική μετακίνησή τους (άρθρα 11 -12). Επιπλέον, η Σύμβαση επιτάσσει την υιοθέτηση εθνικών μέτρων, τα οποία, συνυπολογίζοντας τις θρησκευτικές και πολιτιστικές αξίες των αυτοχθόνων (άρθρο 4), έχουν στόχο να διασφαλίσουν την ισότιμη μεταχείρισή τους τόσο στον εργασιακό όσο και στον τομέα της υγείας (άρθρα 15, 20). Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά τον τομέα της παιδείας, το κείμενο της Σύμβασης προβλέπει την υιοθέτηση γενικών εκπαιδευτικών μέτρων (άρθρο 25) αλλά και την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας (γραφή και ανάγνωση) των αυτοχθόνων παιδιών (άρθρο 23).

Η Σύμβαση 107 αποτελεί πολύ σημαντικό βήμα για την προστασία των αυτοχθόνων λαών καθώς προσπαθεί να διευθετήσει ζητήματα όπως είναι η απομόνωση και η περιθωριοποίηση ωστόσο, το γεγονός ότι έχει επικυρωθεί μόνο από 27 χώρες αποδυναμώνει σημαντικά το καθεστώς που καθιερώνει.³³⁹ Για το λόγο αυτό, το 1989 η ΔΟΕ υιοθετεί τη Σύμβαση 169 και πάλι αναφορικά με τους ιθαγενείς πληθυσμούς, η οποία είχε ως στόχο να αναθεωρήσει μερικώς, την Σύμβαση 107.

Προστιθέμενη αξία της Σύμβαση 169, αποτελεί το άρθρο 1, παράγραφος 2, το οποίο εισάγει το κριτήριο του αυτοπροσδιορισμού προκειμένου να χαρακτηριστεί μια κοινότητα ως αυτόχθον λαός. Όπως και η Σύμβαση 107, έτσι και η 169 μπορεί να χαρακτηριστεί ως αποδυναμωμένη καθώς έχει επικυρωθεί μόνο από 20 κράτη ωστόσο, η βιαστική απόρριψη της θα ήταν σφάλμα καθώς το κείμενό της Σύμβασης αναγνωρίζει και προωθεί τα συλλογικά δικαιώματα των αυτοχθόνων λαών, γεγονός

³³⁹ Xanthaki, Alexandra, *“Indigenous Rights and United Nations Standards: Self-Determination, Culture and Land”*, Cambridge University Press, 2007, σ. 51

που συνέβαλε σημαντικά στην θετική μετατόπιση των διεθνών αντιλήψεων σχετικά με τις αρχές, τις οποίες πρέπει να ακολουθούν τα κράτη προκειμένου να σεβαστούν τα δικαιώματά τους.³⁴⁰

1.4.2 Άλλα κείμενα Δικαίου και η Διακήρυξη του 2007

Όπως είδαμε παραπάνω οι Συμβάσεις της ΔΟΕ αποτελούν τα μοναδικά νομικώς δεσμευτικά διεθνή κείμενα σχετικά με τους αυτόχθονες λαούς, τα οποία ωστόσο δεν τυγχάνουν οικουμενικής αποδοχής. Εκτός των κειμένων αυτών όμως, η διεθνής κοινότητα έχει υιοθετήσει και μια σειρά διακηρύξεων και αποφάσεων, τα οποία μπορεί να μην συνεπάγονται δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα έθνη – κράτη ωστόσο, πολλές φορές καταφέρνουν να επηρεάσουν την πολιτική τους για ένα συγκεκριμένο ζήτημα.

Τα πρώτα ψήγματα τέτοιων κειμένων, παρατηρούνται με την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από τον ΟΗΕ το 1948³⁴¹, το άρθρο 2 της οποίας ορίζει ότι *«κάθε άνθρωπος μπορεί να απολαμβάνει τα δικαιώματα που προβλέπει η διακήρυξη ανεξάρτητα από τη φυλή, το χρώμα το φύλο, τη θρησκεία, τη γλώσσα, τις πολιτικές του πεποιθήσεις...»*. Η διακήρυξη δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένη αναφορά στους αυτόχθονες λαούς, καλύπτει όμως όλα τα ανθρώπινα όντα.

Λίγα χρόνια μετά την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης του 1948, υιοθετείται το Διεθνές Σύμφωνο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τα οποία είναι αφενός δεσμευτικά και αφετέρου καθιστούν σαφές ότι όλοι οι λαοί έχουν δικαίωμα στην αυτοδιάθεση και δικαίωμα να διαχειρίζονται τους πόρους τους με όποιο τρόπο αυτοί θέλουν.³⁴² Επιπλέον, το 1984 υιοθετείται στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Συμβουλίου των Αυτοχθόνων Λαών³⁴³ διακήρυξη για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, η οποία απονέμει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και υπενθυμίζει

³⁴⁰ Ibid., σ. 91

³⁴¹ United Nations General Assembly resolution 217 A (III), “Universal Declaration of Human Rights”, United Nations General Assembly, Paris, 10 December 1948

³⁴² “International Covenant on Civil and Political Rights”, General Assembly resolution 2200A (XXI) and “International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights”, General Assembly resolution 2200A (XXI), United Nations, 1966 και Thornberry, Patrick, *“Indigenous peoples and human rights”*, Melland Schill Studies in International Law, Manchester University Press, 2002, σσ. 116 - 181

³⁴³ Για τις διακηρύξεις του Συμβουλίου βλ. Center for World Indigenous Studies (CWIS), <http://cwis.org/GML/TribalAndInter-TribalResolutionsAndPapers/WCIP.php> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

στα κράτη την υποχρέωση αναγνώρισης των αυτοχθόνων πληθυσμών και του δικαιώματός τους να συμμετέχουν στους κρατικούς θεσμούς. Επιπροσθέτως, με τη Διακήρυξη του Ρίο³⁴⁴ για το Περιβάλλον το 1992 (Αρχή 22) σημειώνεται ότι οι αυτόχθονες διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο για το περιβάλλον, χάριν στις γνώσεις που διαθέτουν και στις παραδοσιακές πρακτικές τους και για το λόγο αυτό τα κράτη καλούνται να αναγνωρίσουν την ταυτότητα και τον πολιτισμό των αυτοχθόνων και να διευκολύνουν την αποτελεσματική συμμετοχή τους στην προσπάθεια για μια βιώσιμη ανάπτυξη.

Τα παραπάνω κείμενα ήπιου δικαίου συνέβαλαν αρκετά στην αποτύπωση των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων λαών ωστόσο, το σημαντικότερο από αυτά υιοθετήθηκε μόλις το 2007 στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Η διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών³⁴⁵ περιλαμβάνει 46 άρθρα, στα οποία περιγράφονται αναλυτικά τα δικαιώματα τους αλλά και οι υποχρεώσεις των κρατών απέναντί τους. Η διακήρυξη αποτελεί μια αξιοσημείωτη προσπάθεια καταγραφής των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων καθώς καλύπτει όλους τους απαραίτητους τομείς (υγεία, παιδεία, εργασία, κατοχή γης κλπ), ενώ παράλληλα απονέμει στους λαούς αυτούς το δικαίωμα, όχι μόνο του αυτοπροσδιορισμού, αλλά και το δικαίωμα της αυτονομίας και της αυτοδιοίκησης (Self - Government) όσον αφορά εσωτερικά θέματα και τοπικές υποθέσεις. Επόμενο βήμα για τη διεθνή κοινότητα θα ήταν να χρησιμοποιήσει τη διακήρυξη αυτή ως βάση για τη δημιουργία διεθνούς σύμβασης δεσμευτικού χαρακτήρα, η οποία να επικυρωθεί από την πλειοψηφία των εθνών - κρατών και ιδιαίτερα των κρατών εκείνων, στο έδαφος των οποίων διαμένουν αυτόχθονες πληθυσμοί.

Τέλος, όσον αφορά το περιφερειακό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών (OAS) και η Αφρικανική Ένωση δεν διαθέτουν νομικά εργαλεία αποκλειστικά αφιερωμένα στους αυτόχθονες λαούς, ενώ οι όποιες διαδικασίες υπάρχουν για το συγκεκριμένο ζήτημα, ακολουθούνται στο πλαίσιο ευρύτερων μηχανισμών για τα δικαιώματα του ατόμου.³⁴⁶

³⁴⁴ Η Διακήρυξη του Ρίο υιοθετήθηκε στο πλαίσιο Διεθνούς Συνεδρίου των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Βλ. <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Απρίλιος 2013)

³⁴⁵ "United Nations Declaration on the rights of indigenous Peoples", Resolution A/RES/61/295, United Nations General Assembly, September 2007

³⁴⁶ Για παράδειγμα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθετήθηκε το ψήφισμα A3-0059/94 στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις αναγκαίες δράσεις για την αποτελεσματική προστασία των

1.5 Επίλογος

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύσαμε αφενός την έννοια των αυτοχθόνων λαών και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και αφετέρου καταγράψαμε το διεθνές συμβατικό πλαίσιο, το οποίο ρυθμίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των λαών αυτών. Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται σαφής η ανάγκη υιοθέτησης ενός συμβατικού εργαλείου, οικουμενικής αποδοχής, το οποίο να συνεπάγεται τη δέσμευση των κρατών για την προστασία των αυτοχθόνων λαών. Οι μεμονωμένες διεθνείς δράσεις για συγκεκριμένες αυτόχθονες κοινότητες φαίνονται να μην επαρκούν και να μην είναι σε θέση να μετατοπίσουν τις εθνικές πολιτικές με αποτέλεσμα πολλοί αυτόχθονες λαοί να συνεχίζουν να ζουν εξαθλιωμένοι. Στο πλαίσιο, αυτό στόχος των επόμενων κεφαλαίων είναι η καταγραφή και ανάλυση των δράσεων της UNESCO, το αξιοσημείωτο έργο της οποίας έχει συμβάλει σημαντικά τόσο στην καθιέρωση διεθνών κανόνων και νορμών όσο και την προαγωγή όλων των εκφάνσεων της ζωής των αυτοχθόνων λαών.

αυτοχθόνων λαών. Από την άλλη πλευρά, ο OAS δημιούργησε το 1999 προσχέδιο διακήρυξης για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, η οποία όμως δεν έχει ακόμη υιοθετηθεί, ενώ, τέλος, όσον αφορά την Αφρικανική Ένωση, η Αφρικανική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών έχει συστήσει εξειδικευμένη ομάδα εργασίας για τους αυτόχθονες λαούς, η οποία με ψήφισμα της το 2011, καλεί τα κράτη να υιοθετήσουν ειδικούς νόμους και κανονισμούς ώστε να προάγουν τα δικαιώματα των αυτοχθόνων γυναικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: UNESCO ΚΑΙ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΙ: ΔΙΑΘΕΣΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

2.1 Γενικά

Η UNESCO εκλαμβάνει την προστασία των αυτοχθόνων λαών, ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της παγκόσμιας πολιτιστικής πολυμορφίας και για το λόγο αυτό έχει αναπτύξει κάποια βασικά θεσμικά εργαλεία, μέσω των οποίων υλοποιεί δράσεις, με σκοπό τόσο την αναβίωση αυτοχθόνων πολιτισμών, οι οποίοι βρίσκονται στο χείλος της εξαφάνισης, όσο και την βελτίωση των συνθηκών ζωής των κοινοτήτων αυτών.

Έχοντας αναλύσει την έννοια των αυτοχθόνων λαών και το εργαλεία που έχει αναπτύξει η διεθνής κοινότητα για την προστασία τους, το παρόν κεφάλαιο έχει στόχο να αναλύσει, βάσει της αποστολής και των στρατηγικών στόχων της UNESCO, τη συμβολή του Οργανισμού, τόσο στις δράσεις των οργανισμών του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών όσο και στις δράσεις Μη – Κυβερνητικών Οργανώσεων αλλά και της Κοινωνίας των Πολιτών. Προς το σκοπό αυτό, καταγράφεται, σε πρώτο επίπεδο, ο στρατηγικός σχεδιασμός της UNESCO και ειδικότερα η στρατηγική του οργανισμού για τους αυτόχθονες λαούς, ενώ σε δεύτερο επίπεδο περιγράφονται ενδεικτικές δράσεις που υλοποίησε η UNESCO στο πλαίσιο των Διεθνών Δεκαετιών του ΟΗΕ για τους Αυτόχθονες Λαούς. Τέλος, ειδική αναφορά γίνεται στη συνεργασία της UNESCO με τους μηχανισμούς της Κοινωνίας των Πολιτών, η οποία αποσκοπεί στη δημιουργία ενός παγκόσμιου φόρουμ ανταλλαγής ιδεών, τόσο για την εξάπλωση των αξιών της UNESCO, σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, όσο και για τη διευκόλυνση της ενσωμάτωσης των αντιλήψεων των αυτοχθόνων λαών στην γενικότερη πολιτική του Οργανισμού.

2.2 Η στρατηγική της UNESCO για τους Αυτόχθονες Λαούς

Από την ίδρυση της, η UNESCO υλοποιεί τις δραστηριότητες, τις οποίες υπαγορεύει η αποστολή της, υιοθετώντας, ανά έξι χρόνια, μεσοπρόθεσμη στρατηγική (Medium Term Strategy), στην οποία συμπεριλαμβάνονται, τόσο οι στόχοι που θέτει ο Οργανισμός όσο και τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Επιπλέον, η UNESCO υιοθετεί και το διετές πρόγραμμα και προϋπολογισμό, το οποίο διαχωρίζει τις δράσεις του Οργανισμού ανά τομέα ενασχόλησης και καταμερίζει το χρηματικό ποσό που προβλέπεται για κάθε τομέα. Συγκεκριμένα για τον τομέα του πολιτισμού, η

UNESCO εκλαμβάνει την πολιτιστική κληρονομιά και την πολιτιστική πολυμορφία, ως τα κατάλληλα εργαλεία για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης (culture of peace and non - violence), συνεπώς η προστασία και η διαφύλαξη των αυτοχθόνων πολιτισμών αποτελούν, *ipso facto*, δομικά στοιχεία του στρατηγικού σχεδιασμού του Οργανισμού.³⁴⁷

Αν και μέχρι σήμερα δεν έχει υιοθετηθεί μια συνεκτική πολιτική, στο πλαίσιο της UNESCO, αποκλειστικά για τους αυτόχθονες λαούς, ο Οργανισμός φροντίζει να συμπεριλαμβάνει τις ομάδες αυτές στις ευρύτερες στρατηγικές που υιοθετεί. Στο πλαίσιο αυτό, η μεσοπρόθεσμη στρατηγική της UNESCO, τόσο για την περίοδο 2002 – 2007³⁴⁸ όσο και για την περίοδο 2008 – 2013³⁴⁹, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη συμμετοχή των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων (μειονότητες, αυτόχθονες κλπ.) στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των εθνικών πολιτικών που έχουν άμεσο αντίκτυπο στις ομάδες αυτές. Επιπλέον, η στρατηγική της UNESCO επικεντρώνεται στην υλοποίηση προγραμμάτων³⁵⁰, τα οποία αφενός διεξάγονται σε απευθείας συνεργασία με αυτόχθονες κοινότητες και αφετέρου στοχεύουν στην έναρξη διαλόγου σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά, την προώθηση της πολύγλωσσης και πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης, την ενίσχυση των μηχανισμών για τη μεταβίβαση της παραδοσιακής γνώσης από γενιά σε γενιά και, τέλος, την προώθηση των πολιτιστικών δικαιωμάτων των αυτοχθόνων λαών.³⁵¹ Τέλος, η UNESCO αποσκοπεί στην ενσωμάτωση των απόψεων και αντιλήψεων των αυτοχθόνων λαών στις ανειλημμένες δράσεις για την υλοποίηση των Στόχων της Χιλιετίας³⁵² δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στη μείωση της φτώχειας, στην επίτευξη της καθολικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στην υποστήριξη των εθνικών πολιτικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη.³⁵³

³⁴⁷ UNESCO, “*A new cultural policy agenda for development and mutual understanding: Key arguments for a strong commitment to cultural diversity and intercultural dialogue*”, UNESCO, 2011

³⁴⁸ UNESCO, “*Medium-Term Strategy for 2002-2007*”, 34 C/4, UNESCO, 2002

³⁴⁹ UNESCO, “*Medium-Term Strategy for 2008-2013*”, 34 C/4, UNESCO, 2008

³⁵⁰ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το πρόγραμμα δράσης στον τομέα του πολιτισμού για την περίοδο 2012 – 2013 βλ. “*Approved Programme and Budget 2012 -2013*”, 36 C/5, UNESCO, 2012. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002152/215286e.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁵¹ Βλ. Wiessner, Siegfried, “*The Cultural Rights of Indigenous Peoples: Achievements and Continuing Challenges*”, *European Journal of International Law* Vol. 22 no. 1, 2011, σσ. 121 -140

³⁵² Βλ. Ηνωμένα Έθνη, «*Διακήρυξη της Χιλιετίας*», A/RES/55/2, Σύνοδος Κορυφής Νέας Υόρκης, 6 – 8 Σεπτεμβρίου 2000.

³⁵³ Op Cit 317., (Stenou, Katerina), σ. 13

2.3 Η UNESCO και οι Διεθνείς Δεκαετίες για τους Αυτόχθονες Λαούς

2.3.1 Πρώτη Δεκαετία

Οι Διεθνείς Δεκαετίες για τους Αυτόχθονες Λαούς αποτελούν το θεσμικό πλαίσιο που έχουν υιοθετήσει τα Ηνωμένα Έθνη από το 1993 με σκοπό την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι λαοί αυτοί. Αρχικά, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε, την 21^η Δεκεμβρίου 1993, το ψήφισμα 48/163³⁵⁴ σύμφωνα με το οποίο θεσμοθετείται η Πρώτη Διεθνής Δεκαετία για την περίοδο 1995 – 2005. Βασικό στόχο για την δεκαετία αυτή αποτέλεσε η διεθνής συνεργασία στους παρακάτω τομείς: α) ανθρώπινα δικαιώματα, β) περιβάλλον, γ) ανάπτυξη δ) υγεία και ε) παιδεία. Η τελική ατζέντα για την Πρώτη Δεκαετία υιοθετήθηκε με την απόφαση 50/157 (1995)³⁵⁵ της Γενικής συνέλευσης, η οποία, μεταξύ άλλων, καλεί τα κράτη και τους ειδικευμένους οργανισμούς του ΟΗΕ να προάγουν και να προστατεύσουν τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, μέσω της θεσμοθέτησης ειδικών μηχανισμών³⁵⁶, την ανάληψη δράσεων για τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας³⁵⁷ και των γλωσσών των αυτοχθόνων λαών αλλά και τη διασφάλιση της συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η UNESCO, ως ειδικευμένος οργανισμός του ΟΗΕ στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστήμης και του πολιτισμού, συμμετείχε ενεργά στην υλοποίηση των στόχων και των δράσεων που καθιέρωσε η Γενική Συνέλευση για την πρώτη δεκαετία. Σε πρώτη φάση, η UNESCO δημιούργησε ειδική ομάδα, η οποία επιφορτίστηκε με την ενσωμάτωση των ειδικών δράσεων για τους αυτόχθονες λαούς στην γενικότερη πολιτική του Οργανισμού. Η ομάδα αυτή συνέβαλε στη διοργάνωση

³⁵⁴ “International Decade of the World's Indigenous People”, General Assembly, United Nations, A/RES/48/163, 86th plenary meeting, 21 December 1993. Βλ.

<http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r163.htm> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁵⁵ “Programme of activities for the International Decade of the World's Indigenous People”, Fiftieth session, Agenda item 111, A/RES/50/157, General Assembly, United Nations, 29 February 1996. Βλ.

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/50/157&Lang=E (Ημερομηνία

Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁵⁶ Μεταξύ των μηχανισμών συγκαταλέγεται το Μόνιμο Φόρουμ για τους Αυτόχθονες Λαούς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα δικαιώματα των Αυτοχθόνων όπως για παράδειγμα το «Πρόγραμμα για την ενίσχυση της πρόληψης των συγκρούσεων και την ενίσχυση των ειρηνευτικών δυνατοτήτων των αντιπροσώπων των αυτοχθόνων λαών», του Ινστιτούτου Εκπαίδευσης και Έρευνας του ΟΗΕ (<http://www.unitar.org/>)

³⁵⁷ “International Expert Group Meeting on the Millennium Development Goals, Indigenous Participation and Good Governance, UNESCO Contribution” Department of Economic and Social Affairs, United Nations, PFI/2006/WS.3/6, New York, 11-13 January 2006. σ. 3

διεθνών συνεδρίων και εργαστηρίων³⁵⁸ σχετικά με τους αυτόχθονες λαούς και καθιέρωσε την προετοιμασία ετησίων αναφορών³⁵⁹ σχετικά με την υλοποίηση των προτάσεων του «Μόνιμου Φόρουμ για τους Αυτόχθονες Λαούς» του ΟΗΕ.

Επιπλέον, η UNESCO καθιέρωσε διεθνείς συνεργασίες με οργανισμούς όπως το «Ταμείο για την Ανάπτυξη των Αυτοχθόνων Λαών της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής», με το οποίο υπογράφηκε σύμφωνο συνεργασίας το 1996³⁶⁰, ενώ το 1997 θεσμοθετήθηκε και συνεργασία με το Αμερικανικό Κοινοβούλιο Αυτοχθόνων Λαών³⁶¹. Επιπροσθέτως, η UNESCO, σε συνεργασία με το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Programme - UNDP)³⁶², ανέπτυξε το πρόγραμμα “Mundo Maya”³⁶³, το οποίο είχε στόχο να προσδιορίσει τους κατάλληλους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους για διεθνή πολιτιστικό τουρισμό, όπως Προ – Κολομβιανούς αρχαιολογικούς χώρους και σύγχρονες συνοικίες των Μάγια, ισπανικές αποικιακές πόλεις αλλά και τροπικά δράση.

Μια ακόμα δράση που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πρώτης Δεκαετίας αφορούσε στην καθιέρωση βάσης δεδομένων για τις καλύτερες πρακτικές σχετικά με την παραδοσιακή γνώση των αυτοχθόνων λαών. Η βάση δεδομένων δημιουργήθηκε από το CIRAN³⁶⁴ σε συνεργασία με το πρόγραμμα MOST³⁶⁵ της UNESCO με σκοπό

³⁵⁸ Για παράδειγμα, η Διατομεακή Ομάδα για τα ζητήματα των Αυτοχθόνων της UNESCO συνέβαλε στη διοργάνωση του πρώτου εργαστηρίου σχετικά με αυτόχθονες συγγραφείς της Λατινικής Αμερικής, το οποίο διοργανώθηκε στο Μεξικό από τις 6 έως 9 Δεκεμβρίου 1995. Βλ. “UNESCO’s Contribution to the International Decade of the World’s Indigenous People”, 162nd Session, 162 EX/17, Executive Board, UNESCO, Paris, 9 August 2001

³⁵⁹ Για παράδειγμα, αναφορικά με την 8^η Συνεδρίαση του Μόνιμου Φόρουμ για τους Αυτόχθονες Λαούς το 2009 με θέμα τις Αυτόχθονες Γυναίκες, η UNESCO προετοίμασε σχετική αναφορά, η οποία συμπεριλαμβάνει τις δράσεις του Οργανισμού για το συγκεκριμένο ζήτημα. Μια από αυτές τις δράσεις υπήρξε το πρόγραμμα «Highland Birth and Citizenship Registration Promotion» σε συνεργασία με τη Βρετανική Πρεσβεία στην Μπανγκόκ, το οποίο μελετά την διακίνηση γυναικών και κοριτσιών στην Ταϊλάνδη ως συνέπεια της έλλειψης ιθαγένειας. Βλ. UNESCO’s Contribution to the 8th Session of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues, United Nations Headquarters, 18-29 May 2009, σ. 4

³⁶⁰ “Relations with the Fund for the Development of Indigenous Peoples of Latin America and the Caribbean and draft agreement between UNESCO and the Fund”, Executive Board, UNESCO, 149th Session, 149 EX/Decision 7.9, Paris, 28 May 1996

³⁶¹ Op Cit 359., σ. 3

³⁶² Το UNDP αποτελεί αναπτυξιακό δίκτυο των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο είναι επιφορτισμένο, *inter alia*, με την υλοποίηση των Στόχων της Χιλιετίας. Για περισσότερες Πληροφορίες βλ. www.undp.org.

³⁶³ Στο πρόγραμμα “Mundo Maya”, το οποίο αναπτύχθηκε το 1993, συμμετείχαν αυτόχθονες κοινότητες από το Μπελίζε, το Ελ Σαλβαδόρ, τη Γουατεμάλα, την Ονδούρα και το Μεξικό. Βλ. Wells, E. Christian (Department of Anthropology and Patel School of Global Sustainability, University of South Florida) and Goodwin, Whitney A., (Department of Anthropology Southern Methodist University), “Mundo Maya”, http://www.academia.edu/3113814/Mundo_Maya (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁶⁴ Centre for International Research and Advisory Networks (CIRAN). <http://rootew.eea.europa.eu/sd-online/networks/centre-international-research-and-advisory> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

να ενθαρρύνει τους μελετητές και τους λήπτες αποφάσεων να ενσωματώσουν την παραδοσιακή γνώση των αυτοχθόνων λαών στις πολιτικές και τα προγράμματα που αναπτύσσουν.

Τέλος, κατά τη διάρκεια της Πρώτης Δεκαετίας, η UNESCO συνεργάστηκε ενεργά με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για την καθιέρωση του προγράμματος IFP (Indigenous Fellowship Program)³⁶⁶, το οποίο στοχεύει στην εκπαίδευση των αυτοχθόνων λαών στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω της κατάρτισης των αντιπρόσωπων τους. Προς το σκοπό αυτό, κάθε χρόνο η UNESCO φιλοξενεί, για δύο εβδομάδες, 10 αντιπροσώπους αυτοχθόνων κοινοτήτων, με τους οποίους συζητά ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος.³⁶⁷

2.3.2 Δεύτερη Δεκαετία

Πριν ακόμα λήξει η Πρώτη Δεκαετία, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισε να συνεχίσει τη διεθνή προσπάθεια για την προστασία των αυτοχθόνων λαών με την θεσμοθέτηση της Δεύτερης Δεκαετίας για την περίοδο 2005 – 2015, υιοθετώντας, το 2004, την απόφαση A/RES/59/174.³⁶⁸ Οι στόχοι που τέθηκαν για την Δεύτερη Δεκαετία συμπεριλαμβάνουν την προώθηση της αρχής της μη – διάκρισης, τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της ανάπτυξης με βάση τις πολιτιστικές ανάγκες των αυτοχθόνων και, τέλος την ανάπτυξη εξειδικευμένων προγραμμάτων και ισχυρών μηχανισμών παρακολούθησης.³⁶⁹

Στο πλαίσιο αυτό, η UNESCO, ήδη από τις απαρχές της δεκαετίας συνέβαλλε στη διαμόρφωση του γενικού σχεδίου δράσης³⁷⁰ για την υλοποίηση των κατευθυντήριων γραμμών για τους αυτόχθονες λαούς, οι οποίες αναπτύχθηκαν στο

³⁶⁵ Πρόκειται για το πρόγραμμα «Διαχείριση Κοινωνικών Μετασχηματισμών – Management of Social Transformations (MOST)», το οποίο στοχεύει στη μεταβίβαση των ερευνών και μελετών που διεξάγονται στον τομέα των κοινωνικών επιστημών στους λήπτες αποφάσεων, με σκοπό την ισορροπία ανάμεσα στην έρευνα και την εθνική πολιτική. Βλ. <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/most-programme>.

³⁶⁶ “Report of the Secretary-General on the preliminary review by the Coordinator of the International Decade of the World’s Indigenous People on the activities of the United Nations system in relation to the Decade”, E/2004/82, Permanent Forum on Indigenous Issues, United Nations, 25 June 2004, σ. 5

³⁶⁷ Op Cit 317., (Stenou, Katerina), σ. 17

³⁶⁸ “Second International Decade of the World’s Indigenous People”, Resolution adopted by the General Assembly, United Nations, A/RES/59/174, 24 February 2005.

³⁶⁹ United Nations, “Second International Decade of the World’s Indigenous People”, UN, March 2008

³⁷⁰ “General Plan of Action for the rolling out and implementation of the undg Guidelines on Indigenous Peoples’ Issues (5 year plan)”. Βλ. <http://www.undg.org/index.cfm?P=270> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

πλαίσιο του ΟΗΕ.³⁷¹ Οι κατευθυντήριες γραμμές συμπεριλαμβάνουν αφενός λίστα με τα κύρια ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι αυτόχθονες λαοί και αφετέρου προτάσεις για την καταλληλότερη προσέγγιση των ζητημάτων αυτών. Για παράδειγμα, προτείνεται ο σχεδιασμός εξειδικευμένων προγραμμάτων βάσει μίας πολιτιστικά ισορροπημένης προσέγγισης, υπό την έννοια ότι στο σχεδιασμό της εθνικής πολιτικής θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι πρακτικές και οι πολιτιστικές συνήθειες των αυτοχθόνων λαών.³⁷² Με βάση τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΗΕ, το σχέδιο δράσης που διαμορφώθηκε στηρίζεται στην υλοποίηση βασικών δράσεων, οι οποίες αποσκοπούν στην καταγραφή και ενίσχυση των υπαρχουσών δυνατοτήτων του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, αναφορικά με την τεχνική υποστήριξη των κρατών, τις δυνατότητες εξεύρεσης οικονομικών πόρων και, τέλος την διάχυση των κατευθυντήριων γραμμών του ΟΗΕ με σκοπό την ευαισθητοποίηση του κοινού.

Ειδικότερα για τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, η UNESCO διοργάνωσε, σύμφωνα με το σημείο 15 του σχεδίου δράσης για τη Δεύτερη Δεκαετία³⁷³, περισσότερα από 200 συνέδρια, προγράμματα και πρωτοβουλίες με σκοπό τη διευκόλυνση και προώθηση της πολιτιστικής και γλωσσικής πολυμορφίας. Στις παραπάνω δράσεις συγκαταλέγονται και τα προγράμματα για την προστασία των γλωσσών της Νιγηρίας και του Καναδά (Ινουίτ) όπως επίσης και η «Εβδομάδα της Γλώσσας των Μαορί»³⁷⁴. Τέλος, στο πλαίσιο της Δεύτερης Δεκαετίας, προστέθηκαν νέες τοποθεσίες στην Λίστα Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, οι οποίες έχουν εξαιρετική σημασία για τους αυτόχθονες λαούς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα δάση Mijikenda Kaya στην Κένυα, για τη συντήρηση των οποίων λαμβάνονται πλέον υπόψη οι παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης, όπως η θεσμοθέτηση συμβουλίου αποτελούμενου από τα γηραιότερα μέλη της κοινότητας των Mijikenda.³⁷⁵

³⁷¹ United Nations Development Group, "Guidelines on Indigenous People's Issues", February 2008. Βλ. <http://www2.ohchr.org/english/issues/indigenous/docs/guidelines.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁷² Ibid., σ. 27

³⁷³ United Nations, General Assembly, "Draft Programme of Action for the Second International Decade of the World's Indigenous People, Report of the Secretary-General", A/60/270, 18 August 2005. Βλ. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/464/96/PDF/N0546496.pdf?OpenElement> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁷⁴ Op Cit 359., σ. 5

³⁷⁵ Op Cit 359., σ. 6

2.4 Συνεργασία της UNESCO με την Κοινωνία των Πολιτών

Για την αποτελεσματικότερη εκπλήρωση της αποστολής της, η UNESCO έχει καθιερώσει ένα παγκόσμιο δίκτυο, το οποίο λειτουργεί ως μεσάζων μεταξύ της UNESCO και των πολιτών των κρατών – μελών. Με πιο απλά λόγια, το δίκτυο αυτό έχει στόχο να μεταφέρει τις αρχές, αξίες και αντιλήψεις του Οργανισμού, όπως επίσης και τις πολιτικές του, σε κάθε πολίτη του κόσμου. Μέσω του παραπάνω δικτύου διευκολύνεται επίσης και η πραγμάτωση των πολιτικών και των προγραμμάτων που στοχεύουν στην προστασία των αυτοχθόνων λαών και της πολιτιστικής κληρονομιάς τους, ενώ παράλληλα διοχετεύονται στον Οργανισμό οι απαραίτητες, για την βελτίωση των εν λόγω προγραμμάτων, πληροφορίες. Στο σημείο αυτό λοιπόν, είναι σκόπιμο να γίνει μια σύντομη περιγραφή του δικτύου της UNESCO, το οποίο αποτελείται από τις Εθνικές Επιτροπές του Οργανισμού, από Μη – Κυβερνητικές Οργανώσεις αλλά και από ποικίλες θεσμοθετημένες διαδικασίες, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, ο θεσμός του Πρέσβη Καλής Θελήσεως.

2.4.1 Εθνικές Επιτροπές της UNESCO

Οι εθνικές επιτροπές για την UNESCO³⁷⁶ αποτελούν το σύνδεσμο μεταξύ του Οργανισμού και των κρατών – μελών του και έχουν στόχο να προωθήσουν το έργο της, τόσο σε κρατικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών. Για το λόγο αυτό, οι εθνικές επιτροπές επιφορτίζονται με την εκτέλεση δράσεων και πρωτοβουλιών για την ενημέρωση του κοινού, με την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων αλλά και με τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με την επιρροή που συνεπάγονται ποικίλα διεθνή ζητήματα σε τοπικό επίπεδο.³⁷⁷ Μέχρι σήμερα, η UNESCO διαθέτει 198 εθνικές επιτροπές, οι οποίες εκτελούν το έργο τους αναλόγως με τα δεδομένα και τις ανάγκες κάθε χώρας αλλά και με τις οικονομικό - τεχνικές δυνατότητες των ίδιων των επιτροπών.³⁷⁸

³⁷⁶ Το άρθρο VII του καταστατικού της UNESCO ορίζει ότι κάθε κράτος – μέλος θα πρέπει να υλοποιήσει τις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου να ιδρύσει, στο έδαφός τους, εθνική επιτροπή για την UNESCO. Επιπλέον, η UNESCO υιοθέτησε το 1978 το Χάρτη για τις Εθνικές Επιτροπές», ο οποίος συνέβαλε στην εξέλιξη του έργου των επιτροπών. Βλ. UNESCO, “*Legal texts on National Commissions for UNESCO*”, Sector for External Relations and Cooperation Division of Relations with National Commissions and New Partnerships (ERC/NCP), UNESCO, Paris, 2008, σσ. 9, 11-19

³⁷⁷ UNESCO, “*Capacity-Building for National Commissions for UNESCO: A Partnership Programme with Africa*”, UNESCO (ERC-2009/WS/6), 2009, σ. 11

³⁷⁸ UNESCO, “*Review of the Cooperation of UNESCO’s Secretariat with the National Commissions for UNESCO, Final Report*”, Internal Oversight Service, Evaluation Section, IOS/EVS/PI/112 16, December 2011, σ. 16

Στο πλαίσιο αυτό, οι εθνικές επιτροπές των χωρών, στων οποίων το έδαφος διαμένουν αυτόχθονες πληθυσμοί, προσπαθούν να διευκολύνουν τοπικές δράσεις για ζητήματα που επηρεάζουν τους πληθυσμούς αυτούς. Ένα πρώτο παράδειγμα της δράσης των εθνικών επιτροπών είναι η περίπτωση των Φιλιππίνων, όπου η εθνική επιτροπή για την UNESCO, στο πλαίσιο της υλοποίησης του προγράμματος «Εκπαίδευση για Όλους»³⁷⁹ ανέπτυξε ξεχωριστό εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποκλειστικά για τους αυτόχθονες λαούς, το οποίο είχε στόχο τη διαμόρφωση του σχολικού προγράμματος με βάση τις πολιτιστικές τους ανάγκες.³⁸⁰ Επιπλέον, η εθνική επιτροπή για την UNESCO στη Σουηδία, χρηματοδότησε την αντιπροσωπεία των Σαάμι³⁸¹ κατά τη διάρκεια του συνεδρίου που διοργανώθηκε στη Στοκχόλμη το 1998 για την πολιτιστική πολυμορφία³⁸², ενώ η επιτροπή του Καναδά έχει αναπτύξει εξειδικευμένο εγχειρίδιο για τους δήμους και τους πολίτες, το οποίο εμπεριέχει ειδικό τμήμα σχετικά με τις επαφές με τις αυτόχθονες κοινότητες του Καναδά. Πιο συγκεκριμένα, το Καναδικό εγχειρίδιο προωθεί το σεβασμό των τοπικών αυτοχθόνων πολιτισμών και την αλληλοκατανόηση και καταγράφει τα προγράμματα που υλοποιεί η κυβέρνηση του Καναδά για τους πληθυσμούς αυτούς.³⁸³

Τα παραπάνω παραδείγματα είναι παρά μόνο ενδεικτικά των δράσεων των επιτροπών της UNESCO για τους αυτόχθονες λαούς, αφού είναι, επιπροσθέτως, επιφορτισμένες με το συντονισμό των δράσεων όλων των θεσμών που συνεργάζονται με την UNESCO σε εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, το γεγονός ότι η UNESCO συνεχώς εξελίσσει και υιοθετεί νέα νομικά κείμενα και πεδία αποστολής, δυσκολεύει τον καταμερισμό των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στη Γραμματεία του Οργανισμού και τις εθνικές επιτροπές, καθώς δεν υπάρχει σαφήνεια σχετικά με τον ακριβή ρόλο των τελευταίων. Τέλος, η έλλειψη κρατικής χρηματοδότησης αποτελεί μια ακόμη πρόκληση για τις εθνικές επιτροπές, οι

³⁷⁹ Βλ. παρακάτω Κεφάλαιο III

³⁸⁰ "Indigenous Peoples (IP) Education Program". Βλ.. UNESCO National Commission of the Philippines, *"The Development and State of the Art of Adult Learning and Education"*, National Report of the Republic of Philippines, 2008, σ. 13.

³⁸¹ Οι Σαάμι αποτελούν τους αυτόχθονες πληθυσμούς που κατοικούν στα εδάφη της Νορβηγίας, της Σουηδίας και της Φινλανδίας. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους Σαάμι βλ. Op Cit 318., (Daes, Erica – Irene), σσ. 138 – 149

³⁸² Falk, Anders, *"Once again, other National Commissions could learn from our experience: The Stockholm Conference on Cultural Development, A major achievement and its follow-up"*, στο *"A compendium of good practices of National Commissions for UNESCO"*, UNESCO, April 2004, σσ. 28 – 31 και Op Cit 317., σ. 44.

³⁸³ Canadian Commission for UNESCO, *"Toolkit for Municipalities, Organizations and Citizens - Canadian Coalition of Municipalities Against Racism and Discrimination"*, Canadian Commission for UNESCO, February 2002, σσ. 57 – 63

οποίες αναγκάζονται, πολλές φορές, να παραμελούν και να εγκαταλείπουν τις προσπάθειες τους για την εκπλήρωση των αρμοδιοτήτων τους.³⁸⁴

2.4.2 UNESCO και Μη – Κυβερνητικές Οργανώσεις

Τόσο οι εθνικές όσο και οι διεθνείς μη – κυβερνητικές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να συνεργάζονται με την UNESCO ως συμβουλευτικά σώματα, έχοντας παράλληλα το δικαίωμα να συμμετέχουν στις συνεδριάσεις του Οργανισμού ως παρατηρητές. Είτε μέσω της εθνικής επιτροπής για την UNESCO, κάθε κράτους, είτε μέσω κάποιας διεθνούς ΜΚΟ, η UNESCO συνεργάζεται με ΜΚΟ για την προαγωγή δράσεων για τους αυτόχθονες λαούς. Σήμερα, η UNESCO διατηρεί επίσημες σχέσεις με 371 ΜΚΟ για τις οποίες έχει δημιουργήσει ειδικές οδηγίες συνεργασίας.³⁸⁵

Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας είναι η «Συντονιστική Επιτροπή για τους Αυτόχθονες Λαούς της Αφρικής»³⁸⁶, αποστολή της οποίας είναι η προώθηση δράσεων για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων στην Αφρική και η προαγωγή της συμμετοχής τους στο σύστημα των Ηνωμένων Εθνών. Στο πλαίσιο της παραπάνω συνεργασίας αλλά και σε συνεργασία με την IUCN διοργανώθηκε, το Σεπτέμβριο του 2012, εκδήλωση με θέμα τους αυτόχθονες λαούς της Αφρικής και τη διαδικασία ένταξης πολιτιστικών τοπίων στην Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.³⁸⁷ Αποτέλεσμα της εκδήλωσης, η οποία είχε στόχο να εξετάσει τις καταλληλότερες μεθόδους διατήρησης του σεβασμού των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων κατά την προετοιμασία των φακέλων με τις προτεινόμενες τοποθεσίες, υπήρξε η κατάθεση συστάσεων, προς την IUCN, οι οποίες συμπεριλάμβαναν, μεταξύ άλλων, την ανάπτυξη Μνημονίου Συνεργασίας με το Μόνιμο Φόρουμ για τους Αυτόχθονες Λαούς του ΟΗΕ και την περαιτέρω διάχυση της Διακήρυξης του 2007.

Επιπλέον, η UNESCO συνεργάζεται και με ΜΚΟ, όπως είναι η Οργάνωση «Traditions for Tomorrow» αλλά και το δίκτυο «International Network for Cultural

³⁸⁴ Op Cit 378

³⁸⁵ “Directives concerning UNESCO’s partnership with non-governmental organizations”. Βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=33137&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁸⁶ Indigenous Peoples of Africa Coordination Committee. Βλ. <http://www.ipacc.org.za/eng/default.asp>

³⁸⁷ “Event 133: Knowledge Café on African Indigenous Peoples and the UNESCO World Heritage Site nomination process”. Βλ. https://cmsdata.iucn.org/downloads/report_on_knowledge_cafe_event_african_indigenous_peoples.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

Diversity», σε θέματα, όπως είναι η αναβίωση της πολιτιστικής ταυτότητας των αυτοχθόνων λαών και η ομογενοποίηση του πολιτισμού εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης.³⁸⁸ Τέλος, η UNESCO έχει αναπτύξει επιπλέον μηχανισμούς και θεσμούς για την προώθηση του έργου της, όπως για παράδειγμα τα «Κλαμπ της UNESCO»³⁸⁹ και ο θεσμός του Πρέσβη Καλής Θελήσεως³⁹⁰. Οι παραπάνω θεσμοί έχουν στόχο να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο και να προάγουν τα δικαιώματα των αυτοχθόνων μέσω του διαλόγου και της ενημέρωσης.

2.5 Επίλογος

Στο παρόν κεφάλαιο περιγράψαμε τη συμβολή της UNESCO στις δράσεις της διεθνούς κοινότητας για τους αυτόχθονες λαούς, ενώ παράλληλα καταγράψαμε και τη συνεργασία του Οργανισμού με τους μηχανισμούς της Κοινωνίας των Πολιτών. Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι οι δραστηριότητες της UNESCO έχουν συμβάλει σημαντικά στην προώθηση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων τόσο στο επίπεδο υιοθέτησης εθνικών πολιτικών όσο και στο επίπεδο της ενημέρωσης και της ευαισθητοποίησης του κοινού για το εν λόγω ζήτημα.

Ωστόσο, είναι σαφής η αδυναμία της UNESCO να αναλάβει ηγετικό ρόλο, στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας, όσον αφορά την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών, καθώς ο οργανισμός δεν έχει καταφέρει, μέχρι σήμερα, να αναπτύξει μια συνεκτική πολιτική αποκλειστικά για τους λαούς αυτούς. Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα του παγκόσμιου δικτύου συνεργασίας της UNESCO μειώνεται αισθητά, καθώς τα κέντρα και οι θεσμοί, με τους οποίους συνεργάζεται ο Οργανισμός, είναι αμέτρητα και συνεπώς παρατηρούνται αλληλοεπικαλύψεις στις δράσεις αλλά και ασάφεια στις αρμοδιότητες.

Αποτέλεσμα της αδυναμίας αυτής, είναι η συμπληρωματική, προς τις διεθνείς δράσεις, λειτουργία της UNESCO και η ανεπαρκής προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών παρά το γεγονός ότι ο τομέας του πολιτισμού

³⁸⁸ Op Cit 317., (Stenou, Katerina) σ. 44

³⁸⁹ Τα Κλαμπ της UNESCO, αποτελούν ουσιαστικά γκρουπ, τα οποία προωθούν τις προτεραιότητες της UNESCO σε τοπικό επίπεδο. Τα γκρουπ αυτά μπορεί να είναι είτε σχολικά/πανεπιστημιακά είτε κανονικοί σύλλογοι με συγκεκριμένο νομικό καθεστώς και κριτήρια συμμετοχής. Το πρώτο Κλαμπ δημιουργήθηκε στην Ιαπωνία ήδη από το 1947. Βλ. “*Clubs for UNESCO: A practical guide*”, Sector for External Relations and Cooperation, UNESCO, 2009, σ. 8

³⁹⁰ UNESCO, “*UNESCO and civil society*”, Sector for External Relations and Cooperation, Section for UNESCO Clubs and New Partnerships, ERC-2008/WS/6, σ. 101

εντάσσεται στον πυρήνα της αποστολής του Οργανισμού. Αναμφίβολα, η προστασία της κληρονομιάς, και ιδιαίτερα τη άυλης κληρονομιάς, αποτελεί εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα, καθώς, όπως έχουμε δει μέχρι τώρα, το είδος της κληρονομιάς αυτής εξελίσσεται συνεχώς, γεγονός που δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την προστασία της. Για το λόγο αυτό, είναι αναγκαία η διαμόρφωση συνεκτικής πολιτικής από την UNESCO προκειμένου οι δραστηριότητες, που μέχρι σήμερα υλοποιούνται περιπτωσιολογικά, να εξελιχθούν σε πάγια εθνική πρακτική καλύπτοντας έτσι τους αυτόχθονες λαούς ολόκληρου του πλανήτη. Τέλος, τα πρώτα βήματα προς μια συνεκτική πολιτική για τους αυτόχθονες λαούς έγιναν μόλις το 2011, στο πλαίσιο των εορτασμών για τα 10 χρόνια από την υιοθέτηση της Διακήρυξης για την Πολιτιστική Πολυμορφία με τη διοργάνωση, στις 10 Νοεμβρίου 2011, εκδήλωσης με τίτλο *«Προς μια Πολιτική της UNESCO για τους Αυτόχθονες Λαούς»*³⁹¹, στην οποία συμμετείχαν και εκπρόσωποι αυτοχθόνων κοινοτήτων.

³⁹¹ Βλ. “Knowledge Systems, Knowledge Diversity, Knowledge Societies: Towards a UNESCO Policy on Engaging with Indigenous Peoples”, http://www.unesco.org/new/en/no_cache/unesco/events/unesco-house/?tx_browser_pi1%5BshowUid%5D=4963&cHash=7b54f36fc1 (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: Η ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ UNESCO ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΛΑΟΥΣ

3.1 Γενικά

Οι αυτόχθονες λαοί διαθέτουν πλούσιους και πολύμορφους πολιτισμούς, οι οποίοι στηρίζονται στη σχέση τους με τη γη που κατέχουν και τους φυσικούς πόρους που αυτή διαθέτει. Η διάκριση μεταξύ του πολιτισμού και της φύσης δεν υφίσταται για τους αυτόχθονες καθώς εκλαμβάνουν τους εαυτούς τους ως μέρος της φύσης και για το λόγο αυτό έχουν αναπτύξει ιδιαίτερους τρόπους παραγωγής που βασίζονται στην παραδοσιακή γνώση του περιβάλλοντος. Οι αυτόχθονες λαοί, οι οποίοι διατηρούν τον πολιτισμό τους μεταβιβάζοντας τη γνώση από γενιά σε γενιά, έχουν τελείως ξεχωριστές κοσμοθεωρίες, αντιλήψεις, αξίες, έθιμα, γλώσσες, τρόπους διακυβέρνησης και νόμους ενώ η έννοια της συλλογικότητας είναι έμφυτη στον τρόπο σκέψης τους.

Η UNESCO έχει καταβάλλει αξιόλογες προσπάθειες να προστατεύσει τα χαρακτηριστικά αυτά των αυτοχθόνων πολιτισμών, όχι μόνο υιοθετώντας το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο αλλά υλοποιώντας παράλληλα εξειδικευμένες δράσεις για συγκεκριμένα ζητήματα και σε συγκεκριμένες χώρες. Οι δραστηριότητες του Οργανισμού είναι ποικίλες και εκτελούνται μέσα από όλα τα πεδία ενασχόλησής του. Η UNESCO υλοποιεί δράσεις για τους αυτόχθονες λαούς, τόσο στον τομέα του πολιτισμού όσο και στον τομέα της εκπαίδευσης και της επικοινωνίας, οι οποίες έχουν στόχο να συμβάλλουν στην ενίσχυση της πολιτιστικής πολυμορφίας αλλά και του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Στο πλαίσιο αυτό, στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να καταγράψει το θεσμικό πλαίσιο, τα εργαλεία και τις αυτόνομες δράσεις της UNESCO για τους αυτόχθονες λαούς, ακολουθώντας μια διατομεακή προσέγγιση και αξιολογώντας παράλληλα τη συμβολή τους στην προστασία των αυτοχθόνων πολιτισμών και στην διατήρηση της παγκόσμιας πολιτιστικής πολυμορφίας.

Ήδη από το 2001, με την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης για την Πολιτιστική Πολυμορφία, η UNESCO διαπίστωσε την αλληλένδετη φύση της πολιτιστικής πολυμορφίας με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, για την οποία είναι απαραίτητος ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ιδιαίτερα των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες ή σε αυτόχθονες κοινότητες (άρθρο 4). Το σημείο 14 του σχεδίου δράσης που προτάθηκε ταυτόχρονα με τη Διακήρυξη³⁹³ ενθαρρύνει, επίσης, την υλοποίηση μέτρων, με στόχο το σεβασμό και την προώθηση της παραδοσιακής γνώσης των αυτοχθόνων ειδικότερα όσον αφορά το περιβάλλον και τη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Δύο χρόνια μετά την υιοθέτηση της Διακήρυξης, η UNESCO, κατάφερε να εξελίξει ακόμα περισσότερο το θεσμικό πλαίσιο για τους αυτόχθονες λαούς, υιοθετώντας ένα συμβατικό εργαλείο, αυτή τη φορά, το οποίο αντανακλά όλες τις παλαιότερες προσπάθειες του οργανισμού να προστατέψει την πολιτιστική πολυμορφία. Η Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του 2003, αναφέρει χαρακτηριστικά την υποχρέωση των κρατών – μερών να εμπλέκουν τα άτομα και τις κοινότητες, συμπεριλαμβανομένων και των αυτοχθόνων κοινοτήτων, στην υλοποίηση των δράσεων για την προστασία της κληρονομιάς αυτής.

Επιπλέον, μόλις το 2005, ο Οργανισμός υιοθέτησε τη Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, η οποία αναγνωρίζει τους πολιτισμούς και τα δικαιώματα όλων των αυτοχθόνων λαών. Πιο συγκεκριμένα, το προοίμιο της εν λόγω Σύμβασης αναγνωρίζει τη σημασία των γνωστικών συστημάτων των αυτοχθόνων λαών αλλά και τη σημασία της βιωσιμότητας των πολιτισμών γενικότερα. Παράλληλα, το άρθρο 2, παράγραφος 3, σημειώνει την ισότιμη αξιοπρέπεια και το σεβασμό όλων των πολιτισμών με ξεχωριστή αναφορά στους αυτόχθονες λαούς.

³⁹² Βλ. αναλυτικά παραπάνω: Μέρος Α', Κεφάλαιο IV.

³⁹³ "Annex II Main lines of an action plan for the implementation of the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity", UNESCO.

Βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

Τα παραπάνω εργαλεία, σε συνδυασμό με τη γενικότερη στρατηγική της UNESCO για τους αυτόχθονες λαούς,³⁹⁴ λειτουργούν ως βάση για την ανάληψη εξειδικευμένων δράσεων, οι οποίες στοχεύουν στην εκπλήρωση των αρχών που πρεσβεύουν τα εργαλεία αυτά. Η πολιτιστική χαρτογράφηση, τα προγράμματα για την προώθηση της γλωσσικής πολυμορφίας και του τουρισμού, η προστασία, τόσο της άυλης όσο και της υλικής κληρονομιάς, αλλά και η σύνδεση του πολιτισμού με τη βιώσιμη ανάπτυξη αποτελούν μερικά μόνο παραδείγματα από το συνολικό έργο της UNESCO στο πεδίο της προστασίας των αυτοχθόνων λαών.

3.3 Πολιτιστική Κληρονομιά

Τόσο η άυλη όσο και η υλική πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν στοιχεία, τα οποία αφενός είναι άμεσα συνδεδεμένα μεταξύ τους και αφετέρου συμβάλλουν στην επιβίωση, τη βιωσιμότητα και την ανάπτυξη των αυτοχθόνων λαών. Οι τοποθεσίες όπου διαμένουν αυτόχθονες κοινότητες είναι άμεσα συνδεδεμένες με την άυλη κληρονομιά, καθώς το δέσιμο με την πατρογονική εστία αποτελεί, εκτός από βασικό γνώρισμα των λαών αυτών, χαρακτηριστικό με βάση το οποίο αναπτύσσονται οι παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα αλλά και η παραδοσιακή γνώση, στοιχεία δηλαδή άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, η άυλη κληρονομιά συμβάλλει, με τη σειρά της, στην ερμηνεία του ρόλου που διαδραματίζουν τα άτομα και οι κοινότητες στα πολιτιστικά τοπία αλλά και στην κατανόηση της σημασίας των τοπίων αυτών.³⁹⁵ Επομένως, η προστασία των πατρογονικών εστιών και η διασφάλιση της απρόσκοπτης διαβίωσης των αυτοχθόνων λαών, είναι απαραίτητη τόσο για την αποτελεσματικότερη προστασία της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και για τη συνεχή εξέλιξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και κατ' επέκταση της παγκόσμιας πολιτιστικής πολυμορφίας.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας αναλύσαμε το έργο της UNESCO όσον αφορά την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της εγγραφής άυλων στοιχείων στους καταλόγους του Οργανισμού με σκοπό τη διαφύλαξή τους. Η πρακτική αυτή της UNESCO επηρεάζει άμεσα τους αυτόχθονες λαούς, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό από τα στοιχεία που αναγράφονται στους παραπάνω καταλόγους, αποτελείται από πρακτικές και πολιτιστικές συνήθειες αυτοχθόνων λαών. Στο πλαίσιο

³⁹⁴ Βλέπε παραπάνω: Μέρος Β', Κεφάλαιο II

³⁹⁵ "World Heritage and Indigenous Peoples", World Heritage, No 62, UNESCO Publishing, February 2012, σ. 10

αυτό, είναι σκόπιμο να αναλύσουμε το έργο της UNESCO υπό το πρίσμα της σχέσης που υφίσταται ανάμεσα στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και την άυλη κληρονομιά των αυτοχθόνων λαών.

Όπως είδαμε παραπάνω, βασικό εργαλείο για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε καιρό ειρήνης, παραμένει ακόμα και σήμερα η Σύμβαση του 1972, η οποία τυγχάνει οικουμενικής αποδοχής και εφαρμόζεται τόσο σε πολιτιστικά όσο και σε φυσικά τοπία, τα οποία έχουν παγκόσμια αξία. Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός από τα τοπία που αναγράφονται στη Λίστα Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς έχουν μεγάλη σημασία, όχι μόνο για τα κράτη, στα οποία βρίσκονται, αλλά και για τους αυτόχθονες λαούς, εφόσον είναι οι λαοί αυτοί, οι οποίοι τα διαχειρίζονται και τα προστατεύουν, αποδεικνύοντας έμπρακτα τη σύνδεση μεταξύ των ανθρώπων και της φύσης.³⁹⁶ Επιπλέον, η σύνδεση αυτή αν και δεν αναφέρεται ρητά, γίνεται παραδεκτή και από το κείμενο της Σύμβασης του 1972, ενώ με την συμπερίληψη, το 1992,³⁹⁷ της κατηγορίας των πολιτιστικών τοπίων στα είδη παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, ενισχύεται αφενός η αντίληψη αυτή ακόμη περισσότερο και αφετέρου ενδυναμώνεται η αναγνώριση της συμβολής των αυτοχθόνων κοινοτήτων.

Επιπροσθέτως, οι λειτουργικοί κανόνες της Σύμβασης του '72 ορίζουν την υποχρέωση των κρατών να συνεργάζονται με τις τοπικές κοινότητες κατά την προετοιμασία των φακέλων με τις υποψήφιες τοποθεσίες παγκόσμιας κληρονομιάς ωστόσο, ο τρόπος, με τον οποίο τα κράτη εκλαμβάνουν την υποχρέωση αυτή δεν είναι ξεκάθαρος με αποτέλεσμα η συμβολή των τοπικών κοινοτήτων να είναι, αρκετές φορές, πολύ περιορισμένη.³⁹⁸ Η συνεργασία όμως με τις τοπικές κοινότητες δεν είναι αυτοσκοπός, εφόσον η παραδοσιακή γνώση των αυτοχθόνων μπορεί να συνδράμει καταλυτικά στην ευκολότερη και πιο αποτελεσματική προστασία των τοπίων παγκόσμιας κληρονομιάς και για το λόγο αυτό θα έπρεπε οι πληροφορίες που

³⁹⁶ Τέτοια παραδείγματα τοπίων είναι το Εθνικό Πάρκο Tongariro στη Νέα Ζηλανδία, το Εθνικό Πάρκο Uluru-Kata Tjuta στην Αυστραλία και το εθνικό πάρκο Serengeti στην Τανζανία. Ορ Cit 352., σ. 48

³⁹⁷ Η συμπερίληψη των πολιτιστικών τοπίων στους λειτουργικούς κανόνες για την εγγραφή στη Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς, έγινε κατά τη διάρκεια της 16^{ης} συνεδρίας της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Βλ. "Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, Annex 3", World Heritage Centre, 2008. <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf#annex3> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

³⁹⁸ Disko, Stefan, "World Heritage sites and indigenous communities: the importance of adopting a human rights-based approach", στο M.-T. Albert, M. Richon, M. J. Viñals and A. Witcomb (ed.) "Community Development through World Heritage", World Heritage Papers, No. 31, World Heritage Centre, UNESCO, 2012, σ.17

προσφέρουν οι λαοί αυτοί, να συμπεριλαμβάνονται τόσο στους φακέλους που προετοιμάζουν τα κράτη – μέρη της Σύμβασης όσο και στα σχέδια συντήρησης για τις τοποθεσίες αυτές.

Θέλοντας να αναπτύξει τη συνεργασία τοπικών κοινοτήτων – κράτους, η UNESCO πρόσθεσε, το 2007, στους στρατηγικούς της στόχους, όσον αφορά την παγκόσμια κληρονομιά, εκτός από τις έννοιες Αξιοπιστία, Συντήρηση, Ενίσχυση Δυνατοτήτων και Επικοινωνία (τα 4 C's)³⁹⁹, την έννοια της Κοινότητας (Community, το πέμπτο C), προκειμένου να καταδείξει ότι η επιτυχής συντήρηση εξαρτάται από τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της 34^{ης} και 35^{ης} Συνόδου της Επιτροπής Πολιτιστικής Κληρονομιάς, πραγματοποιήθηκαν επίσημες δηλώσεις από το Μόνιμο Φόρουμ για Ζητήματα Αυτοχθόνων του ΟΗΕ, οι οποίες σχετίζονταν με τα παραπάνω ζητήματα και τις οποίες αναγνώρισε με δήλωση της η Επιτροπή.⁴⁰⁰

Με βάση τα παραπάνω, πραγματοποιήθηκε το Σεπτέμβριο του 2012, διεθνές εργαστήρι, με τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων, σχετικά με την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και τους αυτόχθονες λαούς.⁴⁰¹ Το εργαστήρι αυτό, το οποίο διοργανώθηκε στο πλαίσιο των εορτασμών για τα 40 χρόνια εφαρμογής της Σύμβασης του 1972, είχε στόχο να μελετήσει τις προοπτικές υλοποίησης της Σύμβασης του '72, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τη Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών του 2007. Ανάμεσα στα συμπεράσματα του εργαστηρίου καταγράφηκε η ανάγκη απόδοσης δικαιωμάτων στους αυτόχθονες λαούς αναφορικά, τόσο με τη λήψη αποφάσεων όσο και με τη συμμετοχή τους στον καθορισμό, τη διαχείριση και την υποβολή υποψηφιοτήτων παγκόσμιας κληρονομιάς.⁴⁰² Επιπλέον, το εργαστήρι κατέληξε σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής, οι οποίες δυνητικά θα επιτρέψουν την υλοποίηση των καταγεγραμμένων συμπερασμάτων.⁴⁰³ Οι προτάσεις αυτές συμπεριλαμβάνουν, inter alia, την εδραίωση διαφανών διαδικασιών για τη διευκόλυνση της συμμετοχής των αυτοχθόνων, την απόρριψη εκ μέρους της

³⁹⁹ Βλ. παραπάνω Μέρος Α', Κεφάλαιο III

⁴⁰⁰ "World Heritage and indigenous peoples" - on the occasion of the International Day of the World's Indigenous People, 9 August 2012. Βλ. <http://whc.unesco.org/en/news/920/> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴⁰¹ International Work Group for Indigenous Affairs, "Report, International Expert Workshop on the World Heritage Convention and Indigenous Peoples", 20 -21 September 2012 – Copenhagen, Denmark", IWGIA, 2013

⁴⁰² Ibid., σ. 7, 19

⁴⁰³ Ibid., σ. 59-60

Επιτροπής υποψηφιοτήτων παγκόσμιας κληρονομιάς χωρίς προηγούμενη απόδειξη της συμμετοχής των τοπικών κοινοτήτων αλλά και την αύξηση των οικονομικών πόρων του Κέντρου Παγκόσμιας Κληρονομιάς με σκοπό την πλήρη πραγμάτωση των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων κατά την υλοποίηση των διατάξεων της Σύμβασης του '72.

3.4 Μετάδοση Παραδοσιακής Γνώσης από Γενιά σε Γενιά

3.4.1 Γλωσσική Πολυμορφία και Γλώσσες υπό Εξαφάνιση

Οι ανθρώπινες γλώσσες αποτελούν ένα από τα πιο βασικά εργαλεία μετάδοσης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και συμβάλλουν στην κατανόηση των πολιτιστικών διαφορών μεταξύ των κοινωνιών και των λαών. Σήμερα υπάρχουν στον πλανήτη περίπου 6000 γλώσσες, από τις οποίες περίπου το 50% αντιμετωπίζουν κίνδυνο εξαφάνισης. Επιπλέον, το μεγαλύτερο ποσοστό από τις γλώσσες αυτές (96%) ομιλούνται μόλις από το 4% του ανθρώπινου πληθυσμού, το οποίο αντιστοιχεί κυρίως σε αυτόχθονες και τοπικές κοινωνίες.⁴⁰⁴ Η διατήρηση της γλωσσικής πολυμορφίας των αυτοχθόνων λαών είναι επιτακτική, καθώς οι γλώσσες των λαών αυτών εμπεριέχουν γνώσεις και έννοιες, οι οποίες δεν μπορούν να αποδοθούν σωστά σε κάποια άλλη γλώσσα, ήτοι χάνονται στη μετάφραση. Επιπροσθέτως, οι αυτόχθονες λαοί χρησιμοποιούν συγκεκριμένους όρους και λέξεις προκειμένου να εκφράσουν τη γνώση τους για το περιβάλλον και τη σχέση του ανθρώπου με αυτό, όπως επίσης και την κοσμοαντίληψη τους, με αποτέλεσμα όταν εξαφανίζεται μια γλώσσα να εξαφανίζονται μαζί της και οι γνώσεις αυτές.⁴⁰⁵

Για το λόγο αυτό, η UNESCO έχει αναπτύξει μια σειρά εργαλείων, τα οποία έχουν στόχο τη διατήρηση της γλωσσικής πολυμορφίας και τη διαφύλαξη και σταθεροποίηση των αυτοχθόνων γλωσσών. Σε πρώτο επίπεδο, η UNESCO, προωθεί τη διδασκαλία των αυτοχθόνων – και όχι μόνο – μητρικών γλωσσών στην επίσημη εκπαίδευση μέσω του προγράμματος «Εκπαίδευση για Όλους», το οποίο έχει στόχο να αναγνωρίσει το ρόλο της πολύγλωσσης εκπαίδευσης. Η αποτελεσματική διδασκαλία εξαρτάται από την ξεκάθαρη και κατανοητή επικοινωνία, συνεπώς η

⁴⁰⁴ Op Cit 317., (Stenou, Katerina) σ. 11

⁴⁰⁵ Gina Cantoni, (ed), “*Stabilising Indigenous Languages*”, Northern Arizona University Flagstaff, Revised Edition, 2007, σ.4

γλώσσα διδασκαλίας βρίσκεται στο επίκεντρο της διαδικασίας εκμάθησης.⁴⁰⁶ Για το λόγο αυτό, η χρήση της μητρικής γλώσσας στη διδασκαλία είναι ουσιώδης, καθώς πολλά παιδιά, κατά την εγγραφή τους στο σχολείο, βρίσκονται αντιμέτωπα με γλώσσες πολύ διαφορετικές από τις μητρικές τους, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να απορροφήσουν γνώσεις σε μια γλώσσα που δεν κατανοούν. Επιπλέον, ήδη από το 2000, υιοθετήθηκε το Πλαίσιο Δράσης του Ντακάρ για την Εκπαίδευση⁴⁰⁷, το οποίο, μεταξύ άλλων, έχει στόχο να εδραιώσει την πλήρη, δωρεάν και υποχρεωτική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες ή αυτόχθονες κοινωνίες.⁴⁰⁸ Επιπλέον, η UNESCO, από το 1999, έχει υιοθετήσει την Παγκόσμια Ημέρα για τη Μητρική Γλώσσα (21 Φεβρουαρίου) με σκοπό να αυξήσει την επίγνωση γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα.

Σε δεύτερο επίπεδο, η UNESCO υλοποιεί δράσεις για την αναβίωση γλωσσών υπό εξαφάνιση προκειμένου να διατηρήσει την γλωσσική πολυμορφία. Στο πλαίσιο αυτό, το 1993, ο Οργανισμός δημιούργησε το «Κόκκινο Βιβλίο των υπό Εξαφάνιση Γλωσσών»⁴⁰⁹ με σκοπό να συγκεντρώσει επίκαιρες πληροφορίες σχετικά με γλώσσες που αντιμετωπίζουν κίνδυνο εξαφάνισης και να καθιερώσει ένα παγκόσμιο δίκτυο περιφερειακών κέντρων, τα οποία να λειτουργούν ως σημεία εστίασης. Ωστόσο, το πρόγραμμα αυτό δεν προέβλεπε τη συνεργασία με τις κοινότητες, των οποίων οι γλώσσες απειλούνται, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται η έννοια της αμοιβαιότητας και συλλογικότητας κατά το σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση των προγραμμάτων διατήρησης και αναβίωσης της γλώσσας.⁴¹⁰ Επιπλέον, η UNESCO δημιούργησε για πρώτη φορά το 1996 τον «Ατλαντα Γλωσσών υπό Εξαφάνιση»⁴¹¹, ο οποίος ενημερώνεται περιοδικά. Αυτή η πολύτιμη βάση δεδομένων αποτελεί χρήσιμο εργαλείο ενημέρωσης όχι μόνο για το κοινό αλλά και για τους υπεύθυνους χάραξης της εθνικής πολιτικής.

Τέλος, το 2002 η UNESCO δημιούργησε ad hoc ομάδα εμπειρογνομόνων με σκοπό την καθιέρωση ενός πλαισίου, το οποίο να είναι σε θέση να καθορίζει τη

⁴⁰⁶ UNESCO, *“Advocacy Kit for Promoting Multilingual Education: Including the Excluded”*, UNESCO Bangkok, 2007, σ. 4

⁴⁰⁷ UNESCO, *“The Dakar Framework for Action: Education for All: Meeting our Collective Commitments Adopted by the World Education Forum”* Dakar, Senegal, 26-28 April 2000

⁴⁰⁸ Ibid., σ. 8

⁴⁰⁹ Stankovitch, Mara, *“Indicators Relevant for Indigenous Peoples: A Resource Book”*, Indigenous Peoples’ International Centre for Policy Research and Education, Tebtebba Foundation, 2008, σ. 381

⁴¹⁰ Ibid., σ. 361

⁴¹¹ UNESCO, *“Interactive Atlas of the World’s Languages in Danger”*, Βλ. <http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

βιωσιμότητα μιας γλώσσας. Αποτέλεσμα της έρευνας της ομάδας, υπήρξε η διαμόρφωση συγκεκριμένης μεθοδολογίας, η οποία στηρίζεται σε εννέα παράγοντες που, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, μπορούν να καθορίσουν όχι μόνο τη βιωσιμότητα μιας γλώσσας αλλά και τα μέτρα που απαιτούνται για τη διατήρηση ή/και την αναβίωσή της.⁴¹² Οι παράγοντες αυτοί συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, το ποσοστό των ομιλητών μιας γλώσσας, τον τύπο και την ποιότητα καταγραφής της γλώσσας και την μετάδοση από γενιά σε γενιά.

3.4.2 Συστήματα Γνώσης Τοπικών και Αυτοχθόνων Κοινοτήτων

Η μεταβίβαση της παραδοσιακής γνώσης από γενιά σε γενιά και κυρίως από τους ηλικιωμένους και τους γονείς στα παιδιά, αποτελεί όχι μόνο εγγενές στοιχείο των αυτοχθόνων λαών αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαφύλαξη και μετάδοση του πολιτισμού τους. Έως τώρα αναλύσαμε το ρόλο που διαδραματίζει η γλώσσα για τη μετάδοση των αυτοχθόνων πολιτισμών στις επόμενες γενιές ωστόσο, η εξαφάνιση των αυτοχθόνων γλωσσών δεν είναι το μοναδικό φαινόμενο που απειλεί την διαφύλαξη του πολιτισμού των λαών αυτών και η μετάδοση της γνώσης μέσω της επίσημης εκπαίδευσης δεν αποτελεί τη μοναδική λύση, καθώς οι εκφάνσεις του ζητήματος είναι ποικίλες και για το λόγο αυτό απαιτείται σύνθετη αντιμετώπιση.

Για τους αυτόχθονες λαούς, η μετάδοση της παραδοσιακής γνώσης στις επόμενες γενιές δεν λαμβάνει χώρα τόσο στο σχολείο όσο στο περιβάλλον.⁴¹³ Η απρόσκοπτη βιωματική – εμπειρική εκπαίδευση και η αναγνώριση των γηραιότερων μελών των αυτοχθόνων κοινοτήτων ως «κατόχων γνώσης (Knowledge Holders)»⁴¹⁴ αποτελούν δομικά χαρακτηριστικά των λαών αυτών, τα οποία, η διεθνής κοινότητα, οφείλει να προστατεύσει και να στηρίξει προκειμένου να δύναται στα νεότερα μέλη των κοινοτήτων, η δυνατότητα να παρατηρούν και να συμμετέχουν στις αυτόχθονες πολιτιστικές πρακτικές.

Στο πλαίσιο αυτό, η UNESCO θεσμοθέτησε, το 2002, το πρόγραμμα «Συστήματα Γνώσης Τοπικών και Αυτοχθόνων Κοινοτήτων (LINKS)»⁴¹⁵, το οποίο

⁴¹² UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, “*Language Vitality and Endangerment*”, International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages (CLT/CEI/DCE/ELP/PI/2003/1), Paris, 10–12 March 2003, σ. 7-18

⁴¹³ Bates, Peter, “*Learning and Inuit knowledge in Nunavut, Canada*”, στο UNESCO, “*Learning and Knowing in Indigenous Societies Today*”, UNESCO, Paris, 2009 σ. 96

⁴¹⁴ Florey, Margaret, “*Sustaining indigenous languages and indigenous knowledge: developing community training approaches for the 21st century*”, στο UNESCO, “*Learning and Knowing in Indigenous Societies Today*”, UNESCO, Paris, 2009, σ. 32

⁴¹⁵ Local and Indigenous Knowledge Systems (LINKS). Βλ. www.unesco.org

είχε στόχο να διευκολύνει το διάλογο ανάμεσα στις αυτόχθονες κοινωνίες και τους επιστήμονες του δυτικού κόσμου, ώστε, αφενός να ενδυναμωθεί ο ρόλος και η συμβολή της παραδοσιακής γνώσης στο πεδίο της διαχείρισης της βιοποικιλότητας και αφετέρου να ενισχυθούν οι τρόποι μετάδοσης της γνώσης αυτής στις επόμενες γενιές.⁴¹⁶ Το πρόγραμμα LINKS, το οποίο υιοθετεί μια ολιστική προσέγγιση αντιμετώπισης των ζητημάτων των αυτοχθόνων λαών, αναλαμβάνει πρακτικές δράσεις (filed projects), όπως η διεξαγωγή διεθνών συνεδρίων και εργαστηρίων αλλά και η παραγωγή ενημερωτικού οπτικοακουστικού και έντυπων εκδόσεων. Ενδεικτική περίπτωση δράσης του προγράμματος LINKS αποτελεί η Βιόσφαιρα Μανάγκουα στη Νικαράγουα, όπου η UNESCO κατέγραψε τη σχέση των τοπικών πληθυσμών με το περιβάλλον, επιδιώκοντας να αναδείξει της σημασία της σχέσης αυτής και την ανάγκη ενσωμάτωσής της στο σχεδιασμό για τη διαχείριση των φυσικών πόρων. Αποτέλεσμα δράσης του προγράμματος στη Νικαράγουα υπήρξε η έκδοση βιβλίου σχετικά με τις διατροφικές συνήθειες, τις τεχνικές για τη συγκομιδή και τους μύθους της περιοχής.⁴¹⁷ Τέλος, παρόμοιες δράσεις έχουν υλοποιηθεί στα Νησιά του Σολομώντα, στο Βανουάτου αλλά και στον Καναδά.⁴¹⁸

3.6 Οι Αυτόχθονες Λαοί στην Κοινωνία της Πληροφορίας

Στην σημερινή εποχή της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς καθίσταται καθόλα ευκολότερη χάρη στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι τρισδιάστατες αναπαραστάσεις αντικειμένων (3D Modeling)⁴¹⁹ και οι ψηφιακές βιβλιοθήκες είναι μόνο λίγα από τα παραδείγματα της συμβολής της νέας τεχνολογίας στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, η Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ), ήτοι το διαδίκτυο, παρέχει στο κοινό και κυρίως στους ερευνητές τη δυνατότητα πρόσβασης σε χιλιάδες πληροφορίες σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά, οι οποίες προέρχονται από ποικίλες γεωγραφικές περιοχές. Το διαδίκτυο αποτελεί αξιόλογο εργαλείο, καθώς έχει τη δυνατότητα να ενώσει κάθε γωνιά του πλανήτη και να συμβάλλει στο διαπολιτισμικό διάλογο.

⁴¹⁶ Op Cit 317., (Stenou, Katerina) σ. 40

⁴¹⁷ Gros, Paule and Nakashima, Douglas, “*Mayangna knowledge deep in the heart of Mesoamerica*”, A World of Science, Vol. 6, No. 4, October-December 2008

⁴¹⁸ Βλ. Indigenous Conservation and Management, Projects, <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/priority-areas/links/resource-management/> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴¹⁹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την τρισδιάστατη αναπαράσταση πολιτιστικής κληρονομιάς βλ. Koller, David, Frischer, Bernard and Humphreys, Greg, “*Research Challenges for Digital Archives of 3D Cultural Heritage Models*”, University of Virginia, ACM Journal on Computing and Cultural Heritage, Vol. 2, No. 3, Article 7, December 2009.

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται φανερό ότι νέες τεχνολογίες μπορούν και πρέπει να χρησιμοποιούνται προκειμένου να ενθαρρύνουν την πολιτιστική πολυμορφία, συνεπώς ο αποκλεισμός των αυτοχθόνων λαών από την ΚτΠ μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα για τη διατήρηση των αυτοχθόνων πολιτισμών και της παραδοσιακής τους γνώσης. Στο σημείο αυτό, είναι απαραίτητη η αναφορά στην Διακήρυξη του 2003 για τους Αυτόχθονες Λαούς και την ΚτΠ⁴²⁰, η οποία σημειώνει τα θεμελιώδη και συλλογικά δικαιώματα των αυτοχθόνων λαών σχετικά με την προστασία της γλώσσας, του πολιτισμού και της ταυτότητας τους, τα οποία οφείλουν να πραγματώνονται, *inter alia*, και μέσα από τη χρήση της νέας τεχνολογίας.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας και της ΚτΠ όμως, αποτελεί, δυστυχώς, προνόμιο μόνο των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών και των ατόμων του κυρίαρχου πολιτισμού του κράτους. Πολλές αυτόχθονες κοινότητες παραμένουν αποκλεισμένες από τον ψηφιακό κόσμο καθώς δεν διαθέτουν τις απαραίτητες δομές (ηλεκτρισμό και εξοπλισμό) προκειμένου να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες. Επιπλέον, τα κρατικά κονδύλια που προορίζονται για εργασίες συντήρησης είναι περιορισμένα, ενώ η έλλειψη τεχνολογικής κατάρτισης και η κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας – σε βάρος των αυτοχθόνων γλωσσών – στο διαδίκτυο καθιστούν δύσκολη την πρόσβαση και τη χρήση του διαδικτύου ακόμα και στις περιπτώσεις που υπάρχουν οι απαραίτητες δομές.⁴²¹

Στο πλαίσιο αυτό η UNESCO, υλοποιεί προγράμματα και δράσεις, όπως περιφερειακά σεμινάρια και προγράμματα εκπαίδευσης μέσω του διαδικτύου, με σκοπό την ένταξη των αυτοχθόνων στην ΚτΠ. Χρησιμοποιώντας ως θεσμικό πλαίσιο το Χάρτη για τη Διατήρηση της Ψηφιακής Κληρονομιάς⁴²² και τη Σύσταση σχετικά με την Προώθηση και τη Χρήση της Πολυγλωσσίας και την Καθολική Πρόσβαση στον Κυβερνοχώρο⁴²³, η UNESCO, θεμελίωσε το «Πρόγραμμα για Δημιουργικό

⁴²⁰ Η Διακήρυξη αυτή υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Συνεδρίου Πληροφορικής στη Γενεύη το 2003. “The Declaration of the Global Forum of Indigenous Peoples and the Information Society”, Geneva Declaration, 11 December 2003, Geneva. Για το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης βλ. <http://www.worldsummit2003.de/en/web/586.htm> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴²¹ UNESCO, “*ICTs and Indigenous People, Policy Brief*”, UNESCO Institute for Information Technologies in Education, June 2011, σ. 2

⁴²² Βλ. UNESCO, “*Charter on the Preservation of Digital Heritage*”, UNESCO, 2003. Για το πλήρες κείμενο του Χάρτη: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴²³ Βλ. UNESCO, “*Recommendation concerning the Promotion and Use of Multilingualism and Universal Access to Cyberspace*”, UNESCO, 2003. Για το πλήρες κείμενο της Σύστασης:

Περιεχόμενο»⁴²⁴, το οποίο στοχεύει στην διάχυση τοπικού περιεχομένου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, είτε πρόκειται για παραδοσιακά μέσα (ράδιο, τηλεόραση) είτε για κοινωνικά μέσα ενημέρωσης (social media), προωθώντας έτσι τις πολιτιστικές εκφράσεις. Στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, οι αυτόχθονες λαοί έχουν τη δυνατότητα να ενισχύσουν τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τις κοινότητές τους, γεγονός που γίνεται κατανοητό στο παράδειγμα της κοινότητας των Κέτσουα στο Εκουαδόρ όπου γυρίστηκε ντοκιμαντέρ με θέμα την πολιτιστική ταυτότητα των αυτοχθόνων⁴²⁵.

Εκτός από το Πρόγραμμα για Δημιουργικό Περιεχόμενο, η UNESCO, έχει ξεκινήσει και την «Πρωτοβουλία Βαβέλ⁴²⁶», η οποία έχει στόχο την επαρκή εκπροσώπηση όλων των γλωσσών στο Κυβερνοχώρο, καθώς σήμερα ολόκληρο το περιεχόμενο του διαδικτύου είναι διαθέσιμο μόνο σε 12 γλώσσες με αποτέλεσμα να αποκλείονται από τις πληροφορίες αυτές οι ομιλητές περίπου 6 χιλιάδων γλωσσών.⁴²⁷ Οι δράσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο της εν λόγω πρωτοβουλίας συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την κατασκευή πολύγλωσσων προγραμμάτων περιήγησης αλλά και πληκτρολογίων με βάση τις αφρικανικές γλώσσες.

Μια τρίτη δράση της UNESCO αποτελεί το πρόγραμμα «Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνιών για το Διαπολιτισμικό Διάλογο»⁴²⁸, το οποίο στοχεύει στην ενθάρρυνση του διαλόγου μεταξύ περιθωριοποιημένων αυτοχθόνων κοινοτήτων και στην καταπολέμηση του ρατσισμού, ενώ παράλληλα μέσω του «Διεθνούς Προγράμματος για την Ανάπτυξη και την Επικοινωνία» έχει αναπτυχθεί βάση δεδομένων, η οποία εμπεριέχει προγράμματα για τους αυτόχθονες λαούς στο συγκεκριμένο τομέα.

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17717&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
(Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴²⁴ Για την περίοδο 2002 – 2003, υλοποιήθηκαν, μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος ποικίλες δράσεις όπως εκπαιδευτικά σεμινάρια και παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού. Βλ. “UNESCO’s Programme for Creative Content, Projects Implemented in 2002 – 2003”. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. “Creative Content: Radio, TV, New Media: Supporting creativity and innovation in local content production in radio, television and new media http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=3981&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.”

(Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴²⁵ “Rescuing stories of indigenous peoples through audiovisual media” Βλ.

http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=29875&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

⁴²⁶ “Initiative Babel, Communication and Information Sector” CI-2005/WS/1. Βλ.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001398/139844e.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης: Μάιος 2013)

⁴²⁷ Op Cit 317., (Stenou, Katerina), σ. 41

⁴²⁸ “ICTs for Intercultural Dialogue: Developing Communication Capacities of Indigenous People (ICT4ID)” (www.unesco.org)

Η χρήση της τεχνολογίας για την προώθηση των πολιτιστικών εκφράσεων θα πρέπει να προσαρμόζεται στα δεδομένα που χαρακτηρίζουν τους αυτόχθονες λαούς με σκοπό να διατηρηθούν και όχι να διαβρωθούν τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους, κίνδυνος που ελλοχεύει στην περίπτωση της υπερβολικής έκθεσης των νεότερων μελών των αυτοχθόνων κοινωνιών σε «ξένους» πολιτισμούς. Για το σκοπό αυτό, οι αυτόχθονες λαοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες με τους δικούς τους όρους, προκειμένου να διαδώσουν τον πολιτισμό τους αλλά και να εμποδίσουν την αλλοίωσή του από ξένα πολιτιστικά στοιχεία. Στο πλαίσιο αυτό, η διεθνής κοινότητα θα πρέπει, τέλος, να δημιουργήσει το απαραίτητο πλαίσιο πολιτικής, το οποίο θα ενθαρρύνει όλους τους παραπάνω στόχους, ξεκινώντας από την αυτοδιοίκηση σε ζητήματα, όπως ο έλεγχος των σχολείων των αυτοχθόνων κοινοτήτων και η διαμόρφωσή τους ως κέντρα πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες.

3.7 Πολιτιστική Χαρτογράφηση (Cultural Mapping)

Η πολιτιστική χαρτογράφηση αποτελεί μια από τις μεθόδους που χρησιμοποιεί η UNESCO με στόχο την προστασία των αυτοχθόνων πολιτισμών. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται τόσο με την κυριολεκτική έννοια του όρου όσο και με την μεταφορική, καθώς κινείται πέρα από την χαρτογράφηση και συμπεριλαμβάνει, εκτός από τη γη, άλλα ανθρωπολογικά, κοινωνιολογικά, αρχαιολογικά, γενεαλογικά και γλωσσικά στοιχεία.⁴²⁹

Τι ακριβώς σημαίνει όμως η έννοια της πολιτιστικής χαρτογράφησης; Σαν μέθοδος, η πολιτιστική χαρτογράφηση, περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα χαρτογραφικών τεχνικών, οι οποίες έχουν στόχο να καταστήσουν γνωστές τις απόψεις των αυτοχθόνων κοινοτήτων στα άτομα που είναι αποφασίζουν το τι απεικονίζεται σε έναν επίσημο κρατικό χάρτη. Το ζήτημα αυτό προέκυψε κυρίως ως αντίδραση στις χαρτογραφικές πρακτικές, κατά τη διάρκεια του αποικισμού, καθώς οι χάρτες που διαμορφώθηκαν την εποχή εκείνη, αντικαθιστούσαν αυτόχθονα ονόματα τοποθεσιών με ονόματα σε γλώσσες των αποίκων και με σκοπό την ευκολότερη επιβολή του πολιτισμού τους.⁴³⁰ Στο πλαίσιο αυτό, στόχος της πολιτιστικής χαρτογράφησης είναι

⁴²⁹ Poole, Peter, "Cultural Mapping and Indigenous People: a report for UNESCO", (CLT/2003/PI/H/1), March 2003, σ. 12

⁴³⁰ UNESCO, "The role of participatory cultural mapping in promoting intercultural dialogue 'We are not hyenas',: A Reflection Paper", UNESCO, November 2009

όχι μόνο η πολιτιστική επανασύνδεση και η αναβίωση της σχέσης των αυτοχθόνων κοινοτήτων με τις πατρογονικές τους εστίες αλλά και η επανάκτηση του ελέγχου των περιοχών αυτών, ενώ παράλληλα απώτερος σκοπός είναι και η νομική αναγνώριση των πατρογονικών εστίων και η πρόσβαση στους φυσικούς πόρους.⁴³¹

Η επιλογή της παραπάνω μεθόδου από την UNESCO είναι σαφής και απολύτως κατανοητή καθώς η πολιτιστική χαρτογράφηση αποτελεί το εργαλείο, με το οποίο τα άυλα στοιχεία, όπως είναι η παραδοσιακή γνώση μιας τοποθεσίας, μετατρέπονται σε κάτι χειροπιαστό, όπως είναι οι χάρτες, συμβάλλοντας έτσι στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και το διαπολιτισμικό διάλογο. Από την άλλη πλευρά, οι πολιτιστικοί χάρτες μπορεί να απεικονίζουν όχι μόνο τοποθεσίες αλλά και τη γλωρίδα και πανίδα μιας περιοχής, τα γεωγραφικά όρια μεταξύ δυο φατριών της ίδιας φυλής ακόμα και συστήματα διαχείρισης φυσικών πόρων. Τα κράτη είναι εύκολο να εκτιμήσουν την πολιτιστική πολυμορφία των αυτοχθόνων λαών ωστόσο, είναι δύσκολο να κατανοήσουν τον τρόπο, με τον οποίο η αναγκαστική μετατόπιση, η φτώχεια και η καταστροφή του περιβάλλοντος επηρεάζουν την επιβίωση και τη βιωσιμότητά τους.⁴³²

Ο συντονισμός των προγραμμάτων και των δράσεων πολιτιστικής χαρτογράφησης, οι οποίες διεξάγονται με τη σύμφωνη γνώμη των ενδιαφερόμενων μερών και πολλές φορές σε συνεργασία μαζί τους, γίνεται από το Τμήμα Πολιτιστικών Πολιτικών και Διαπολιτισμικού Διαλόγου της UNESCO. Οι δράσεις αυτές συμπεριλαμβάνουν εκπαιδευτικά εργαστήρια και παραγωγή εκδόσεων, οι οποίες εμπεριέχουν πρακτικά παραδείγματα πολιτιστικής χαρτογράφησης.⁴³³ Τέλος, χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτιστικής χαρτογράφησης είναι η περίπτωση των Ogiek στην Κένυα το 2005. Κατά τη διάρκεια κατασκευής τρισδιάστατου χάρτη, ο οποίος είχε στόχο να απεικονίσει τις πατρογονικές εστίες των Ogiek, καταγράφηκαν οι διαφορές ανάμεσα στα μονοπάτια που χρησιμοποιούν οι Ogiek (wakta) σε αντίθεση με τα μονοπάτια που χρησιμοποιούνται από τους «ξένους» (waktawo), καθώς οι Ogiek θεωρούν ότι οι απειλές που αντιμετωπίζουν προέρχονται από τρίτους και για το λόγο αυτό θα πρέπει να επιλέγουν, κατά τη διάρκεια του κυνηγιού, διαφορετικά και πιο διακριτικά μονοπάτια από εκείνους.⁴³⁴

⁴³¹ Op Cit 429., σ. 12

⁴³² Op Cit 430., σ. 14

⁴³³ Op Cit 430., σ. 27

⁴³⁴ Op Cit 430., σ. 18

3.8 Επίλογος

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάσαμε την αυτόνομη δράση της UNESCO για τους αυτόχθονες λαούς, καταγράφοντας τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει ο Οργανισμός, μέσα από όλους τους τομείς ενασχόλησής του, προκειμένου να διατηρήσει την παγκόσμια πολιτιστική πολυμορφία. Με βάση τις παραπάνω δράσεις, παρατηρούμε ότι η UNESCO υλοποιεί το θεσμικό πλαίσιο που έχει εδραιώσει, προσπαθώντας να δημιουργήσει τις απαραίτητες συνθήκες ώστε να μπορούν, οι λαοί αυτοί, να αναπτύσσουν απρόσκοπτα τις πολιτιστικές τους συνήθειες χωρίς την απειλή επιβολής και επικράτησης του κυρίαρχου πολιτισμού του κράτους.

Τα περισσότερα από τα εργαλεία που αναλύσαμε παραπάνω, έχουν άμεσο αντίκτυπο στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών (πολιτιστική χαρτογράφηση, εγγραφή αυτοχθόνων πρακτικών στον κατάλογο άυλης κληρονομιάς κλπ.) ωστόσο, πολλές δράσεις της UNESCO, όπως η προώθηση της μητρικής γλώσσας στην επίσημη εκπαίδευση και η ένταξη των αυτοχθόνων λαών στην ΚεΠ στοχεύουν στην άμεση απόδοση δικαιωμάτων του ατόμου. Τα δικαιώματα αυτά συμβάλλουν, μακροπρόθεσμα, στη δημιουργία και ανάπτυξη, εντός του κράτους, της έννοιας του πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος, το οποίο είναι απαραίτητο για τη διαφύλαξη και την μετάδοση, στις επόμενες γενιές, της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών.

Επιπλέον, είναι φανερό ότι το έργο της UNESCO στηρίζεται στη συνεργασία όχι μόνο με το κράτος αλλά και με τις αυτόχθονες κοινότητες προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του, γεγονός που δυσκολεύει, πολλές φορές, την ελευθερία κινήσεων του Οργανισμού. Παρόλα αυτά το έργο της UNESCO παραμένει αξιόλογο και καθόλα επίκαιρο καθώς είναι σαφές ότι οι προκλήσεις για τους αυτόχθονες λαούς δυστυχώς δεν έχουν εκλείψει αλλά αντίθετα πολλαπλασιάζονται μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον γεγονός που καθιστά ακόμα δυσκολότερη την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναλύσαμε αφενός την έννοια των αυτοχθόνων λαών στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και αφετέρου τις προκλήσεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, οι λαοί αυτοί, στη σημερινή εποχή. Επιπλέον, καταγράψαμε τη συμβολή της UNESCO στις δράσεις της διεθνούς κοινότητας αλλά και τις αυτόνομες δραστηριότητες του Οργανισμού για την προστασία των αυτοχθόνων λαών και ιδιαίτερα της πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, καθίσταται σαφές ότι αν και το ζήτημα των αυτοχθόνων λαών έχει λάβει σημαντική διάσταση στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας, οι υφιστάμενες πολιτικές και δραστηριότητες δεν είναι πάντοτε σε θέση να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ανάγκες των λαών αυτών. Η UNESCO, ως διακυβερνητικός οργανισμός, αποτελείται από όργανα, στα οποία εκπροσωπούνται τα κράτη – μέρη και όχι οι αυτόχθονες λαοί. Είναι σπάνιες οι περιπτώσεις όπου ο εθνικός εκπρόσωπος του κράτους είναι παράλληλα μέλος αυτόχθονα λαού και συνεπώς μπορεί να αντιπροσωπεύσει επαρκώς τα συμφέροντα και τις αντιλήψεις των αυτοχθόνων λαών γενικότερα.⁴³⁵ Επιπλέον, οι διαδικασίες που ακολουθεί η UNESCO όσον αφορά τη συνεργασία με τις αυτόχθονες κοινότητες, κατά το σχεδιασμό των προγραμμάτων και των δράσεων, δεν έχουν ακόμη εξομαλυνθεί, με αποτέλεσμα πολλοί τοπικοί πληθυσμοί να μην μπορούν να εφαρμόσουν τις πολύπλοκες οικονομικές και διοικητικές υποχρεώσεις που συνεπάγονται οι συμβατικές συμφωνίες που υπογράφονται στο πλαίσιο των διακυβερνητικών οργανισμών.⁴³⁶

Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητη η συνεχής βελτίωση των διαδικασιών και των πολιτικών της UNESCO προκειμένου να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά τα ζητήματα που αντιμετωπίζει η διεθνής κοινότητα αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών. Η διαμόρφωση, συνεπώς, συνεκτικής πολιτικής εντός της UNESCO αποτελεί το πρώτο βήμα στη διαμόρφωση μιας ευρύτερης διεθνούς πολιτικής για την προστασία των αυτοχθόνων λαών. Τέλος, είναι σαφής η ανάγκη

⁴³⁵ UNESCO, “UNESCO’s Contribution to the 9th Session of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues”, UN Headquarters, 19-30 April 2010

⁴³⁶ Ibid

βελτίωσης της συνεργασίας μεταξύ της UNESCO και των κρατών - μερών, καθώς τα κράτη είναι οι αποδέκτες και οι βασικοί φορείς υλοποίησης των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διεθνείς συμβάσεις, συνεπώς η αποτελεσματική προστασία των αυτοχθόνων, με βάση το διεθνές δίκαιο και τις υποδείξεις της UNESCO, επαφίεται καθαρά στη βούλησή τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί μέρος της ταυτότητας ενός λαού και για το λόγο αυτό έχει παγιωθεί, στη σύγχρονη εποχή, η ανάγκη της προστασίας, της διατήρησης αλλά και της μετάδοσής της στις επόμενες γενιές. Στόχος της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η καταγραφή του έργου της UNESCO στο παραπάνω ζήτημα, εξετάζοντας ιδιαίτερα την περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών, καθώς η πολιτιστική ποικιλία που χαρακτηρίζει τους λαούς αυτούς, μπορεί εύκολα να συμβάλει στην διασφάλιση της παγκόσμιας πολιτιστικής πολυμορφίας και στο διαπολιτισμικό διάλογο.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, παρατηρούμε ότι το σύστημα που έχει αναπτύξει σήμερα η UNESCO, καταπιάνεται με ποικίλα και πολύπλευρα ζητήματα στην προσπάθειά του να καλύψει όλες τις όψεις και όλα τα πεδία πολιτιστικής κληρονομιάς. Από την προστασία τοπίων οικουμενικής αξίας μέχρι την παρεμπόδιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η UNESCO, προσπαθεί να αναδείξει τη σημασία του πολιτισμού ως δομική προϋπόθεση για την παγκόσμια ειρήνη. Στο πλαίσιο αυτό, ο Οργανισμός συνεχίζει να αναπτύσσει το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο, με στόχο να κατευθύνει τα κράτη – μέρη και να επηρεάσει τις πολιτικές τους, σύμφωνα με τις αρχές και τις αξίες που πρεσβεύει, ενώ παράλληλα υλοποιεί αυτόνομες διεθνείς δράσεις, με στόχο να καταστούν αυτές παράδειγμα προς μίμηση για τους υπόλοιπους εθνικούς και διεθνείς δράντες.

Σύμφωνα με τους παραπάνω στόχους, τα επιτεύγματα της UNESCO είναι φανερά. Ωστόσο, το γεγονός ότι η αποστολή του Οργανισμού είναι τόσο ευρεία, μπορεί να λειτουργήσει ως δίκωπο μαχαίρι για την αποτελεσματικότητά του. Από τη μια πλευρά, η ευρεία δράση και ο μηχανισμός της UNESCO στον τομέα του πολιτισμού, έχει συμβάλει στην διεθνή ανάδειξη όλων των ζητημάτων που αναλύσαμε στην παρούσα εργασία, τα οποία στο παρελθόν είχαν ελάχιστη ή δεν είχαν λάβει καμία απολύτως δημοσιότητα. Άλλωστε, οι έννοιες της πολιτιστικής κληρονομιάς, της πολυμορφίας, του διαλόγου, της βιώσιμης ανάπτυξης ακόμα και των δικαιωμάτων του ατόμου, έλαβαν τη σημασία που έχουν σήμερα με τη συμβολή του έργου της UNESCO.

Από την άλλη πλευρά, το ίδιο επιχείρημα, ήτοι η ευρεία αποστολή του Οργανισμού, λειτουργεί αρνητικά για το βαθμό αποτελεσματικότητας των δράσεων του, καθώς ο πολύπλοκος αυτός μηχανισμός καταλήγει να είναι δυσκίνητος και χαοτικός. Το γεγονός ότι η UNESCO, σαν οργανισμός, πρέπει να συνδυάσει και να συγχωνεύσει τις απόψεις, όχι μόνο των κρατών – μερών αλλά και όλων των φορέων (εθνικών και διεθνών), με τους οποίους συνεργάζεται, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αποτελεσματικότητας χάριν της συναίνεσης και της ομοφωνίας. Οι συνέπειες όλων των παραπάνω είναι φανερές, όχι μόνο στις δράσεις του Οργανισμού αλλά και στο θεσμικό του πλαίσιο. Οι περισσότερες διεθνείς συμβάσεις που υιοθετηθήκαν στο πλαίσιο της UNESCO, διαθέτουν ελλιπή κυρωτικό μηχανισμό, ενώ η λήψη μέτρων επαφίεται συνήθως στο κράτος και στις ανάγκες, τις οποίες το ίδιο θεωρεί ότι έχουν προτεραιότητα. Επιπλέον, τα κείμενα των συμβάσεων είναι πολύ προσεκτικά διατυπωμένα, με λεξιλόγιο (shall, should κλπ.), το οποίο στοχεύει, όχι τόσο στην επιβολή υποχρεώσεων όσο στην επίτευξη οικουμενικής συμμετοχής.

Επιπροσθέτως, συγκεκριμένα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των αυτοχθόνων λαών, συμπεραίνουμε ότι η UNESCO συναντά ακόμα μεγαλύτερα εμπόδια στο πεδίο αυτό από ό,τι σε όλα τα υπόλοιπα. Αντίθετα από την περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών των κυρίαρχων κρατών, οι οποίοι, συνήθως, έχουν τη δυνατότητα να υλοποιήσουν όλες τις απαραίτητες δράσεις για να προστατεύσουν την κληρονομιά τους (οικονομική και τεχνική υποδομή κτλ), οι αυτόχθονες λαοί αντιμετωπίζουν αρχικά, ζητήματα επιβίωσης, με αποτέλεσμα να μην έχουν τη δυνατότητα να επικεντρωθούν απολύτως στο ζήτημα της προστασίας της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Η επιβίωση ενός λαού έχει προτεραιότητα και είναι, ταυτόχρονα, απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία και την ανάπτυξη του πολιτισμού του. Για το λόγο αυτό, η UNESCO, αντιμετωπίζει το ζήτημα της προστασίας των αυτοχθόνων ολιστικά, χωρίς να διακρίνει μεταξύ της επιβίωσης, της ανάπτυξης, των δικαιωμάτων του ατόμου και της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Από τη στιγμή που το διεθνές δίκαιο δεν διαθέτει, ακόμη, τα κατάλληλα εργαλεία προκειμένου να διασφαλίσει την επιβίωση και τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, η UNESCO, δεν μπορεί παρά να αναπτύσσει δράσεις με σκοπό την παράλληλη βελτίωση των συνθηκών για όλα τα παραπάνω ζητήματα.

Με βάση τα παραπάνω, επόμενο βήμα για την εξέλιξη της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, τόσο των κρατών όσο και των αυτοχθόνων λαών, θα πρέπει να είναι η αναθεώρηση ή/και η υιοθέτηση νέων νομικών εργαλείων, τα οποία όμως θα προβλέπουν ρητές υποχρεώσεις και κυρώσεις για τα συμβαλλόμενα κράτη. Ιδιαίτερα για τους αυτόχθονες λαούς, η ανάγκη συνεκτικής προσέγγισης είναι φανερή, ενώ η υιοθέτηση Διεθνούς Σύμβασης, η οποία να κινείται στο πλαίσιο της Διακήρυξης του 2007 και να επικεντρώνεται αποκλειστικά στα ζητήματα των αυτοχθόνων, θα είναι καταλυτική για τη συνολική ανάπτυξη, τη ζωή και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών αυτών.

Τέλος, όσον αφορά την προσπάθεια της UNESCO να αναδείξει το διαπολιτισμικό διάλογο και τον πολιτισμό γενικότερα ως μέσο για την επίτευξη της παγκόσμιας ειρήνης, συμπεραίνουμε ότι αποτελεί ένα αρκετά μεγαλόπνοο και μακροπρόθεσμο εγχείρημα, το οποίο απαιτεί, πρωτίστως, τη συμμόρφωση αλλά και την αλλαγή της νοοτροπίας των εθνών – κρατών. Όπως άλλωστε κατέδειξαν τα γεγονότα στην Αραβική Άνοιξη, τα τελευταία δύο χρόνια, οι πολιτισμικές διαφορές μπορούν εύκολα να προκαλέσουν την ένταση και τη σύγκρουση. Βέβαια, θα ήταν παράλογο να υποστηρίξουμε ότι ο πόλεμος είναι άμεσο αποτέλεσμα του χάσματος μεταξύ των πολιτισμών, όπως προτείνει ο Samuel Huntington, καθώς δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε τα πολιτικό – οικονομικά αίτια του πολέμου, ωστόσο, το πολιτισμικό χάσμα σίγουρα εντείνει την ένταση και συνεπώς η δράση της UNESCO είναι κάθε άλλο παρά περιττή.

ΑΡΘΡΑ - ΒΙΒΛΙΑ

Bak, Sangmee, “*Domestic and International Cultural Tourism in the Context of Intangible Heritage*”, στο Haddad, Caroline (ed), “Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges”, UNESCO-EIIHCAP Regional Meeting, UNESCO and EIIHCAP, 2008

Bandarin, Fancesco, “*World Heritage: Challenges for the Millennium*”, UNESCO World Heritage Center, France, 2007

Bates, Peter, “*Learning and Inuit knowledge in Nunavut, Canada*”, στο UNESCO, “*Learning and Knowing in Indigenous Societies Today*”, UNESCO, Paris, 2009

Benchelah, Mehdi “UNESCO in Action”, στο “Rebirth for Haiti”, UNESCO Courier, September 2010

Binder, Christina, “The Case of the Atlantic Coast Nicaragua: The Awas Tingi Case, or Realizing that a Good Legal System of Protection of Land Rights is No Guarantee of Effective Implementation”, στο Castelino, Joshua and Walsh, Niamh, “*International Law and Indigenous Peoples*”, The Raoul Wallenberg Institute, Human Rights Library, Volume 20, Martinus Nijhoff Publishers Leiden/Boston, 2005

Boylan, J. Patrick, “*Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague Convention of 1954*”, UNESCO Archives, 1993

Brodie, Neil, “*The effect of an artifact’s provenance on its saleability*”, *Culture without Context*, No. 19, Autumn, 2006

Brown, Michael F., “*Heritage Trouble: Recent Work on the Protection of Intangible Cultural Property*”, International Journal of Cultural Property, International Cultural Property Society, 2005

Butler, Caroline F and Menzies, Charles R., “*Traditional ecological knowledge and indigenous Tourism*”, στο Butler, Richard and Hinch, Tom (ed.), “*Tourism and Indigenous Peoples: Issues and Implications*”, Elsevier Ltd, 2007

Calame, Jon (Minerva Partners) and Pasic, Amir (IRCICA), “*Post-conflict reconstruction in Mostar: Cart before the Horse*”, στο “*Divided Cities/Contested States Working Paper Series*”, Working Paper No. 7, 2009

Cassese, Antonio, “*Self-determination of peoples : a legal reappraisal*”, Cambridge University Press, 1995

Chaudhuri, Shubha, “Who is the ‘Holder’ of ICH: Revisiting the Definition of ‘Community’ from an ICH Perspective”, στο “*Conference on Intangible Cultural Heritage and Intellectual Property Under the 2003 Convention: Seeking a Collaborative Interface between ICH and IP*”, Asia-Pacific Cultural Centre for UNESCO (ACCU), New Delhi, India , 23 – 28 March 2007

Crawford, Beverly, “Explaining cultural conflict in Ex-Yugoslavia: Institutional weakness, economic crisis and identity politics”, στο Crawford, Beverly and Lipschutz, Ronnie D. “*The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics, Cultural Violence*”, University of California, Research Series/ Number 98, 1998

D’Orville, Hans, “*Globalization and Intangible Cultural Heritage: Opportunities, Threats and Challenges*”, στο, Op Cit., 309.

Daes, Erica – Irene, “*Indigenous Peoples: Keepers of our Past – Custodians of our Future*”, International Work Group for Indigenous Affairs, May 2008

Desch, Thomas, “*The Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, Yearbook of International, Humanitarian Law, 2, 1999

Detling, J. Karen, “*Eternal silence: The destruction of cultural property – Yugoslavia*”, Maryland Journal of International Law and Trade, 17 (1993)

Disko, Stefan, “World Heritage sites and indigenous communities: the importance of adopting a human rights-based approach”, στο M.-T. Albert, M. Richon, M. J. Viñals and A. Witcomb (ed.) “*Community Development through World Heritage*”, World Heritage Papers, No. 31, World Heritage Centre, UNESCO, 2012,

Diwasa, Tulasi , Bandhu, Chura Mani, and Nepal, Bhim, “*The Intangible Cultural Heritage of Nepal: Future Directions*”, UNESCO, Katmandu Office, 2007

Dockery, Alfred – Michael, *“Culture and wellbeing: The case of Indigenous Australians”*, Social Indicators Research, Volume 99, Issue 2, Springer, Netherlands, November 2010

Doyle, Cathal and Gilbert, Jeremie, *“Indigenous Peoples and Globalization: From ‘Development Aggression’ to ‘Self – Determined Development’”*, European Yearbook of Minority, Vol. 7, 2008

Falk, Anders, *“Once again, other National Commissions could learn from our experience: The Stockholm Conference on Cultural Development, A major achievement and its follow-up”*, στο *“A compendium of good practices of National Commissions for UNESCO”*, UNESCO, April 2004

Florey, Margaret, *“Sustaining indigenous languages and indigenous knowledge: developing community training approaches for the 21st century”*, στο UNESCO, *“Learning and Knowing in Indigenous Societies Today”*, UNESCO, Paris, 2009

Ford, James, Smit, Barry and Wandel, Johanna, *“Vulnerability to climate change in the Arctic: A case study from Arctic Bay, Canada”*, Global Environmental Change, Issue 16, 2006

Fradier, Georges, *“Return to the Homeland: entire regions have been deprived of their cultural past”*, The UNESCO Courier, July, 1978

Frigo Manlio, *“Cultural property v. cultural heritage: A “battle of concepts” in international law?”*, Article, International Review of the Red Cross, No. 854, 2004

Gina Cantoni, (ed), *“Stabilising Indigenous Languages”*, Northern Arizona University Flagstaff, Revised Edition, 2007

Gros, Paule and Nakashima, Douglas, *“Mayangna knowledge deep in the heart of Mesoamerica”*, A World of Science, Vol. 6, No. 4, October-December 2008

Hamilton, Jennifer A., *“Indigeneity in the Courtroom Law, Culture, and the Production of Difference in North American Courts”*, Taylor & Francis, New York, 2009

Herscher, Andrew and Riedlmayer, Andras, *“Monument and Crime: The Destruction of Historic Architecture in Kosovo”*, Grey Room, Volume Fall, MIT Press, 2000

Jokilehto, J., “*World Heritage: Defining the Outstanding Universal Value*”, City & Time 2 (2): 1. <http://www.ct.ceci-br.org>, 2006

Jokilehto, Jukka “*ICCROM and the Conservation Of Cultural Heritage: A history of the organization’s first 50 years*”, 1959-2009, ICCROM Conservation Studies, No 11, ICCROM, Rome, 2011

Keal, Paul, “*European Conquest and the Rights of Indigenous Peoples: The moral backwardness of international society*”, Cambridge University Press, 2003

Korka, Tonia, “Indigenous Laws: Aborigines of Australia, A Journey from the Past to the Present”, στο “*Revue Hellenique De Droit International*”, 65eme Annee 2/2012, Institut Hellenique De Droit International et Etranger, Sakkoulas Publications, 2012

Kowalski, Wojciech, “*Types of Claims for Recovery of Lost Cultural Property*”, Museum International: Protection and restitution, Vol. LVII n°4 / 228, December 2005

Lenzer, Nina R., “*The Illicit International Trade in Cultural Property: Does the UNIDROIT Convention Provide an Effective Remedy for the Shortcomings of the UNESCO Convention?*” Journal of international business law, Vol. 15, Philadelphia, Pa, 1994

Lixinski Lucas, “*World Heritage and the Heritage of the World – Book Review*”; (F. Fancioni and F. Lenzerini: The 1972 World Heritage Convention: A Commentary, Oxford, Oxford University Press, 2008) “Spaces of Normativity”, European Journal of Legal Studies, Volume 2, Number 1, 2008

Lorenzo, Tania García, “*Culture and Development: a holistic view*”, στο UNESCO, “*Culture and Development*”, UNESCO La Habana, No 7, 2012

Manhart, Christian, “The destruction of the Buddha Statues in March 2001 and the First UNESCO Activities”, στο Petzet, Michael (e.d), “*The Giant Buddhas of Bamiyan: Safeguarding the Remains*”, Monuments and Sites series, No XIX, Berlin, ICOMOS - Hendrik Bähler, 2009

Maniscalco, Fabio, “Preventive Measures for the Safeguard of Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict”, στο World Heritage and War, monographic series

"Mediterraneum, Tutela e valorizzazione ed ambientali", Naples: Massa Publisher, vol. 6 (2007)

Matsuura, Koichiro, "Globalization, Intangible Cultural Heritage and the Role of UNESCO", στο International Conference *"Globalization and Intangible Cultural Heritage"*, UNESCO, Tokyo, Japan, 2004

Mokhtar, Gamal, *"Unesco and the ancient Egyptian heritage: From the Nubian campaign to the Library of Alexandria, στο Egypt of the Pharaohs"*, The Courier, UNESCO, Σεπτέμβριος 1988

Mose, Gregory M., *"The destruction of churches and mosques in Bosnia-Herzegovina: a rights based approach to the protection of religious cultural property"*, Buff. J. Int'l L., 3, 1996

Murphy, John, *"The Evolving Dimensions of International Law: hard choices for the world community"*, Cambridge University Press, 2010

Nwoye, Chinwe, *"Igbo cultural and religious worldview: An insider's perspective"*, International Journal of Sociology and Anthropology, Vol. 3(9), 2011

O' Kefee, J. Patrick, *"Thirtieth Anniversary of UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, Conference Report"*, International Journal of Cultural Property, Vol. 10, No2, 2001

O'Keefe, Roger, *"The Protection of Cultural Property in Armed Conflict"*, Cambridge University Press, USA, 2006

Panayotopoulos, Jeanne-Marie, "The 2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage: Main Controversies", στο Vrdoljak, Ana Filipa and Francioni, Francesco, *"The Illicit Traffic of Cultural Objects in the Mediterranean"*, European University Institute, Working Paper, AEL 2009/9

Paradies, Yin and Cunningham, Joan *"Experiences of racism among urban Indigenous Australians: findings from the DRUID study"*, Ethnic and Racial Studies, Vol. 32 No. 3, March 2009

Pernille, Askerud and Etienne, Clement, *"Preventing the Illicit Traffic in Cultural Property: a resource handbook for the implementation of the 1970 UNESCO Convention"*, Division of Cultural Heritage, UNESCO, 1997

- Poole, Peter**, *“Cultural Mapping and Indigenous People: a report for UNESCO”*, (CLT/2003/PI/H/1), March 2003
- Prott, Lyndel V.** *“Strengths and Weaknesses of the 1970 Convention: An Evaluation 40 years after its adoption, Background paper”*, CLT/2011/CONF.207/7, UNESCO, Paris, 2011
- Prott, Lyndel**, *“The UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects – Ten Years On”*, Uniform Law Review, 2009
- Prucha, Francis Paul**, *“Documents of United States Indian Policy”*, Third Edition, University of Nebraska Press, 2000
- Rosiny, Stephan**, *“The Arab Spring: Triggers, Dynamics and Prospects”*, German Institute of Global and Area Studies Focus, International Edition/English 1/2012
- Salick, Jan and Byg, Anja**, *“Indigenous Peoples and Climate Change”*, Tyndall Centre for Climate Change Research, Oxford, May 2007
- Shaw, N. Malcolm**, *“International Law”*, 6th Edition, Cambridge University Press, Ney York, 2008
- Stankovitch, Mara**, *“Indicators Relevant for Indigenous Peoples: A Resource Book”*, Indigenous Peoples’ International Centre for Policy Research and Education, Tebtebba Foundation
- Stenou, Katerina**, *“UNESCO and Indigenous Peoples: partnership to promote cultural diversity”*, UNESCO, 2006
- Sunder, Madhavi**, *“The Invention OF Traditional Knowledge”*, 70 *Law and Contemporary Problems*, 2007
- Tamura, Norihisa**, *“The impact of Globalization on Cultural Heritage”* στο International Conference *“Globalization and Intangible Cultural Heritage”*, UNESCO, Tokyo, Japan, 2004
- Thornberry, Patrick**, *“Indigenous peoples and human rights”*, Melland Schill Studies in International Law, Manchester University Press, 2002
- Tompa, Peter K.**, *“The Cultural Property Implementation Act: Is it Working?”* Seminar Summary, CPRI Seminars and Projects, Cultural Policy Research Institute, <http://www.cprinst.org/Home/issues>

Viantro ,Victoria J., “*Protecting Cultural Objects in an Internal Border-Free EC: The EC Directive and Regulation for the Protection and Return of Cultural Objects*”, Fordham International Law Journal, Volume 17, Issue 4, Article 8, 1993

Wells, E. Christian (Department of Anthropology and Patel School of Global Sustainability, University of South Florida) and **Goodwin, Whitney A.**, (Department of Anthropology Southern Methodist University), “*Mundo Maya*”, http://www.academia.edu/3113814/Mundo_Maya

Wiessner, Siegfried, “*The Cultural Rights of Indigenous Peoples: Achievements and Continuing Challenges*”, European Journal of International Law Vol. 22 no. 1, 2011

Woudenberg, Nout van, “*Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict – Dutch Involvement*”, 2007.

Wüger, Daniel, “*Prevention of Misappropriation of Intangible Cultural Heritage through Intellectual Property Laws*”, στο Finger, Michael and Schuler, Philip (ed.), “*Poor People’s Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries*”, World Bank and Oxford University Press, 2004

Xanthaki, Alexandra, “*Indigenous Rights and United Nations Standards: Self-Determination, Culture and Land*”, Cambridge University Press, 2007

Zacharias, Diana, “*The UNESCO Regime for the Protection of World Heritage as Prototype of an Autonomy-Gaining International Institution*”, Special Issue: Public Authority & International Institutions, Thematic Studies, German LawJournal, Vol. 09 No. 11, 2008

Zarate, Christina, “*Dia De Los Muertos: A User’s Guide*”, Program of Latino History and Culture, Smithsonian National Museum of American History. <http://latino.si.edu/dayofthedeath/DODManual.pdf>

Koller, David, Frischer, Bernard and Humphreys, Greg, “*Research Challenges for Digital Archives of 3D Cultural Heritage Models*”, University of Virginia, ACM Journal on Computing and Cultural Heritage, Vol. 2, No. 3, Article 7, December 2009

Ιωάννου, Κρατερός και Περράκης Στέλιος, «*Εισαγωγή στη διεθνή δικαιοσύνη: Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές*», 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, 2009

Παπαγεωργίου Νίκος., *«Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας – Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ενοπλης Σύρραξης»*, Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, 2006

Περράκης, Στέλιος, *«Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων: Μια προβληματική σε εξέλιξη»*, Εκδόσεις Σάκουλας Αντ. Ν., 1993

Τετράδια Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ανθρωπιστικού Δικαίου και Ανθρωπιστικής Δράσης, *«Σεβασμός και Διασφάλιση των Δικαιωμάτων των Αυτοχθόνων στην Αμερικανικής Ηπειρο»*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Κατάρτισης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ανθρωπιστικής Δράσης, Τεύχος 31 - 34, Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2012

ΕΚΔΟΣΕΙΣ UNESCO

UNESCO *“World Heritage and Indigenous Peoples”*, World Heritage, No 62, UNESCO Publishing, February 2012

UNESCO, *“A new cultural policy agenda for development and mutual understanding: Key arguments for a strong commitment to cultural diversity and intercultural dialogue”*, UNESCO, 2011

UNESCO, *“Advocacy Kit for Promoting Multilingual Education: Including the Excluded”*, UNESCO Bangkok, 2007

UNESCO, *“Capacity-Building for National Commissions for UNESCO: A Partnership Programme with Africa”*, UNESCO, 2009

UNESCO, *“Clubs for UNESCO: A practical guide”*, Sector for External Relations and Cooperation, UNESCO, 2009

UNESCO, *“General Assembly of the States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”*, Second Session, UNESCO Headquarters, ITH/08/2.GA/CONF.202/Resolutions, June 2008

UNESCO, *“ICTs and Indigenous People, Policy Brief”*, UNESCO Institute for Information Technologies in Education, June 2011

UNESCO, *“Intangible Cultural Heritage Domains”*, Info Kit, UNESCO, 2011

UNESCO, *“Legal and Practical Measures Against Illicit Trafficking in Cultural Property, UNESCO Handbook”*, International Standards Section, Division of Cultural Heritage, 2006

UNESCO, *“Legal texts on National Commissions for UNESCO”*, Sector for External Relations and Cooperation Division of Relations with National Commissions and New Partnerships (ERC/NCP), UNESCO, Paris, 2008

UNESCO, *“The Dakar Framework for Action: Education for All: Meeting our Collective Commitments Adopted by the World Education Forum”* Dakar, Senegal, 26-28 April 2000

UNESCO, *“The Fight Against the Illicit Trafficking of Cultural Objects, The 1970 Convention: Past and Future, Information Kit”*, CLT/2011/CONF.207/6, UNESCO Headquarters, Paris, 2011

UNESCO, *“The role of participatory cultural mapping in promoting intercultural dialogue ‘We are not hyenas’, A Reflection Paper”*, UNESCO, November 2009

UNESCO, *“The UNESCO Convention on the Protection of Underwater Cultural Heritage”*, Information Kit, UNESCO, Section of Museums and Cultural Objects, Division of Cultural Objects and Intangible Heritage

UNESCO, *“UNESCO 2010”*, Sector for External Relations and Public Information, UNESCO, March 2011

UNESCO, *“UNESCO 2011”*, Sector for External Relations and Public Information, UNESCO, March 2012

UNESCO, *“UNESCO and civil society”*, Sector for External Relations and Cooperation, Section for UNESCO Clubs and New Partnerships, ERC-2008/WS/6

UNESCO, *“What is Intangible Cultural Heritage?”*, Info Kit, UNESCO, 2011

Canadian Commission for UNESCO, *“Toolkit for Municipalities, Organizations and Citizens - Canadian Coalition of Municipalities Against Racism and Discrimination”*, Canadian Commission for UNESCO, February 2002

Daes, Erica – Irene, *“Working paper on the Concept of Indigenous People”*, Working group on Indigenous Populations, Commission on Human Rights, sub – commission on prevention of Discrimination and protection of minorities, Economic and Social Council, Fourteenth session, August 1996

ICC, *“Situation in Mali, Article 53(1) Report, The office of the Prosecutor, International Criminal Court”*, January 2013

ICOMOS, *“World Heritage: Cultural Landscapes”*, UNESCO-ICOMOS Documentation Centre, February 2009

ILO, *“C107 Indigenous and Tribal Populations Convention”*, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 1957

ILO, *“C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention”*, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 1989

International Work Group for Indigenous Affairs, *“Report, International Expert Workshop on the World Heritage Convention and Indigenous Peoples”*, 20 -21 September 2012 – Copenhagen, Denmark”, IWGIA, 2013

Press Release, *“Director-General urges measures to protect Libya’s cultural heritage through period of transition”*, UNESCO, 2012

Press Release, *“Egyptian Museums One Year After the Revolution”*, UNESCO, 2012

Press Release, *“Knowledge Systems, Knowledge Diversity, Knowledge Societies: Towards a UNESCO Policy on Engaging with Indigenous Peoples”*, 2013

Press Release, *“Revitalizing action in Haiti”*, UNESCO, 2012

Press Release, *“UNESCO convenes Libyan and international experts meeting for the safeguard of Libya’s cultural heritage”*, UNESCO, 2012

Press Release, *“UNESCO mobilizes experts and civil society partners to safeguard heritage in Tunisia, Egypt and Libya”* 2012

UNESCO, “*Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*”, UNESCO, Παρίσι, 2001

UNESCO, “*Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, UNESCO, The Hague, 1999

UNESCO, “*Seventh Meeting of the Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, UNESCO Headquarters, Room XI, 20-21 December 2012, Decision 7.COM 1

UNESCO, “*UNESCO’s Standard Plan of Action to Protect Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, Ninth Meeting of the High Contracting Parties to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Conflict, UNESCO Headquarters, Room XII, 12 December 2011, CLT-11/CONF/209/INF.1

UNESCO National Commission of the Philippines, “*The Development and State of the Art of Adult Learning and Education*”, National Report of the Republic of Philippines, 2008

UNESCO, “Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, “*Language Vitality and Endangerment*”, International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages (CLT/CEI/DCE/ELP/PI/2003/1), Paris, 10–12 March 2003

UNESCO, “*Annex II Main lines of an action plan for the implementation of the UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*”, UNESCO, 2001

UNESCO, “*Approved Programme and Budget 2012 -2013*”, 36 C/5, UNESCO, 2012

UNESCO, “*Charter on the Preservation of Digital Heritage*”, UNESCO, 2003

UNESCO, “*Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*”, UNESCO, Παρίσι, 1972

UNESCO, “*Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*”, UNESCO, The Hague, 1954

UNESCO, “*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*”, UNESCO, Παρίσι, 2003

UNESCO, *“Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, UNESCO, Παρίσι, 1970.

UNESCO, *“Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions”*, UNESCO, Παρίσι, 2005

UNESCO, *“Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage”*, UNESCO, 2003

UNESCO, *“Final Report, Fifth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict”*, UNESCO, Paris, 22 – 24 November 2010, CLT-09/CONF/204/9

UNESCO, *“Final Report, Sixth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict”*, UNESCO, Paris, 14-15 December 2011, CLT-11/CONF/211/7

UNESCO, *“General Assembly of the States Parties to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”*, Fourth Session, UNESCO Headquarters, Room II, ITH/12/4.GA/5, Paris, 3 May 2012

UNESCO, *“Interactive Atlas of the World’s Languages in Danger”*
<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/>

UNESCO, *“International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property”*, UNESCO, CLT/CH/INS-06/25 rev, 1999

UNESCO, *“Medium-Term Strategy for 2002-2007”*, 34 C/4, UNESCO, 2002

UNESCO, *“Medium-Term Strategy for 2008-2013”*, 34 C/4, UNESCO, 2008

UNESCO, *“Operational Guidelines of the Fund of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Case of Illicit Appropriation”*

UNESCO, *“Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed conflict”*, UNESCO, The Hague, 1954

UNESCO, *“Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage”*, UNESCO, 16 November 1972

UNESCO, “*Recommendation on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Export, Import and Transfer of Ownership of Cultural Property*”, UNESCO, 1964

UNESCO, “*Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*”, UNESCO, 1989

UNESCO, “*Regulations for the Execution of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, UNESCO, The Hague, 1954

UNESCO, “*Relations with the Fund for the Development of Indigenous Peoples of Latin America and the Caribbean and draft agreement between UNESCO and the Fund*”, Executive Board , UNESCO, 149th Session, 149 EX/Decision 7.9, Paris, 28 May 1996

UNESCO, “*Report on the Implementation of the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and its two Protocols (1954, 1999), 2005 – 2010*”

UNESCO, “*Report, “Expert Meeting on the "Global Strategy" and thematic studies for a representative World Heritage List*”, UNESCO Headquarters, 20-22 June 1994

UNESCO, “*Review of the Cooperation of UNESCO’s Secretariat with the National Commissions for UNESCO, Final Report*”, Internal Oversight Service, Evaluation Section, IOS/EVS/PI/112 16, December 2011

UNESCO, “*Seventh Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, UNESCO Headquarters, Paris, 20 to 21 December 2012, CLT-12/7.COM/CONF.201/5

UNESCO, “*Sixth Meeting of the Committee for the Protection for of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*”, UNESCO, Headquarters, Room XII, 14 – 16 December 2011, CLT-11/CONF/211/6

UNESCO, “*Statutes of the Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in case of Illicit Appropriation*”, Adopted by 20 C/Resolution 4/7.6/5 of the 20th session of the General Conference of UNESCO, Paris, 24 October - 28 November 1978, CLT/CH/INS-2005/21

UNESCO, “*UNESCO’s Contribution to the 8th Session of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues*”, United Nations Headquarters, 18-29 May 2009

UNESCO, “*UNESCO’s Contribution to the 9th Session of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues*”, UN Headquarters, 19-30 April 2010

UNESCO, “*UNESCO’s Contribution to the International Decade of the World’s Indigenous People*”, 162nd Session, 162 EX/17, Executive Board, UNESCO, Paris, 9 August 2001

UNESCO, “*UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects: Explanatory Report “Complementarity between, and functioning of the 1970 UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property and the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects”* CLT-2005/Conf/803/2, UNESCO, 2005

UNESCO, “*Universal Declaration on Cultural Diversity*”, UNESCO, 2001

UNESCO, “*World Heritage Information Kit*”, UNESCO World Heritage Centre, 2008

UNESCO, “*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, Intergovernmental Committee for the Protection of the world Cultural and Natural Heritage*”, UNESCO, WHC 12/01, July 2012

United Nations Development Group, “*Guidelines on Indigenous People’s Issues*”, February 2008

United Nations General Assembly, “*Draft Programme of Action for the Second International Decade of the World’s Indigenous People, Report of the Secretary-General*”, A/60/270, 18 August 2005

United Nations General Assembly, “Resolution 217 A (III), “*Universal Declaration of Human Rights*”, United Nations General Assembly, Paris, 10 December 1948

United Nations, “*State of the World’s Indigenous Peoples*”, Secretariat of the Permanent Forum on Indigenous Issues, Division for Social Policy and Development, Department of Economic and Social Affairs, ST/ESA/328, United Nations, New York, 2009, σ. 52

United Nations, “*Convention on the Law of Sea*”, United Nations, Montego Bay, Jamaica, 1982

United Nations, “*International Covenant on Civil and Political Rights*”, General Assembly resolution 2200A (XXI), United Nations, 1966

United Nations, “*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*”, General Assembly resolution 2200A (XXI), United Nations, 1966

United Nations, “*International Decade of the World's Indigenous People*”, General Assembly, United Nations, A/RES/48/163, 86th plenary meeting, 21 December 1993

United Nations, “*International Expert Group Meeting on the Millennium Development Goals, Indigenous Participation and Good Governance, UNESCO Contribution*” Department of Economic and Social Affairs, United Nations, PFII/2006/WS.3/6, New York, 11-13 January 2006

United Nations, “*Programme of activities for the International Decade of the World's Indigenous People*”, Fiftieth session, Agenda item 111, A/RES/50/157, General Assembly, United Nations, 29 February 1996

United Nations, “*Report of the Secretary-General on the preliminary review by the Coordinator of the International Decade of the World's Indigenous People on the activities of the United Nations system in relation to the Decade*”, E/2004/82, Permanent Forum on Indigenous Issues, United Nations, 25 June 2004

United Nations, “*Second International Decade of the World's Indigenous People*”, Resolution adopted by the General Assembly, United Nations, A/RES/59/174, 24 February 2005.

United Nations, “*Second International Decade of the World's Indigenous People*”, UN, March 2008

United Nations, “*United Nations Declaration on the rights of indigenous Peoples*”, Resolution A/RES/61/295, United Nations General Assembly, September 2007

Ηνωμένα Έθνη, «*Διακήρυξη της Χιλιετίας*», A/RES/55/2, Σύνοδος Κορυφής Νέας Υόρκης, 6 – 8 Σεπτεμβρίου 2000.

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ UNESCO ΓΙΑ
ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΑΠΟ ΤΟ 1945 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ.**

ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ	
20 October 2005 <i>Paris</i>	Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions
17 October 2003 <i>Paris</i>	Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage
2 November 2001 <i>Paris</i>	Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage
13 December 1979 <i>Madrid</i>	Multilateral Convention for the Avoidance of Double Taxation of Copyright Royalties, with model bilateral agreement and additional Protocol
16 November 1972 <i>Paris</i>	Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage
24 July 1971 <i>Paris</i>	Universal Copyright Convention as revised at Paris on 24 July 1971, with Appendix Declaration relating to Article XVII and Resolution concerning Article XI <i>Protocol 1, Paris, 24 July 1971</i> <i>Protocol 2, Paris, 24 July 1971</i>
29 October 1971 <i>Geneva</i>	Convention for the Protection of Producers of Phonograms against Unauthorized Duplication of their Phonograms
14 November 1970 <i>Paris</i>	Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property
3 December 1958 <i>Paris</i>	Convention concerning the Exchange of Official Publications and Government Documents between States

3 December 1958 <i>Paris</i>	Convention concerning the International Exchange of Publications
14 May 1954 <i>The Hague</i>	Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention <i>First Protocol, The Hague, 14 May 1954</i> <i>Second Protocol, The Hague, 26 March 1999</i>
6 September 1952 <i>Geneva</i>	Universal Copyright Convention, with Appendix Declaration relating to Articles XVII and Resolution concerning Article XI <i>Protocol 1, Geneva, 6 September 1952</i> <i>Protocol 2, Geneva, 6 September 1952</i> <i>Protocol 3, Geneva, 6 September 1952</i>
17 June 1950 <i>Florence</i>	Agreement on the Importation of Educational, Scientific and Cultural Materials, with Annexes A to E and Protocol annexed <i>Protocol, Nairobi, 26 November 1976</i>
10 December 1948 <i>Beirut</i>	Agreement For Facilitating the International Circulation of Visual and Auditory Materials of an Educational, Scientific and Cultural character with <i>Protocol of Signature and model form of certificate provided for in Article IV of the above-mentioned Agreement</i>

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

10 November 2011	Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions
15 November 1989	Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore
27 October 1980	Recommendation for the Safeguarding and Preservation of Moving Images
27 October 1980	Recommendation concerning the Status of the Artist
28 November 1978	Recommendation for the Protection of Movable Cultural Property
26 November 1976	Recommendation on Participation by the People at Large in Cultural Life and their Contribution to It
26 November 1976	Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas
22 November 1976	Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to improve the Status of Translators
26 November 1976	Recommendation concerning the International Exchange of Cultural Property
16 November 1972	Recommendation concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage
19 November 1968	Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private works
19 November 1964	Recommendation on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Export, Import and Transfer of Ownership of Cultural Property
11 December 1962	Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites

14 December 1960	Recommendation concerning the Most Effective Means of Rendering Museums Accessible to Everyone
5 December 1956	Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations

ΔΙΑΚΗΡΥΞΕΙΣ	
2 November 2001	UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity
17 October 2003	UNESCO Declaration concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage
28 November 1978	Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, apartheid and incitement to war
15 November 1972	Declaration of Guiding Principles on the Use of Satellite Broadcasting for the Free Flow of Information, the Spread of Education and Greater Cultural Exchange
4 November 1966	Declaration of Principles of International Cultural Co-operation

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

002000113499

Αθήνα

2013

Στη Γιαγιά μου...

*"Peace cannot exist without justice, justice
cannot exist without fairness, fairness
cannot exist without development,
development cannot exist without
democracy, democracy cannot exist without
respect for the identity and worth of cultures
and peoples."*

—Rigoberta Menchú Tum

(Guatemalan Indigenous Rights Activist,
1990 UNESCO Prize for Peace Education,
1992 Nobel Peace Prize Winner; b. 1952)